

ΤΟ ΕΠΙΚΟΝ ΠΟΙΗΜΑ
ΤΟΥ ΕΞ ΑΧΡΙΔΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ (PRLIČEV)
«ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

(‘Ιστορικαὶ καὶ λογοτεχνικαὶ πηγαὶ)

Τὸ θέμα τῆς παρουσίας τοῦ ἥρωος Γεωργίου Καστριώτου-Σκεντέρμπεη εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ἔξητάσαμεν ἀδρομερῶς εἰς σύντομον ἄρθρον τυπωθὲν πρὸ ἐτῶν ἵταλιστι¹. Ἐπειδὴ ἡ περιωρισμένη ἐκείνη ἐργασία οὐδόλως ἔξήντλει τὸ θέμα, τὸ ἐκ ποικίλων ἐπόψεων ἐνδιαφέρον, ἐχρειάσθη νὰ τὸ διευρύνωμεν καὶ ἀναπτύξωμεν δεόντως εἰς ἴδιαν μελέτην, ἡ ὅποια θὰ δημοσιευθῇ συντόμως. Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐν μόνον ἐκ τῶν εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν γραφέντων, καὶ εἰς τὸν Γ. Καστριώτην ἀφιερωμένων ἔργων, ἴδιᾳ δὲ τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν, λόγῳ τῆς ἴδιαιτέρας σημασίας καὶ τοῦ πολλαπλοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποιον ὑπεκίνησεν ἡ πρόσφατος ἔκδοσίς του ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Σόφιας.

‘Ο Γεώργιος Καστριώτης-Σκεντέρμπεης (†1468) (εἰκ. 1) καὶ οἱ ἀγῶνες του ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀπετέλεσαν ὡς γνωστὸν πηγὴν ἐμπνεύσεως διαφόρων λογοτεχνῶν εἰς δλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν ἔχομεν μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὴν τραγῳδίαν τοῦ I. Ζαμπελίου (1818), τὸ ποίημα τοῦ I. Καρασούτσα (1839) καὶ τοῦ A. Δανδόλου (1854)². Τέταρτον κατὰ σειρὰν εἶναι τὸ ἐπικὸν ποίημα τοῦ ἐξ Ἀχρίδος Γρηγορίου Σταυρίδου (Παρλίτσεφ), φέρον τὸν τίτλον «Σ κεντέρμπεης τοῦ Αχρίδος».

Τὸ ἔργον τοῦτο, γραφὲν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1860-1862, παρέμενεν ἀνέκδοτον, ἕως ὅτου, εὑρεθέντος τοῦ χειρογράφου τὸ 1950, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ

1. T. Jochalas, Giorgio Castriota Scanderbeg nella Letteratura Neogreca, εἰς «Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata», τ. 22 (1968), σ. 57-70· ἀνετυπώθη εἰς «V Convegno Internazionale di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1969, σ. 267-281.

2. T. Jochalas, ἔ.ἄ.

3. ‘Η D. Kadach νομίζει ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο τοῦ Σταυρίδου εἶναι τὸ πρῶτον ποιητικὸν ἔργον, τὸ δποῖον ἔγραφη εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τὸν ἥρωα τοῦτον μέχρι τοῦ ἔτους 1862, θεωρεῖ δὲ τὸ πρᾶγμα ἀπορίας ἄξιον· βλ. D. Kadach, Die Darstellung Skanderbegs und der Albaner in Prličevs «Skenderbeis» und «O Armatolos», εἰς «Studia Alba-nica Monacensis», München 1969, σ. 129, σημ. 2.

Hr. Kodov μὲ εἰσαγωγήν, μετάφρασιν εἰς τὴν βουλγαρικήν (εἰς πεζόν), καὶ δλίγας σημειώσεις ἐν τέλει¹.

ΠΕΡΙΦΕΣ ΚΑΣΤΡΙΩΝ ΠΡΙΚΥΦΤΗΣ ΔΑΒΑΝΙΑΣ | ΠΕΡΙΦΕΣ ΚΑΣΤΡΙΩΝ ΔΑΒΑΝΙΑΣ | PREDSTAVLJANJE KASTRIJA I DABANIJA

Eἰς. 1. Ἀνόνυμος καὶ ἀχρονολόγητος λιθογραφία τοῦ Σκεντέρμπεη ἐναποκειμένη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἰστορικὸν Μουσεῖον τῆς Ἑλλάδος

Εἰς τὴν ἀξιόλογον εἰσαγωγήν² τοῦ Kodov λέγονται περὶ τοῦ Σταυρίδου

1. Hr. Kodov, Gr. St. Púričev, Skenderbej, Sofija 1967· καὶ δευτέρα ἀνατύπωσις, Sofija 1969.

2. Ἡ εἰσαγωγὴ αὕτη τοῦ Kodov μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ I. Λαμψίδη,

καὶ τὰ ἔξῆς: «”Αν θελήσωμεν νὰ ἔξετάσωμεν τὰ ποιήματα τοῦ Παρλίτσεφ ἐντελῶς τυπικῶς, ἵσως πρέπει νὰ τὰ κατατάξωμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, διότι ἔχουν γραφῆ ἐις τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. ”Ο Παρλίτσεφ εἶναι Βούλγαρος ὡς πρὸς τὰ δημιουργικὰ κίνητρά του. Οὗτος εἶναι τέκνον τοῦ βουλγαρικοῦ δημιουργικοῦ στοιχείου καὶ ἐκφραστῆς τῶν βουλγαρικῶν ἑθνικῶν ἴδεωδῶν καὶ πόθων, τῆς βουλγαρικῆς ἑθνικῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος... Συνεπῶς, ἡ θέσις τοῦ Παρλίτσεφ καὶ ὡς ποιητοῦ εὑρίσκεται ἀναμφισβήτητως εἰς τὴν ίστορίαν τῆς βουλγαρικῆς λογοτεχνίας, εἶναι δὲ χρέος τῆς βουλγαρικῆς ἐπιστήμης νὰ μελετήσῃ καὶ διασφηνίσῃ τὸ ποιητικὸν ἔργον του»¹.

‘Αλλ’ ὅπωσδήποτε θὰ ἐκπλαγῇ κανεὶς ἄν, παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Kodov ὑποστηριζόμενα, διαπιστώσῃ ὅτι τόσον ὁ ποιητὴς Σταυρίδης, ὅσον καὶ τὸ ἔπος του τοῦτο θεωροῦνται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ίστορίαν τῆς γιουγκοσλαβικῆς λογοτεχνίας. Ἰδοὺ π.χ. τί γράφει ἡ O. Jašar-Nasteva: «Auch in der mazedonischen Literatur finden wir ein Werk über diese bedeutende Persönlichkeit aus der Geschichte des albanischen Volkes, ... aus der Feder des mazedonischen Dichters Grigor Prličev»².

Πάντα ταῦτα δεικνύουν ὅτι ἀπὸ καιροῦ προέκυψε «θέμα Σταυρίδου», εἶναι δὲ λυπηρὸν τὸ γεγονός ὅτι ὥρισμένοι ἔνοι μελετηταί, παρασυρθέντες ἐξ ἑθνικῶν ἵσως συναισθηματισμῶν καὶ ὑπερβολικῆς φιλοπατρίας, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ θέμα μὲ τὴν δέουσαν ψυχραιμίαν, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει τὸ μέγα χρέος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας.

Α'. ΠΟΙΟΣ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

‘Ο Γρηγόριος Σταυρίδης (εἰκ. 2) ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς τὴν Ἀχρίδα. Ἐφοίτησεν εἰς τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον διηγήθη τότε ὁ Δημήτριος Μηλαδίνης (Μιλαντίνωφ), ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐδιδάχθη ἄριστα τὴν ἑλληνικήν³.

ἐδημοσιεύθη δὲ εἰς τὸ «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεῦχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 25-34. Ἐφεξῆς αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Kodov θὰ νοοῦνται εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Λαμψίδη.

1. “Ε.ἄ., σ. 26.

2. O. Jašar - Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von G. Prličev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 35.

3. Τόσον ὁ Δημήτριος Μιλαντίνωφ ὅσον καὶ ὁ νεώτερος τούτου ἀδελφὸς Κωνσταντίνος ἐσπούδασαν εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν Ἰωαννίνων. Είχον μάλιστα ἔξελληνίσει τὸ δνομά των εἰς «Μηλαδίνης». Δυστυχῶς διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δημητρίου δὲν σώζεται τὸ Ἀρχεῖον τῆς Σχολῆς. ‘Ο Κωνσταντίνος ὅμως φέρεται ἐγγεγραμμένος εἰς τὸν «Γενικὸν Ἐλεγχον τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς» τοῦ ἑτούς 1846, σελ. 7v, ὡς μαθητὴς τῆς τρίτης τάξεως, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κωνσταντίνος Μηλαδίνης Ὁχριδιανός». Ἀπεφοίτησε τῆς Σχολῆς τὸ ἔτος 1848 μὲ τὸν βαθμὸν «Ἀριστα» (αὐτόθι, σ. 21v).

‘Ως ὁ ἴδιος ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του¹, τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1849 ἐγκατέλειψε τὴν Ἀχρίδα καὶ ἤλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ σπουδάσῃ ἰατρικήν. Λόγω δύναμις ἔξαντλήσεως τῶν οἰκονομικῶν του ἐξηναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ μετὰ ἐν τῷ περίπου τὴν πόλιν καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς

Εἰκ. 2. Γρηγόριος Στ. Σταυρίδης (Prličev). Η φωτογραφία ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Σκενδέρμπεη» υπὸ H. Kodov

τὴν γενέτειράν του². Εύρισκετο πάντως εἰς τὰς Ἀθήνας πιθανῶς τὴν 25ην Μαρτίου 1851³, ἡμέραν κατὰ τὴν ὥραν ὁ ποιητής, ἀξιωματικὸς τότε τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, Γ. Ζαλοκώστας ἐστεφανώθη εἰς δημοσίαν τελετὴν μὲ στέφα-

1. G. S. Prličev, Autobiografija, εἰς «Odborni stranici», Skopje 1959, σ. 193. Ἐφεζῆς ὡς «Αὐτοβιογραφία».

2. «Αὐτοβιογραφία», ξ.ά., σ. 198.

3. Ο Σταυρίδης λέγει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του, ξ.ά., σ. 196, ὅτι παρευρέθη εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀπονομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου (τοῦ κατὰ χορήγησιν τοῦ A. Rállη προκηρυχθέντος ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ) τὴν 25ην Μαρτίου 1850 εἰς τὸν Γ. Ζαλοκώσταν. ‘Αλλ’ ὡς παρετήρησεν ἡδη ἡ Kadačh, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft I, σ. 45, σημ. 3, τὰ ύπό τοῦ Σταυρίδου λεγόμενα εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι ὁ Ζαλοκώστας ἐβραβεύθη τὸ ἔτος 1851 καὶ 1853.

νον δάφνης ύπό τοῦ βασιλέως "Οθωνος, διότι εἰς τὸν προκηρυχθέντα ποιητικὸν διαγωνισμὸν ἐβραβεύθη τὸ ποίημά του «Τὸ Μεσολόγγιον». Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς τελετῆς ἐντυπωσίασε, φαίνεται, πολὺ τὸν νεαρὸν Σταυρίδην, τὸν δόποιον ἡ πενία ἔξαναγκάζει δι' ἄλλην μίαν φορὰν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας. Μετὰ ἀπὸ ἀπουσίαν ὠρισμένων ἑτῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δόποιων, ώς λέγει ὁ Ἰδιος¹, διετέλεσεν ἐλληνοδιδάσκαλος εἰς Μπέλικα, Μοναστήριον, Περλεπὲν καὶ Ἀχρίδα, τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1858 ἐπανέρχεται εἰς Ἀθήνας².

Ἀκριβῶς τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνέβη εἰς τὸν Σταυρίδην ἐν περίεργον ἐπεισόδιον: Ἐπισκεφθεὶς δηλ. μίαν Κυριακὴν τὸν ἐν Ἀθήναις δρθόδοξον ναὸν τῶν Ρώσων³, φαίνεται δtti ἐπεπλήχθη ὑπὸ τινος Ρώσου, διότι, ἐνῷ ὁ Σταυρίδης δὲν εἶχεν ἀκόμη ἔξελθει τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐφόρεσε τὸ καπέλλο του. Θεωρήσας τὸν ἑαυτόν του προσβεβλημένον ἔγραψε τότε ἐν ποίημα, τὸ δόποιον ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Ἀθηνᾶ»⁴. Ἐκεῖ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἐπεισόδιον, ώμίλησεν αὐστηρῶς περὶ τῶν Ρώσων, διότι οὗτοι ἐτόλμησαν «...Ἐλληνας νὰ προσβάλουν/ ἐντὸς ναοῦ ἐλληνικοῦ πολλῶν περιεστώτων...». Ἐδημοσιεύθη τότε σχετικὸν ἀρθρον εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἀύγη»⁵, εἰς τὸ δόποιον δ ἀνώνυμος ἀρθρογράφος κατέκρινε τὸν Σταυρίδην ἀποκαλέσας αὐτὸν «...οὐχὶ Ἐλληνα δοντα, ἀλλὰ βάρβαρον καὶ Ἀλβανὸν τὸ γένος καὶ ἀγνώστου θρησκεύματος, ἵνα μὴ νομίσωσι οἱ ἐνταῦθα διαμένοντες Ρῶσσοι... δtti Ἐλλην Χριστιανὸς Ὁρθόδοξος ἔπραξε», δti δηλ. ἐφόρεσε τὸ καπέλλο του εὑρισκόμενος ἀκόμη ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα ἐδημοσιεύθη ἀργότερον ἀνώνυμον ποίημα⁶, ἵσως ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ ἢ Ὁρφανίδου, εἰς τὸ δόποιον κατεκρίνετο δ Σταυρίδης διὰ τὸ κατὰ τῶν Ρώσων ποίημά του, πρὸς τοὺς δόποιους ως Μακεδῶν ὥφειλε νὰ εἴναι περισσότερον εὐγνώμων. Ἀπαντῷ τότε δ Σταυρίδης εἰς ἀμφότερα τὰ γραπτὰ δι' ἑτέρου ποιήματος δημοσιεύθεντος εἰς τὴν ἐφ. «Ἀύγη»⁷ εἰς δξύτατον, ύβριστικὸν σχεδὸν ὑφος, κατηγορῶν τὸν ἀνώνυμον ἀρθρογράφον ως ἐλεεινὸν καὶ μίσθαρνον ὅργανον τῶν Ρώσων, διὰ τοὺς δόποιους λέγει:

"Ανευ τοῦ Ρώσου (λέγεις σὺ) ἐγὼ θὰ εἴμην τοῦρκος·
ἐπὶ αἰῶνας τέσσαρας οἱ Ἐλληνες οἱ δοῦλοι
τὴν πίστιν ἐφυλάξαμεν ως κόρην δφθαλμοῦ μας
πότε λοιπὸν (ώς λέγεις σὺ) μᾶς ἔσωστ' ἡ Ρωσία;

1. «Αὐτοβιογραφία», ἔ.ἀ., σ. 198-199· πρβλ. D. K a d a c h, ἔ.ἀ., σ. 45, σημ. 3.

2. D. K a d a c h, ἔ.ἀ., σ. 45, σημ. 3.

3. Πρόκειται περὶ τῆς ἐπὶ τῆς δόδοι Φιλελλήνων ἐκκλησίας Σωτείρας τοῦ Λυκοδήμου παραχωρηθείσης ὑπὸ τῆς Ἐλλάδος τὸ ἔτος 1847 εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ρωσικὴν παροικίαν.

4. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 29.11.1858.

5. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 24.12.1858.

6. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 27.12.1858.

7. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 10.1.1859.

Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ὡς καὶ τὰ δύο ταῦτα ποιήματα τοῦ Σταυρίδου¹ ἀνεφέραμεν διὰ νὰ δείξωμεν ὅτι ὁ ποιητὴς δύο φορὰς ἐγγράφως ἀνέφερεν ὅτι εἶναι "Ελλην, τὴν δευτέραν μάλιστα φορὰν καὶ μετά τινος φανατισμοῦ.

Τὸ 1860 ἀποτελεῖ διὰ τὸν Σταυρίδην ἔτος μεγάλης ἰκανοποιήσεως: ὑπόβαλλει εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸ πρῶτον ποιητικόν του ἔργον, τὸ ἔπος «Ο Ἀρματωλός». Μεταξὺ τῶν 14 ποιητῶν, οἱ ὄποιοι ἔλαβον τότε μέρος ὑποβαλόντες τὰ ἔργα των, ὡς οἱ ὅροι τοῦ διαγωνισμοῦ ἀπῆτουν, ἀνωνύμως, συγκατελέγοντο ὁ Γ. Ὁρφανίδης καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γ. Βερναρδάκης. Τὴν 25ην Μαρτίου εἰς πανηγυρικὴν τελετὴν ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλλανοδίκου ἐπιτροπῆς Ἀλέξ. Ραγκαβῆς ἀνήγγειλε ὅτι τὸ πρῶτον βραβεῖον τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀπενεμήθη εἰς τὸ ἔπος «Ο Ἀρματωλός»². Ἄλλ ἐπειδὴ ὁ Σταυρίδης οὐδόλως εἶχε δηλώσει τὸ ὄνομά του, παρουσιασθεὶς ἀργότερον εἰς τὸν εἰσηγητήν, ἐδήλωσε τὸ ὄνομά του καὶ τὴν πατρότητα τοῦ ποιήματος. Τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὄποια ἐδημοσιεύθη ὀλόκληρος εἰς τὸ περιοδ. «Πανδώρα»³, προτάσσεται σύντομος εἰσαγωγή, εἰς τὴν ὄποιαν λέγονται περὶ τοῦ Σταυρίδου τὰ ἔξῆς: «...Μετὰ ταῦτα ὁ ποιητὴς ἐπισκεφθεὶς τὸν εἰσηγητήν, ἐδήλωσεν ὅτι αὐτοῦ πόνημα ἦν ὁ Ἀρματωλός· ὄνομαζεται δὲ Γρηγόριος Σταυρίδης, φοιτητὴς τῆς Ἱατρικῆς, ἐκ Μακεδονίας, τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις οὐδέποτε ἔπαινε συνεισφέρουσα ἄφθονον καὶ γενναῖον ἔρανον διανοητικόν

1. Λεπτομερείας ἐπ' αὐτοῦ ἀνέπτυξεν, ἀναδημοσιεύσασα ἀμφότερα τὰ ποιήματα τοῦ Σταυρίδου ἡ D. Kadačić εἰς σύντομον, λίαν δὲ ἐνδιαφέρον ἄρθρον της ὑπὸ τὸν τίτλον: *Zwei griechische Gedichte von Grigor S. Prličev*, εἰς «Ἐλληνικά», τ. 24 (1971), σ. 107-115.

2. Πλειόνα περὶ τοῦ ποιητικοῦ τούτου διαγωνισμοῦ (Ράλλεια), τῆς τελετῆς ἀπονομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου, ὡς καὶ τῆς ἀπηχήσεως, τὴν ὄποιαν εύρεν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐπιτυχία ἐκείνη τοῦ Σταυρίδου (1860) βλ. εἰς τὴν λαμπρὰν ἐργασίαν τῆς D. Kadačić, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft 1, σ. 45-62.

3. Ο Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Ἀντοβιογραφίαν» του (ξ.α., σ. 204), ὅτι διὰ τὸ ποίημά του «Ο Ἀρματωλός» ἀπεκλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας «δεύτερος Ὀμηρος», χαρακτηρισμόν, τὸν ὄποιον ἐπαναλαμβάνουν πάντες οἱ Βούλγαροι καὶ Γιουγκοσλάβοι μελετηταὶ τοῦ ποιητοῦ (π.χ. ὁ H. Kodov, εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεῦχ. 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 26, ὁ V. Georgiev, εἰς «Studia Albanica», 1968, τεῦχ. 1, σ. 235, ὁ O. Jasařević, εἰς «V Convegno Intern. di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1969, σ. 261. κ.ἄ.). Τοῦτο δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα, ὡς ἥλεγχε ἦδη ἡ Kadačić, (ξ.α., σ. 51, σημ. 34), καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς «Ἀντοβιογραφίας» (βλ. π.χ. εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐργασίαν τῆς Kadačić, σ. 45, σημ. 3, σ. 47, σημ. 8, σ. 50, σημ. 29, σ. 52, σημ. 39), πρᾶγμα τὸ δρόποιον δεικνύει ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Σταυρίδου εἶναι ἐπισφαλές, διὰ νὰ ἔξαγῃ κανεὶς θετικὰ συμπεράσματα τόσον διὰ τὴν ζωὴν ὅσον καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ.

3. «Πανδώρα», 15 Ἀπριλίου 1860, φύλλ. 242, σ. 25-34, καὶ 1 Μαΐου 1860, φύλλ. 243, σ. 49-54.

τε, ἐμπορικόν, στρατιωτικὸν καὶ γεωργικὸν εἰς τὴν δὲ λην Ἐλλάδα...»¹. Εἰς τὴν ἐφημερίδα ἔξι ἄλλου τῶν Ἀθηνῶν «Ἀστήρ τῆς Ἀνατολῆς» τῆς 2ας Ἀπριλίου 1860 ἐδημοσιεύθη τὸ ἔξῆς ἔγγραφον:

«Ο στεφανωθεὶς ποιητής. Τοῦ βραβευθέντος κατὰ τὴν προχθεσινὴν τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τούτου τοῦ ἔτους ἡμέραν ποιήματος «ὁ Ἀρματωλὸς»² συγγραφεὺς εἶναι ὁ φοιτητής τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς Γρηγόριος Σταυρίδης (Παραλίτσας) ἔξι Ἀχρίδος (Λυχνιδού) τῆς Μακεδονίας ὁρμώμενος, ὃς ἐβεβαιώθη ἐκ διαφόρων τεκμηρίων δοθέντων ἐνώπιον τοῦ Πρυτάνεως καὶ ἴδιως ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς γραφῆς καὶ διαφόρων στροφῶν, ἃς ἀπήγγειλεν ὁ ποιητής ἐκ στήθους. Μετὰ τὴν βεβαίωσιν ταύτην ὁ Πρύτανης ἐνεχείρισε τῷ ποιητῇ τὴν τε δάφνην τῆς νίκης καὶ τὸ ἡμίσυ τοῦ χιλιοδράχμου γέρατος, τοῦ ἄλλου ἡμίσεως δοθέντος κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸν φοιτητὴν τῆς θεολογικῆς Σχολῆς κύριον Δημήτριον Ζομπουλίδην.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27 Μαρτίου 1860

«Ο Γραμματεὺς τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου
Γ. ΔΟΚΟΣ»³

‘Αλλ’ ὁ Σταυρίδης ὁμοῦ μετὰ τοῦ χειρογράφου τοῦ ποιήματός του εἶχεν ὑποβάλει πρὸς τὴν ἐξεταστικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ καὶ μίαν ὑπόμνησιν, εἰς τὴν δόποιαν μεταξὺ ἄλλων ἔλεγε καὶ τὰ ἔξῆς:

«Σεβαστή μοι ἐπιτροπή! Διογενικῶς ἐλθὼν ἐν Ἀθήναις, ὑποβάλλω τὸ πρῶτον μου ποιητικὸν ἔργον, τὸν «Ἀρματωλόν», ὑπὸ τὴν στάθμην τῆς κρίσεως ὑμῶν... καὶ ἂν μὲν οἱ στίχοι μου ὁμοιάζουν κρωγμοὺς κοράκων, ὃς φαίνονται τώρα εἰς ἐμέ, ἐπικρίνοντες μὴ σκώπτετε, παρακαλῶ, ἀλλὰ δι’ εὐφήμου τινὸς τρόπου ὑποδείξατε μοι τοῦτο, καὶ ἐστὲ βέβαιοι ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ σᾶς ἐνοχλήσω, διότι τέλος πάντων, δὲν θέλω ἡ Ἐλλὰς νὰ τρέψῃ πλειότερους ποιητάς, παρὰ γεωργούς... Ἐάν δημος εἰς τοὺς στίχους μου εὔρητε χάριν τινά, θέλω ν’ ἀνταμείψητε, διὰ σμικροῦ καὶ μειδιάματος πατρικοῦ, τὰς ἀγρυπνίας καὶ τοὺς κόπους οὓς κατέβαλον, εἴτε εἰς τοὺς ἀγροὺς περιφερόμενος, εἴτε εἰς τὴν πενιχράν καλύβην μου κεκλεισμένος· διότι κατέβαλα αὐτοὺς οὐχὶ χάριν ἐμοῦ, ἀλλὰ χάριν τῆς Ἐλλάδος, καὶ ἂν δὲν εὔρον τὸ καλόν, τοὐλάχιστον τὸ ἔζητησα.— Γ.Σ.Π.»⁴.

Σημειώνομεν ἐπίσης ὅτι τὸ βραβευθὲν ποίημά του ὁ Σταυρίδης, τυπω-

1. «Πανδώρα», 15 Ἀπριλίου 1860, σ. 25.

2. Εἰς τὰ ἀναφερόμενα ἀποσπάσματα κειμένων τῆς ἐποχῆς ἡ λ. Ἀρματωλὸς δασύνεται.

3. «Ἀστήρ τῆς Ἀνατολῆς», 2 Ἀπριλίου 1860, σ. 924

4. «Ἀστήρ τῆς Ἀνατολῆς», 2 Ἀπριλίου 1860, σ. 923-924. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Σταυρίδου ἀνεδημοσίευσε καθ’ ὀλοκληρίαν τὸ πρῶτον ἡ Καδακή, ἐ.ά., σ. 62.

θὲν ἀμέσως¹ (εἰκ. 3), ἀφιέρωσεν εἰς τὸν ἐθνικὸν τῆς Ἑλλάδος εὐεργέτην, Εὐ-
άγγελον Ζάπαν, πρὸς τὸν ὅποῖον ἔλεγε:

«Φιλογενέστατε ἄνερ! Χθὲς μόλις λαβὼν τὴν δάφνην, σήμερον σπεύδω,
ἀφιερῶν Σοι τὸ στεφανωθὲν ποίημά μου ὁ Ἀρματωλός, νὰ ἀποδείξω τὸν
πρὸς Σὲ εἰλικρινῆ σεβασμόν μου, αἰσθημα, δύπερ πᾶσα Ἑλληνικὴ καρδία
δοφείλει Σοι. Ἐλπίζω ἀδιστάκτως νὰ ἴδω μετ' οὐ πολὺ, καὶ ἄλλους βαθυπλού-
τους ὁμογενεῖς ἀκολουθοῦντας φιλοτίμως τὰ πολύκροτα παραδείγματα Σοῦ...
καὶ τοῦ πολυύμνητου Κυρίου Κ. Ἀμβροσίου Ῥάλλη... νὰ συνεισφέρωσι τὸ
κατὰ δύναμιν καὶ εἰς ἄλλα ἔργα οὐχ' ἡττον ἐπωφελῆ, καὶ τείνοντα πρὸς τὸν
μέγαν σκοπὸν τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας...»².

«Ωστε ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει ἐγγράφως τὸ 1860 ὅτι θεωρεῖ πατρίδα του
τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἔργαζεται καὶ κοπιᾷ χάριν τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνον, καὶ
ὅτι ποθεῖ εὐόδωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Οὐδὲν
λέγει περὶ βουλγαρικῶν ἐθνικῶν ἰδεώδῶν καὶ πόθων.

‘Αλλὰ τί ἀκριβῶς ἔγραψεν εἰς τὸ ἔπος του «Ο Ἀρματωλός»; Τὸ ποίημα
εἶναι ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸν ἀγῶνα τῶν δρυθοδόξων δρεινῶν χωρίων
τῆς Ρέκας, ΒΑ τῆς Δίβρης, κατὰ τῶν μωαμεθανῶν Γκέγκηδων³. Ήρως τοῦ

1. Υπὸ τὸν ἀκόλουθον τίτλον: ‘Ο Ἀρματωλός, ποίημα Γρηγορίου Σταυρίδου τοῦ ἔξ
Ἀχρίδος, στεφανωθὲν κατὰ τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ 1860, Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυ-
πογραφείου τῆς Ἀθηνῶν 1860.

2. Γ. Σ τ α ν ρ ἵ δ ο ν, ‘Ο Ἀρματωλός, ἔ.ἄ., σ. 3.

3. Ο ἔξ Ἀχρίδος Χ. Σ. Κ α ρ μ i t σ η c ἐδημοσίευσε τὸ ἔτος 1866 εἰς τὸ περιοδ. τῶν
Ἀθηνῶν «Χρυσαλλίς», τόμ. Δ’, σ. 569-572, ἀρθρὸν ἐπιγραφόμενον «Μακεδονικά», εἰς τὸ
ὅποιον ὄμιλῶν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς Ἀχρίδος ἀνέφερε καὶ περὶ τῶν πηγῶν
τοῦ ποιήματος τούτου τὰ ἔξης (σ. 572): «Διευθύνεται σήμερον (δηλ. ἡ Σχολὴ Ἀχρίδος)
ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου κ. Γρηγορίου Πάρλιτσε, τοῦ γνωστοῦ... ἔξ ἔπους τινὸς «ο
Ἀρματωλός», δύπερ ἐβραβεύθη... καὶ δικαιώσ, διότι ποῦ νὰ ἐγνώριζον οἱ κριταὶ ὅτι ἐν Ἀ-
χρίδι ὑπάρχει ἐγχώριον τι βουλγαρικὸν μάλιστα ἄσμα «Κούσμαν Κάπινταν», ἔξ οὐ κατὰ
λέξιν σχεδὸν μεταφρασθὲν παρουσιάσθη ὡς πρωτότυπον ἔπος εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνι-
σμὸν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν «Ο Ἀρματωλός», διστὶς αὐτὸς ὁ ὀπλαρχηγὸς Κοσμᾶς
εἶναι». ‘Αλλ’ εἰς τὴν πρόσφατον, λίαν ἐνδιαφέρουσαν καὶ ἔξαιρετον ἔργασίαν τῆς ἡ D.
K. a d a c h, «Armatolos» und «Serdator», zur griechischen und slavischen Fassung von Grigor
G. Prličevs epischen Gedicht, εἰς «Beiträge zur Südosteuropa-Forschung anlässlich des II
Internationalen Balkanologenkongresses in Athen 7. V.-13. V. 1970», München 1970, σ. 83-
105, ἀπέδειξεν ὅτι τὸ βουλγαρικὸν δημοτικὸν τραγούδι «Κούσμαν Κάπινταν» ἀπέχει πάρα
πολὺ ὑπὸ τὸν «Ἀρματωλὸν» τοῦ Σταυρίδου, διά τὴν σύνθεσιν τοῦ ὅποιου ὁ ποιητὴς ἐπη-
ρεάσθη βαθύτατα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς δημοτικῆς καὶ λογίας ποιήσεως, ιδίᾳ δὲ τοῦ Ραγκαβῆ
καὶ Ζαλοκάστα. ‘Αντιθέτως, πλησιέστερον πρὸς τὸν «τύπον» τοῦ βουλγαρικοῦ δημοτικοῦ
τραγουδιοῦ «Κούσμαν Κάπινταν» εὑρίσκεται ἡ πολὺ ἐλευθέρα ἀπόδοσις εἰς βουλγαρικὸν
γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ ποιήματος «Ἀρματωλός» φιλοτεχνηθεῖσα δέκα περίπου ἔτη μετά
τὴν δημοσίευσιν τοῦ «Ἀρματωλοῦ» ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Σταυρίδου, μόλις δὲ τὸ ἔτος 1952
δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ K. K’ a m i l o v, Grigor S. Prličev, Serdator, εἰς «Materijali, kn. Ina
Filozoffskiot Fakultet na Univerzitetot», Skopje 1952.

Ο ΑΡΜΑΤΩΛΟΣ

ΠΟΙΗΜΑ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ.

Tοῦ ἐξ Ἀχριδος.

ΣΤΕΦΑΝΩΘΕΝ

ΚΑΤΑ

ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΙΚΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ ΤΟΥ

1860.

ΑΘΗΝΗΙΣΙΝ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ.

—
1860.

*Eἰκ. 3. Ηρομετωπὶς τοῦ βραβευθέντος ἐν Ἀθηναῖς ἐπικοῦ ποιήματος
τοῦ Γ. Σταυρίδον (‘Ο Αρματωλός’)*

ποιήματος εἶναι ὁ Ἀλβανὸς ἀρματολὸς Κοσμᾶς, ὁ ὄποιος φονεύεται ὑπὸ τῶν Γκέγκηδων. Ἡ μήτηρ του πληροφορηθεῖσα τὸν θάνατόν του ἐκ τῶν ἴδιων σφαγέων τοῦ Κοσμᾶ, θρηνεῖ τὸ γενναῖον παλληκάρι, ἀλλὰ συναγείρει ταυτοχρόνως πάντας τοὺς συμπατριώτας της πρὸς νέον ἀγῶνα. Ὁ τάφος τοῦ ἥρωος γίνεται προσκύνημα καὶ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας. Ἄλλος μὴ νομίσῃ κανεὶς δτὶ ὁ Σταυρίδης εἶχε πρόθεσιν νὰ ἔξυμνήσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς ὡς ἴδιαν ἐθνότητα. Διὰ τὸν Σταυρίδην οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι «Ἐλληνες¹, συνεπῶς ὁ Κοσμᾶς ἀποτελεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἥρωα «Ἐλληνα². Κατ’ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἄλλως τε ἔξελαβε καὶ ἡ ἔξεταστικὴ Ἐπιτροπὴ τὸν ἥρωα τοῦ ποιήματος: «Τοιοῦτον ποίημα, τόσον σπουδαῖα προτερήματα ἔχον, ἵσως ἔπειτε ν’ ἀνήκῃ οὐχὶ εἰς ἐν χωρίον τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ νὰ στέφη τὴν Ἐλλάδα καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Καὶ δῆμος οὐδεὶς φθόνος! Ἄφ’ οὐδὲ τὸ ἥθελησεν ὁ ποιητής, ἃς ἐπιφοιτῶσι καὶ ἐνίστησι ἡμᾶς ὅμφατι τῶν Μουσῶν, ὑπομιμήσκουσαι ἡμῖν δτὶ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ μακράν ἡμῶν ζῶσιν ὁμογενεῖς, ὡν Ἐλληνικαὶ αἱ καρδίαι, Ἐλληνικὰ τὰ ἥθη, καὶ Ἐλληνικός ὁ πολιτισμός»³.

Ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης τοῦ πρώτου του ποιήματος ὁ Σταυρίδης ἥρχισεν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζῃ τὸ ἔργον, διὰ τοῦ ὄποιου θὰ συμμετεῖχεν εἰς τὸν ἐπόμενον ποιητικὸν διαγωνισμόν. Καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο ἔργον ἦτο ἐν ἔπος· Καὶ τὸ ἔπος τοῦτο ἦτο ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν δθωμανῶν Τούρκων, ἔφερε δὲ τὸν τίτλον, ὡς εἴπομεν, «Σκενδέρμπεης».

Ἄλλὰ τί ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὸν ποιητὴν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν περίπου δὲν ἔχει μέχρι στιγμῆς ἔξετασθῇ. Ὁ Σταυρίδης δηλ. εὑρισκόμενος ἀκόμη τότε εἰς Ἀθήνας, ἐπληροφορήθη δτὶ οἱ ἀδελφοὶ Μιλαντίνωφ ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ δηλητηριάσεως δργανωθείσης δῆθεν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐξω φρενῶν γενόμενος ὁ ποιη-

1. Εἰς τὸν «Ἀρματωλόν», σ. 38, σημ. γ’, σημειώνει ὁ ποιητής: «Πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὰ φρονήματα, τὴν φυσιογνωμίαν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα ἐμφαίνουσι τρανῆς δτὶ εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ «Ἐλληνες ... Εὐχῆς ἔργον εἶναι, ἄνδρες εἰδήμονες τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, νὰ πραγματευθῶσι περὶ τοῦ οὐσιώδους φιλολογικοῦ ἔργου τῆς συγγενείας τῆς Ἀλβανικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἐλληνικήν, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἡ πρὸς τοὺς Ἐλληνας ὀδελφότης τῶν Ἀλβανῶν, ὡν τὴν ἀπάλειαν μοιρολογεῖ ἡ Ἐλλάς, ὡς ἡ ἀρχαία Νιόβη τῶν αὐτῆς τέκνων ἐρημωθεῖσα».

2. Τοῦτο βεβαίως προκύπτει ἐξ ὄσων λέγει εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ ποιήματος τούτου ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, καὶ ὅχι ἐκ τῆς μεταγενεστέρας «Αὐτοβιογραφίας» του, εἰς τὴν ὄποιαν οὗτος ἐκδηλώνει παντοιοτρόπως τὸν ἀνθελληνισμόν του, διαστρεβλώνων πολλάκις γεγονότα, τὰ ὄποια προηγουμένως διαφόρως εἶχε χαρακτηρίσει· βλ. D. Kadačh, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, ε.ά., σ. 47, σημ. 2.

3. «Πανδώρα», 1 Μαΐου 1860, σ. 54.

τῆς διὰ τὸν θάνατον ἰδίᾳ τοῦ Δημητρίου Μιλαντίνωφ, ἀνεχώρησεν εἰς Ἀχρίδα διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ὃς ἔγραψεν ἀργότερον, τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του. Εἶναι πράγματι ἐνδιαφέρουσα ἡ βαθμιαία ριζική μεταβολὴ τῶν ἑλληνικῶν φρονημάτων τοῦ Σταυρίδου καὶ ἡ μεταμόρφωσίς του ἐφεξῆς εἰς ἓνα φανατικὸν ἀνθελλήνα. Ἐλλ' ἡ περαιτέρω δρᾶσις τοῦ Σταυρίδου δὲν ἐνδιαφέρει πλέον τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, διότι τὸ μεταγενέστερον ἔργον του, δηλ. κυρίως ἡ «Ἀύτοβιογραφία»¹, γραφεῖσα εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν ἀνήκει ὅχι πλέον εἰς τὸν θερμὸν θιασώτην τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἑλληνόφρονα Σταυρίδην, ἀλλ' εἰς τὸν βουλγαρόφρονα Παρλίτσεφ, ὅνομα τὸ ὄποιον ἐφεξῆς θὰ καθιερώσῃ².

Ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἀχρίδα ὁ Παρλίτσεφ ἥρχισε τὴν δρᾶσιν του ἐναντίον τοῦ Ἑλληνος μητροπολίτου Ἀχρίδος Μελετίου. Ἐστάλη μάλιστα τότε καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐκμάθῃ τὴν βουλγαρικήν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν γενέτειράν του, ὃς διδάσκαλος πλέον τῆς βουλγαρικῆς καὶ ὃς δργανωτῆς βουλγαρικῶν σχολείων, συνελήφθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Δίβρης. Ἀπελευθερωθεὶς μετ' ὀλίγον, μετέβη ἐκ νέου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετὰ δὲ ἀπὸ μίαν περιπλάνησιν κατέληξε πάλιν εἰς τὴν Ἀχρίδα, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 1893³.

Γεγονός πάντως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ διαφόρους αἰτίας ἐδιχάσθη, παρουσιάσας ἀσυνέπειαν ἐθνικῶν φρονημάτων. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, πιστεύομεν, ὅτι θὰ πρέπει τὰ ἔργα τῶν δύο περιόδων νὰ ἐξετάζωνται κεχωρισμένως. Ἡ «Ἀύτοβιογραφία» δηλ. ὡς καὶ τὰ λοιπά ἔργα τοῦ Σταυρίδου, ὅσα ἐγρά-

1. Ἐκτὸς τῶν δύο εἰς τὴν ἑλληνικήν γραφέντων ἔργων του «Ἄρματωλός» καὶ «Σκενδέρμπετη», δ Σταυρίδης ἔγραψε μετὰ τὸ 1862 μόνον τὴν «Ἀύτοβιογραφίαν» του εἰς πεζὸν καὶ εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν, ὡρισμένα ἀνάξια λόγου διδακτικά ποιήματα, καὶ τὴν πολὺ ἐλευθέραν ἀπόδοσιν εἰς βουλγαρικὸν γλωσσικὸν ἴδιωμα τοῦ πρώτου του ἔργου «Ο Άρματωλός». Βλ. D. K a d a c h, «Armatolos» und «Serdator», ἔ.α., σ. 94.

2. Εἰς τὸ δημοσιευθὲν ἔγγραφον ἐκ τῆς Γραμματείας τοῦ «ΟΘωνείου Πανεπιστημίου» ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀπονομῆς εἰς τὸν Σταυρίδην τοῦ πρώτου βραβείου εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους 1860, λέγεται «...συγγραφεὺς εἶναι ὁ φοιτητής τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Γρηγόριος Σταυρίδης (Παραλίτσας) ἐξ Ἀχρίδος (Λυχνιδοῦ) τῆς Μακεδονίας ὄρμώμενος», (ἐφ. «Αστήρ τῆς Ἀνατολῆς», 2.4.1860, σ. 924). Πάντως εἰς τὸ πρώτον ἔργον τὸ ὄποιον ἐτύπωσεν ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, δηλ. τὸ βραβευθὲν ποίημά του «Ο Άρματωλός» ὑπογράφει ὡς Γρηγόριος Σταυρίδης καὶ μόνον. Δὲν ἀποκλείεται τὸ ἐπίθετον τοῦτο νὰ καθιέρωσεν ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ ὁ πατέρης του ἐλέγετο Σταῦρος.

3. Τὰς εἰδήσεις διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Σταυρίδου μετὰ τὴν ὄριστικὴν ἀποχώρησίν του ἐξ Ἀθηνῶν ἤντλησα ἐκ κειμένου διαλέξεως τοῦ Κ.λ. Τσούρκα, δοθείσης τὸν Μάιον τοῦ 1969 εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ο ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τῆς Ἀχρίδος καὶ ὁ πανσλαβισμός». Ο Τσούρκας ἤντλησε μὲ τὴν σειράν του, ὡς λέγει, τὰς εἰδήσεις ταύτας ἐκ τῆς βουλγαρικῆς ἐφημερίδος «Makedonska Tribuna» τῆς Ἰνδιανουπόλεως τῆς 8 Νοεμβρίου 1968, τὴν δύοιαν, δυστυχῶς, δὲν ἤδυνήθην νὰ εῦρω.

φησαν εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ ποιητὴς εἶχε πλέον ἀποκτήσει δριστικὴν καὶ σταθερὰν βουλγαρικὴν συνείδησιν δὲν ἀνήκουν εἰς ἡμᾶς. Τὰ ἔργα του ὅμως τῆς πρώτης περιόδου τὰ ἐμφαίνοντα σαφῶς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν του, γραφέντα δὲ ἑλληνιστὶ καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Σταυρίδης ἦσθάνετο ὅτι ἵτο Ἐλλην, πρᾶγμα τὸ ὄποιον πολλάκις ἔξεδήλωσε γραπτῶς, νομίζομεν, ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, ἡ δοπία ἔχει χρέος νὰ τὰ ἔξετάζῃ.

B'. ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ «ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

Εἴπομεν ὅτι ὁ Σταυρίδης μετὰ τὴν βράβευσιν τοῦ «Ἀρματωλοῦ» ἥρχισε γράφων τὸ ἔπος «Σκενδέρμπεης», βιαζόμενος νὰ προλάβῃ νὰ ὑποβάλῃ τὸ ἔργον εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους 1861. Ἀλλ' ἄγνωστον διατί ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ ἔτους ἐκείνου δὲν ἐπραγματοποιήθη. Συνεχίζων ἴσως τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου παρέδωσε τελικῶς τὸ χειρόγραφον εἰς τὸν ἐπειργασίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Λαογράφου Σπανούτζίεφ μὲ τὴν παράκλησιν νὰ τὸ ὑποβάλῃ εἰς τὸν νέον ποιητικὸν διαγωνισμὸν ἀντ' ἐκείνου, ἐνῷ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἐγκατέλειψε τὰς Ἀθήνας (πρὸ τῆς 13ης Φεβρουαρίου 1862)¹, μεταβών εἰς Ἀχρίδα.

Ο ἐκδότης τοῦ ἔπους τούτου Κοδον λέγει εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐκδόσεώς του ὅτι: «Δὲν γνωρίζομεν, ἂν τὸ ἔτος 1862 ἐπραγματοποιήθη ὁ διαγωνισμός, ἂν τὸ ποίημα τοῦ Παρλίτσεφ «Ο Σκενδέρμπεης» ἐγένετο δεκτὸν εἰς τὸν διαγωνισμὸν καὶ δοπία ὑπῆρξεν ἡ κρίσις τῆς ἐπιτροπῆς περὶ αὐτοῦ»². Ἐν τούτοις είναι γνωστὸν ὅτι ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος διαγωνισμὸς ἔλαβε χώραν τὴν 28ην Μαΐου (1862), ἐδημοσιεύθη μάλιστα καὶ ὀλόκληρος ἡ ἐκθεσίς τῆς ἔξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς³. Ο Α. Ραγκαβῆς, ὁ ὄποιος, ώς συνήθως, ἀνέγνωσε τὸ σχετικὸν κείμενον, ἀνέφερεν ὅτι «Ἀπενεμήθη δὲ τὸ γέρας καθ' ὄμόφωνον τῶν ἀγωνοδικῶν κρίσιν εἰς τὸ ποίημα, Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης...»⁴ τοῦ Α. Βυζαντίου. Διὰ τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου ὁ Ραγκαβῆς ἐπεφύλαξε μίαν δριμεῖαν κριτικήν. «Ἐψεξε τὸν ποιητὴν καὶ διὰ τὸν στίχον καὶ διὰ τὴν ἐν γένει πλοκὴν τοῦ ἔργου. Μεταφέρομεν ὠρισμένας μόνον κρίσεις ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐκθέσεως: «...Ἀλλ' ὁ ποιητὴς κακῶς, ως φρονοῦμεν,

1. D. Kadach, Grigor S. Prlichevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, ἔ.ἄ., σ. 54.

2. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κοδον, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἔκδ. τοῦ ἔπους, μεταφρετθείσαν ὑπὸ I. Λαμψίδη εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεῦχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 27.

3. Ἡ ἐκθεσίς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα», φύλλ. 294, 15 Ιουνίου 1962, σ. 121-132, καὶ αὐτοτελῶς ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐκθεσίς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1862, ἐν Ἀθήναις 1862.

4. «Πανδώρα», ἔ.ἄ., σ. 120.

ἐπραξε, παραδεχθεὶς τὸν τετράμετρον ἰαμβικόν, τὸν συνήθη δεκαπεντασύλλαβον στίχον ἄνευ ὁμοιοκαταληξίας. "Αν ἐξ ἀδυναμίας ἀπέφυγεν αὐτῆς τὴν δυσχέρειαν, τότε προφανῶς ἐλαττοῦται ἐκείνων οἵτινες ὑπέβαλον ἔαυτοὺς εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ὑπερενίκησαν εὐχερῶς. "Αν ὅμως, γινώσκων νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ἀπέσεισεν αὐτὴν ἐκ προθέσεως, δὲν τὸν δικαιολογοῦμεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ... Εἶναι δέ, ως εἴπομεν, «'Ο Σκενδέρμπεης» ἐποποιία κατὰ τὸν τύπον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν τύπον ... 'Αλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ Σκεν. αὐτὴν μόνην σχεδὸν τὴν ξηρὰν ρίζαν μᾶς παριστᾷ ἐν στιχουργικῷ περιβλήματι ἐνειλιμένην... τῆς σκηνῆς μάλιστα οὕτω περιστελλομένης, ὁ Σκεντ. ἀντὶ διὰ τῆς ποιήσεως νὰ ἐξαρθῇ μᾶλλον γιγαντιαῖος, καταβιβάζεται ἐξ ἐναντίας καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὑψους ἐφ' οὗ βλέπομεν αὐτὸν ἴστάμενον ἐν τῇ Ἰστορίᾳ ... Οὗτος (δηλ. ὁ ποιητὴς) σμικρύνει τὸν θεὸν τοῦ παντός, καὶ ἀποδίδωσιν αὐτῷ πάθη οὐδ' ἀνθρώπου κἄντια...»¹.

'Εκ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους ἐν ἐχαρακτήρισεν ὁ Ραγκαβῆς ως «ἀπαίσιον»: «"Ἐν ἐξ αὐτῶν, δ' ἀνασκολοπισμὸς τοῦ Δίγκου, ὑπερβαίνει τὰ τῇ τέχνῃ ἐπιτετραμμένα ὅρια τοῦ φοβεροῦ, καὶ χωρεῖ μέχρι τοῦ ἀπαισίου...»².

'Ο Σαπουντζίεφ ἐπέστρεψε τὸ χειρόγραφον (εἰκ. 4) εἰς τὸν ποιητὴν τὸν Ἰούνιον τοῦ ἵδιου ἔτους³. 'Ο Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Ἀντοβιογραφίαν» του διτὶ δὲν ἡρώτησε τὸν Σαπουντζίεφ νὰ μάθῃ ποία ὑπῆρξεν ἡ γνώμη τῆς. Ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ποίημά του, διότι δῆθεν εἰχεν... ἀφοσιωθῆ πλέον εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον εἰς τὴν Ἀχρίδα⁴. 'Ἐν τούτοις ἐκ πικροχόλων τινῶν, ἀδικαιολογήτων δέ⁵, παρατηρήσεων τοῦ Σταυρίδου εἰς τὴν «Ἀντοβιογραφίαν» του διὰ τὸν

1. «Πανδώρα», ἔ.ἄ., σ. 124.

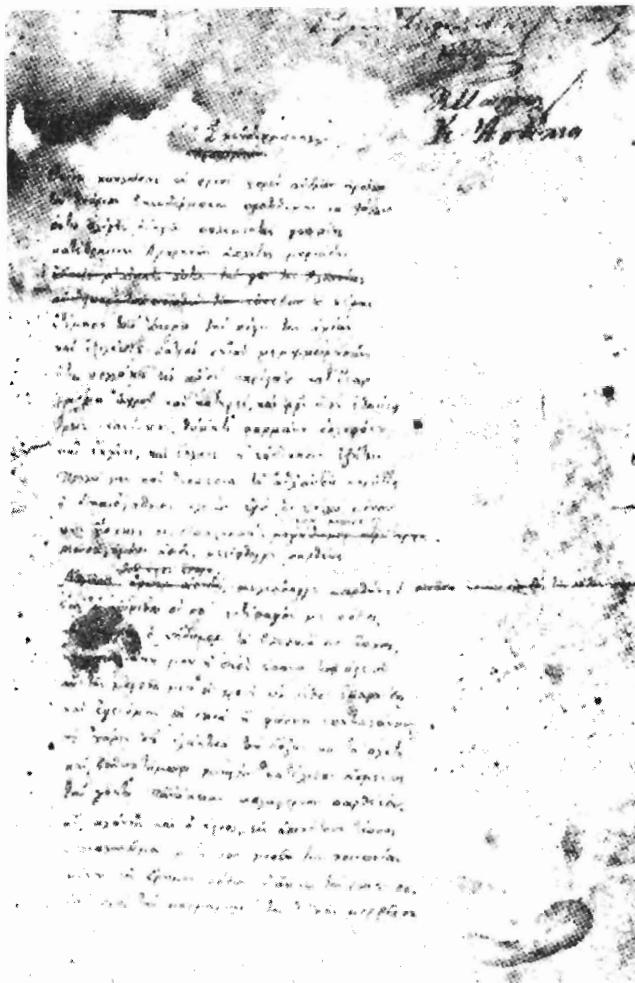
2. Αὐτόθι, σ. 125. Ἐλάχιστα περὶ τοῦ Σταυρίδου (καὶ ταῦτα δυσμενῆ) ἀνέφερεν ὁ Α. Ραγκαβῆς εἰς τὸ ἔργον του, Περίληψις Ἰστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἐν Ἀθήναις, ἔ.ἔ., σ. 81. Εὐμενεστέραν πως γνώμην περὶ τοῦ ποιητοῦ διετύπωσεν ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν μετά τοῦ D. Sanders τυπωθεῖσαν τὸ ἔτος 1884 Ἰστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἔνθα ἀπέδωσε γερμανιστὶ εἰς πεζὸν ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἐπικοῦ ποιήματος τοῦ Σταυρίδου «Σκενδέρμπεης»: A. R a n g a b e und D. S a n d e r s, Geschichte der Neugriechischen Litteratur, Leipzig 1884, σ. 108.

3. «Ἀντοβιογραφία», σ. 211· πρβλ. D. K a d a c h, Grigor S. Prlićevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft 1, σ. 55. Ἰσως ὅμως τὸ χειρόγραφον ἐπεστράφη ἀργότερον, διότι τὸν Ἰούλιον ἐδημοσιεύθη ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Αύγη» τὴν 2.7.1862· βλ. D. K a d a c h, Zur ersten Veröffentlichung von G. S. Prlićevs «Skenderbeg», αὐτόθι, 1969/70, Heft 1-2, σ. 27.

4. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ K o d o v εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεῦχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 28.

5. 'Ο Σταυρίδης κατηγορεῖ εἰς τὴν «Ἀντοβιογραφίαν» του (σ. 201) τὸν Ραγκαβῆν δῆθεν οὔτος δὲν τὸν ἐκάλεσε κατὰ τὴν δημοσίαν τελετὴν τῆς ἀπονομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου διὰ νὰ τὸν συγχαρῇ καὶ τοῦ ἀπονείμῃ τὸ βραβεῖον. Τοῦτο ὅμως ἥτο ἀδύνατον νὰ συμβῇ, διότι ὁ Σταυρίδης δὲν εἶχε παραδώσει μετά τοῦ χειρογράφου τοῦ ποιήμα-

Ραγκαβῆν φανερώνεται ὅτι ἡ αὐστηρὰ ἐκείνη κριτικὴ κατεπίκρανε τὸν μόλις πρὸ δύο ἑτῶν στεφανωθέντα ποιητήν, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ συνετέλεσε

Εἰκ. 4. Πανομοιότυπον τοῦ χειρογράφου τοῦ Γ. Σταυρίδου μὲ τὸ ἐπικὸν ποίημά του «Σκενδέρμπεης». Ή εἰκὼν ἐκ τῆς ἐκδόσεως H. Kodov

καὶ τὸ γεγονός τοῦτο εἰς τὴν ὄριστικωτέραν καὶ παντελῇ μεταστροφὴν τοῦ Σταυρίδου πρὸς τὸν ἀνθελληνισμόν. Ὁ Kodov παρασυρθεὶς προφανῶς ἐκ

τός του καὶ κλειστὸν φάκελλον, εἰς τὸν ὥποιον ὥφειλε νὰ ἐσωκλείσῃ δελτίον μετά τῆς ὑπογραφῆς του. Τὴν ἀνειλικρίνειαν ταύτην τοῦ Σταυρίδου, ὃς καὶ πολλάς ἄλλας ἀνακριβείας τῆς «Αὐτοβιογραφίας» ἥλεγχε ή D. K a d a c h, Grigor S. Prličevs Teilnahme..., ἔ.ἄ., σ. 47-48, 50 σημ. 29.

τῶν δσων λέγει ὁ Σταυρίδης εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του γράφει: «Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὅμως ἡ σκέψις τοῦ Παρλίτσεφ ἦτο ἐστραμμένη ἀλλοῦ. Δὲν εἶχε πλέον καιρὸν νὰ ἀσχολῆται μὲ ποιήματα, ἀλλ’ οὔτε καὶ διάθεσιν, δι’ αὐτὸν καὶ ἵσως θὰ εἶχεν ἀφήσει κατὰ μέρος τὸ χειρόγραφον, δίχως νὰ ἔνδιαφρεθῇ πλέον περὶ τούτου...»¹. Τοῦτο θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν μὲ ἐπιφύλαξιν, διότι τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος γέμει διορθώσεων, διαγραφῶν, ἀφαιρέσεων καὶ συμπληρώσεων, γενομένων ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ὁπωσδήποτε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ χειρογράφου εἰς τὸν Σταυρίδην ὑπὸ τοῦ Σαπουντζίεφ. Οὔτε ἡτο ποτὲ δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἐν χειρόγραφον, ώς ἔχει σήμερον ἐκεῖνο τοῦ Σταυρίδου. Παρατηροῦμεν ἐξ ἄλλου ὅτι ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἔπους, δημοσιευθέντων ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ εἰς τὴν ἔκθεσίν του καὶ τῶν ἀντιστοίχων τμημάτων τοῦ κειμένου, ώς τοῦτο ἔξεδόθη ὑπὸ τοῦ Kodov².

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σταυρίδου δὲν ἔτυπωθη³. Τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος περιπεσὸν εἰς ἀγνώστους χεῖρας ἐθεωρεῖτο ώς ἀπολεσθέν. «Μόλις τὸ ἔτος 1950, ποῖος γνωρίζει πᾶς, εὐρέθη τοῦτο εἰς τὸ Ἑθνικὸν Συμβούλιον τοῦ Πατριωτικοῦ Μετώπου, ἀπὸ ὅπου καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν (ἐν Σόφιᾳ) Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην Κύριλλος καὶ Μεθόδιος», λέγει ὁ Kodov⁴. Διὰ πρώτην φορὰν ἔξεδόθη μετεφρασμένον εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Σκοπίων, ἄνευ τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου τὸ ἔτος 1961 ὑπὸ τοῦ G. Stalev⁵. Τὸ 1967 τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου μετεφράσθη εἰς τὴν ἀλβανικὴν ὑπὸ τοῦ S. Çomora⁶. Τὸ ἐλληνικὸν κείμενον δὲ μὲ βουλγαρικὴν μετάφρασιν εἰς πεζὸν καὶ σημειώσεις ἔξεδόθη μόλις τὸ 1967 ὑπὸ H. Kodov⁷.

1. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κοδού, ἔ.ἄ., σ. 28.

2. Σημειώνομεν τὰς ἔξης διαφοράς: στίχ. 127: (Kodov) τὴν Δίκην - (Πανδώρα) τὴν δίκην, 1.014: (Kodov) κυκλώθη - κυκλωτή· 1.428: (Kodov) πολύφαντος - πολύφαντος· 1.440: (Kodov) ἐπὶ τὰ νῦντα - ἐπὶ τῶν νῶτων· 1.451/52: οὐδέ τις εἰδενεὶ τειχῆ περὶ αὐτοῦ. Τὸ τμῆμα τοῦτο λείπει παντελῶς ἐκ τῆς Πανδώρας· στίχ. 1.453: (Kodov) ὑστερον - ἐπειτα· 1.457: (Kodov) τὸ βλέμμα - ἐν βλέμμα· 1.508: (Kodov) πάντες - πάντας· 3.305: (Kodov) τοῦ Ἀβδουλάχου - τοῦ Ἀπτουλάχη· 3.310: (Kodov) τοῦ Ἀπτουλάχ - τοῦ Ἀβδουλάχ· 3.315: (Kodov) εὐθύμως - ἐκθύμως· 3.318: (Kodov) ἴλαροι - ἴλαρῶς· 3.447: (Kodov) δεινός δὲ ἐνεμέσησε - δεινόν δὲ ἐνεμέσησε.

3. Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου εἰχον δημοσιευθῆ εἰς τὴν ἑφημ. «Αύγη» τὴν 25 καὶ 30.6.1862 ώς καὶ τὴν 2.7.1862· βλ. D. Kadache, Zur ersten Veröffentlichung..., εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1969/70, Heft 1-2, σ. 26-27.

4. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κοδού, ἔ.ἄ., σ. 29.

5. G. Prlichev, Skenderbeg. Poema prepeal Georgi Stalev, Skopje 1961.

6. G. Perlichev, Skenderbeu, Tirana 1967· βλ. «Studia Albanica», 1968, τεῦχ. 2, σ. 175.

7. Ή ἕκδοσις αὕτη τοῦ ἐλληνικοῦ ἔπους ὑπὸ τοῦ Kodov (ἕκδοσις τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν) ἔμεινε σχεδὸν ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν κριτικήν. Μόνον ὁ I. Λαμψιδης παρουσίασεν ἀπλῶς ταῦτην εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», Θεσσαλονίκη 1967, σ. 29-30, ὁ δὲ A. Θαβώρης ἔκρινεν εἰς «Ἐλληνικά»,

Τὸ ἐπος τοῦ Σταυρίδου, γραμμένον εἰς αὐστηρὰν καθαρεύουσαν, ἀρχαῖ-
ζουσαν, ἀποτελεῖται ἐκ 3.792 δεκαπενταυλάβων ἀνομοιοκαταλήκτων στί-
χων. Ὡς ἀναφέρει ὁ ἐκδότης, τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος ἔχει σήμερον
58 φύλλα, ἀλλ’ «εἰς τὸ τέλος λείπει κάτι, πιθανῶς δύο μόνον φύλλα...” Αν
ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὰς δύο τελευταίας σελίδας, αἱ δύοιαι λείπουν, ὑπῆρχον
περὶ τοὺς 60-80 στίχοι... πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι διλόκληρον τὸ ποίημα θὰ
εἶχε περίπου 3.850-3.870 στίχους¹.

Τὸ ἔργον πάντως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ λαβὸν τὴν τελικήν του
μορφήν. Τοῦτο καταφαίνεται εἰς πολλὰ σημεῖα, ὅπου ὁ ποιητὴς ἀναφέρει
ἀπλῶς ὥρισμένα ἐπεισόδια, τὰ ὄποια ἐσκέπτετο ἵσως ἀργότερον νὰ ἀναπτύξῃ².
Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα, ἡ ἵσως ἐν μέρος αὐτῶν, εἶχεν ὑποδηλώσει ὁ Σταυρίδης
καὶ κατὰ τὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὄποιαν ὑπέβαλε τὸ ἔργον του εἰς τὴν κρίσιν
τῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ ἀναφέρει ἄλλως τε ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν ἔκθεσίν του: «Ἐπει-
σοδίων δὲν στερεῖται μὲν τὸ ποίημα· πρόκειται μάλιστα, ὅταν συμπληρωθῇ,
νὰ περιλάβῃ καὶ πλείονα, ὃ ἀναγγέλλονται μόνα· ἀλλ’ εἰσὶ πάντα δευτερεύον-
τα, διλίγον τὴν πρᾶξιν διαποικίλοντα, προάγοντα, συμπλέκοντα, ἡ καθι-
στῶντα μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν...»³.

Γ'. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ «ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΙΗΣ»

Ἄκολουθῶν τὸν “Ομηρον ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ἐξ ἀρχῆς ὅτι προτίθεται
νὰ ψάλῃ «τὸν θούριον Σκενδέρμπεην» καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ὅλης ἀγωνιστι-
κῆς του δράσεως ἐν μόνον γεγονός: «πῶς ἥσχυνε τὸν Μπαλαμπάν σατράπην
μιαιφόνον». Ἐπικαλεῖται πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τῆς Μούσης, χάριν τῆς
ὅποιας λέγει ὅτι «ἐλάκτισε» καὶ πλούτη καὶ δόξαν, καὶ ὅτι ἐγκατέλειψε (στίχ.
21-22) «...βαθυκτήμονα μνηστήν... τὴν γόητα Πανάκειαν⁴ πολύφερον παρ-
θένον».

τ. 22 (1969), σ. 267-272. Βιβλιογραφικὴ παρουσίασις τοῦ ἔργου τούτου ἐδημοσιεύθη καὶ
ἀλβανιστὶ εἰς «Studine Filologjike», 1967, τεῦχ. 4, σ. 210.

1. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κοδού, ἔ.ἄ., σ. 29.

2. Σημειώνομεν τὰ ἔξῆς ἐμφανῆ «κενά» τοῦ ἔργου: Στίχ. 191: Σημειοῦται: «Ἀσμα
πρῶτον» (δὲν ὑπάρχει). Στίχ. 1.404-1.405 σημειοῦται «Ἀσμα δεύτερον» (δὲν ὑπάρχει). Μετά
τὸν στίχ. 1.618 σημειοῦται: «Ἐπεισόδιον ἀσελγοῦς δύθωμανίδος...» (ἔλλείπει παντελῶς).
Μετὰ τὸν στίχον 1.702 σημειοῦται: «Ἐπεισόδιον· ἡ πτῶσις τοῦ Σφετγραδίου» (ἔλλείπει),
ώς ἐπίσης καὶ ὁ σημειούμενος μεταξὺ τῶν στίχων 2.315-2.316 «Κατάλογος τῶν Τούρκων
κατὰ ἡγεμόνας». Λείπει ἐπίσης ἡ σημειούμένη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀποχαιρετιστήριος σκηνὴ
μεταξὺ Σκεντέρμπε - Δωρίκης (στίχ. 2.407-2.408), ἡ δημηγορία μεταξὺ Σκεντέρμπε καὶ
Μπαλαμπάν (στίχ. 2.528), καὶ ὁ σημειούμενος «Κατάλογος τοῦ Ἀλβανικοῦ στρατοῦ καὶ
δημηγορία Σκενδέρμπε καὶ Μπαλαμπάνου» (στίχ. 2.528-2.529).

3. «Πανδώρα 15 Ἰουνίου 1862, φύλλ. 294, σ. 125.

4. Ἐάν δὲν πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος, κακῶς ὁ Κοδον γράφει (στίχ.
22): «πανάκειαν», ἀντί «Πανάκειαν». Εἰς τὴν φωτοτυπίαν τῆς πρώτης σελίδος τοῦ χειρο-

Ἐν συνεχείᾳ περιγράφει τὴν ἔλευσιν τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὴν «Κρούην», τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς, καὶ τὴν συμμαχίαν τοῦ Σκεντέρμπεη μετ' ἄλλων γειτονικῶν μικρῶν ἡγεμόνων (στίχ. 49-89). Μαθών ό δ σουλτάνος «Ἀμουράτης» τὴν ἀποστασίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐκστρατεύει ἀύτοπροσώπως μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἐναντίον του. Ἀλλὰ δὲν ἵσχυσεν οὔτε τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων, οὔτε αἱ παροτρύνσεις ἢ ἀπειλαὶ τοῦ σουλτάνου πρὸς τοὺς στρατιώτας του διὰ νὰ δαμάσουν τὸν μαχόμενον ὑπὲρ τῆς ἔλευθερίας Σκεντέρμπεην καὶ τοὺς γενναῖους του συμπολεμιστάς (στίχ. 90-109). Ὁ Μουράτ ἀποθνήσκει ἐκ λύπης, τὴν δὲ ἔξουσίαν ἀναλαμβάνει ὁ νιός του «Ἀζμπιούκ», εὐνοούμενος κατ' ἀρχὰς τοῦ Θεοῦ. Ὅπο τοῦ νέου τούτου Σουλτάνου ἀποστέλλεται ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς Ἀλβανὸς ἔξωμότης, «ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας». Ὁ ἔμπειρος οὗτος στρατιωτικὸς πρὶν δώσῃ μάχην, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην μὲ τὸν πιστόν του Ἐμίν ὡς δῶρον ἔνα ὠραιότατον ἵππον καὶ ἐν ξίφος ἀναγγέλλων ὅτι:

- 321 ἐὰν δὲ πόλεμον ζητῇ, καὶ τοῦτον δὲν ἀρνοῦμαι·
 ἄλλ’ εἴτε πόλεμον ζητεῖ εἴτε ποθεῖ εἰρήνην,
 θέλω νὰ ἔχω παρ’ ἀύτοῦ καὶ δῶρόν τι ὀλίγον
 ὅπερ σεμνὸν κειμήλιον κατ’ οἶκον θέλει μείνῃ
325 ὑπόμνημα τῶν ἀθλῶν μου εἰς τοὺς ἐμοὺς ἐγγόνους
 καὶ τις ποτὲ ἴδων αὐτὸ θαυμάζων θέλει εἴπῃ:
 «ὁ θούριος Σκεντέρμπεης ἐδῶκε τοῦτο δῶρα
 εἰς τὸν Σατράπην Μπαλαμπάν ὁπότε ἐπολέμουν».

Ο Σκεντέρμπεης κρατῶν ὡς δῆμηρον τὸν Ἐμίν, ἀποστέλλει διὰ τοῦ πιστοῦ του Δίνκου ὡς δῶρα εἰς τὸν Μπαλαμπάν σκαπάνην, δρέπανον καὶ ὑνίον. Ο Μπαλαμπάν ἐκμανεὶς διὰ τὴν προσβολήν, διατάσσει νὰ θανατωθῇ ὁ Δίνκος δι’ ἀνασκολοπίσεως. Παρὰ τὴν παρέμβασιν τοῦ Καραχασάν, ὁ ὄποιος διὰ μακρῶν προσεπάθησε νὰ ἀποφευχθῇ ὁ θάνατος ἐνδὸς «πρέσβεως», τελικῶς ἡ διαταγὴ τοῦ σατράπου ἐπραγματοποιήθη. Ο γενναῖος Δίνκος παρεκάλεσεν, εἰς ἐκ τῶν γενναίων Τούρκων νὰ τὸν θανατώσῃ ἀμέσως, δίδων τοιουτορόπως τέλος εἰς τὸ μαρτύριόν του:

- 717 ἐλέου δὲ ψιθυρισμὸς τοὺς οὐλαμοὺς διῆλθε,

γράφου τοῦ ποιήματος, τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ Kodov (σελ. 116), ὁ ποιητὴς ἔχει γράψει «Πανάκειαν», ἐννοῶν τὴν Ἱατρικήν. Εἰς ἄλλο σημεῖον τοῦ ἔπους ὁ ποιητὴς γράφει: ἔνθα μυῶν διηνεκῆς, ὃν φράγμα ὀνομάζει/ ἡ ἄμουσος Πανάκεια, ὁρίζει ἔνθα κ’ ἔνθα (στίχ. 3.116, γραφὴ πρώτη). Ὡρισμένοι μελετηταὶ Βούλγαροι ἔχουν ἐκλάβει τὴν «Πανάκειαν» τοῦ Σταυρίδου, (διὰ τῆς ὁποίας δ ποιητὴς ἐννοεῖ τὴν Ἱατρικήν, τὴν ὁποίαν, λέγει, ἐγκατέλειψε χάριν τῆς ποιήσεως), ὡς πραγματικὴν γυναίκα, ὀνομαζομένην Πανάκειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς είχε μνηστευθῆ, δταν εύρισκετο εἰς Ἀθήνας! (Βλ. σημειώσεις τοῦ Kodov εἰς τὴν ὑπ’ αὐτοῦ ἔκδοσιν τοῦ ἔπους, σ. 199-200, σημ. 5).

πολλοὶ γάρ ἐταράχθησαν, ἐνθυμηθέντες τότε
ὅτι κατέλιπτο ἔκαστος ἐν τῇ πατρίδι φίλον,
οἱ μὲν γεννήτορας δειλούς, οἱ δὲ συζύγους νέας,

- 725 ἄλλοι δὲ τέκνα νήπια, καὶ ἐδάκρυσαν ἐκθύμως.
πολλοὶ δὲ ἄνδρες λάσιοι κατεύθυναν τὰ ὅπλα
ὅπως συντέμωσιν αὐτοῦ τὴν ἀσχετον ὁδύνην
ώς τάχος ὥ, τρισμάκαρες αὐτοὶ τῆς εὐσεβείας!
-

- 730 ἄλλ' ὁ Ἐρέζακ ἀνένευεν ἀγριωπῶς μορφάζων,
καὶ ἐκέλευσε τῷ σαλπιγκτῇ ἵνα ταχὺ σαλπίσῃ
σημαίνων ἀποχώρησιν τῆς στρατιᾶς ἀπάσης.

Συνέρχεται τότε πολεμικὸν συμβούλιον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Μπαλαμπάν, καὶ ἀποφασίζεται νὰ δοθῇ τὴν ἐπομένην μάχην. Ματαίως ὁ Καραχασάν προσεπάθησε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἀρχιστράτηγον ἀπὸ τὸ νὰ ἀναλάβῃ ἐν τόσον ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα. Ἐπεμβαίνων ὁ «Ιακούπ», «ἡγήτωρ δεύτερος τῆς στρατιᾶς ἀπάσης», ἐπιτιμᾷ τὴν ἐπιδεικνυομένην ὑπὸ τοῦ Καραχασάν δειλίαν. Ἀλλ' αἴφνης ἐμφανίζεται ὁ θεωρούμενος πλέον νεκρὸς Σινὰν πασᾶς, ὁ ὅποιος κλαίων καὶ δυνρόμενος ἀναφέρει διὰ μακρῶν τὴν φοβεράν σφαγὴν καὶ καταστροφήν, τὴν ὅποιαν ὑπέστη ὁ στρατός του ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη:

- 1.164 διότι αἴφνης οἱ ἐχθροὶ ἐφάνησαν, καὶ αὐθις
μόνα τὰ ξίφη σείοντες ἐν στιβαραῖς παλάμαις,
καὶ ὡρμησαν αἵμοδιψεῖς ὡς τίγρεις λυσσαλέαι,
ώς λύκοι ἐπὶ ποίμνιον ἐν ὥρᾳ χειμερίω·
1.168 ὥ, τότε ἤρξατο σφαγή, ἦς ἡ εἰκὼν θὰ μείνῃ
κέντρον τῆς μνήμης μου πικρόν, ἐφ' ὅσον ζῶ καὶ πνέω!
Τότε φωναὶ βαρυαλγεῖς μ' ἐσπάραξαν τὰ σπλάγχνα,
καὶ ἡχηραὶ πρὸς οὐρανὸν εὐχαὶ καὶ βλασφημίαι,
1.172 καὶ θρῆνοι καὶ δλοφυρμοὶ μεστοὶ θερμῶν δακρύων,
καὶ ἀγωνιώντων ρίγχασμοὶ εἰς τὴν ὑστάτην ὥραν,
καὶ οἰμωγαὶ τραυματιῶν στενόντων ἐν ὁδύναις.
“Ἄμα δὲ νῦν ταρτάρειος ἐκάλυπτε τοὺς φόνους,
1.176 καὶ τὰ βοάς κρατύνουσα ἐπηύξανε τὴν φρίκην·
ἥν δὲ κακὸν ἐπὶ κακοῦ, καὶ ἀπόγνωσις μεγάλη.
Οἱ δὲ γιαούραι ἄφθογγοι ἐμαίνοντο ἀσχέτως
ώς φάσματα νυκτερινά, ἀπότοκα τοῦ Ἀδου.

‘Ο Καραχασάν προσπαθεῖ νὰ παρηγορήσῃ τὸν Σινάν, λέγων ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὑπέστη δεινὴν ἥτταν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη, ἀπολέσας μάλιστα εἰς τὴν μάχην καὶ τὸν νίόν του. Ἀλλ' ὁ Μπαλαμπάν δι' ἄλλην μίαν φορὰν ὑβρίζει σκαιῶς τὸν Καραχασάν, διότι μὲ τοὺς λόγους καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν του ἀποθαρ-

ρύνει τὸν στρατόν, διακηρύσσει δὲ ὅτι τὴν ἐπομένην θὰ ἀγωνισθῇ κατὰ τοῦ «γιαοὺρ» εἰς «στάδιον ἀγῶνα», ἢ θὰ πολιορκήσουν τὴν πόλιν, ἐὰν ὁ Σκεντέρμπεης ἀποφύγῃ νὰ δώσῃ μάχην (στίχ. 1.266-1.337).

Ἐν τῷ μεταξὶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σκεντέρμπεη παρατίθεται γεῦμα, εἰς τὸ ὄποιον παρακάθηνται ὁ Κομνηνὸς Ἀριαμνῆς, ὁ Ἀνδρέας Θωπίας, ὁ Τσερνοβίκ, ὁ Παῦλος Δουκαζίνος, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ὅμηρος Ἐμίν. Ἐκ τούτου μανθάνει ὁ Σκεντέρμπεης τὰ ὅσα διημείφθησαν εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τοῦ Ἀζμπιούκ, τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης κατὰ τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὸν Μπαλαμπάν, τὴν δὲ ὑπαρχηγίαν εἰς τὸν Γιακούπ. Ἀλλ᾽ αἱφνης ἔρχεται ἡ εἰδῆσις εἰς τὸν Σκεντέρμπεην ὅτι ὁ Δίνκος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπάν. Ὁ Σκεντέρμπεης καθησυχάζει τὸν καταπτοηθέντα Ἐμίν, ὅστις συγκινηθεὶς ἐκ τῆς γενναιοψυχίας τοῦ ἥρωος ἐζήτησε νὰ παραμείνῃ διὰ βίου ὑπηρέτης του. Ἀποφασίζεται τὴν ἐπομένην νὰ δοθῇ μάχη, προσευχηθέντες δὲ πάντες κατεκλίθησαν (στίχ. 1.619-2.260).

Ἐφεξῆς περιγράφεται τὸ πολεμικὸν ἐγερτήριον ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων. Δίδεται τὸ σύνθημα τῆς μάχης καὶ οἱ δύο στρατοὶ ἐφορμοῦν σφοδρῶς ὁ εἰς ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Ὁ Γιακούπ ἀποχωρισθεὶς τῶν ἄλλων προκαλεῖ δι` ὕβρεων εἰς μονομαχίαν τὸν Σκεντέρμπεην:

- 2.546 Πρὸς δὲ τὴν ὕβριν ἀπαθῆς Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος
ταχυπειθῆς ἐκέντησε Σαχὶν τὸν μελαγχαίτην
καὶ ἦλθ’ ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς Ἀρης ἀνδροφόνος,
κρατῶν ρόμφαιαν φοβεράν, ἀρχαίας τέχνης ἔργον,
2.550 φονίαν, ἄθραυστον ἀεὶ ἐν τῇ αὐτοῦ παλάμῃ,
καὶ ὕψωσαν ἀμφότεροι τὰ ξίφη τὰ μεγάλα,
καὶ ἀντετάξαντο δεινὸν προσβλέποντες ἄλλήλους.
Πρὸς δὲ τὴν θέαν ἀτενεῖς ἔστησαν πᾶς ὁ δχλος,
καὶ ἄμα θροῦς παράτονος ἡκούσθη πανταχόθεν.
.....
2.562 Πρῶτος ἐφώρμησε λυσσῶν Ἱακούπ ὁ τολμητίας
καὶ τὴν αἰχμὴν προέτεινε τοῦ ξίφους τὴν δξεῖαν
εὐθὺν κατὰ τῆς κεφαλῆς Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου·
δξὺ δὲ κατενόησε Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος
2.566 καὶ τὴν πληγὴν ἀπήμυνε, καὶ ὕψωσε τὴν σπάθην,
κατὰ δὲ μέσην τὴν δσφὺν ἐπάταξε τὸν νέον,
κ' ἐχώρησε διαμπερές ἡ φοβερὰ ρομφαία,
κ' ἐπεσεν ἄμα ὁ κορμὸς χαμαὶ ὡς πρέμνον δένδρου,
2.570 καὶ ἡ μορφὴ ἡ εὐειδῆς ἐμίγη μὲ τὴν κόνιν,
εἰσέτι δ' ἐσφιγγεν ἡ χειρ ἡ δεξιὰ τὸ ξίφος,
κ' ἐκράτει ἡ εὐώνυμος τοῦ ἵππου τὰ ἡνία...

Παρὰ ταῦτα ὁ ἄγων ἐπὶ πολὺ εἶναι ἀμφίρροπος, περιγράφονται δὲ ἐκτενῶς αἱ ἑκατέρωθεν ἀπώλειαι. Τελικῶς ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἡττῶνται κατὰ κράτος, ὁ δὲ Σκενδέρμπεης δι’ ἐπιθέσεως τῆς χειρός τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ὥμων του, λαμβάνει νέας δυνάμεις, καὶ λαβὼν μέγα λίθον, τὸν ἐκσφενδονίζει ἐναντίον τοῦ Μπαλαμπάν, τὸν ὁποῖον φονεύει ἀκαριαίως:

- 3.470 ὅτ’ ἥψατο αὐτοῦ ἡ χεὶρ Κυρίου τοῦ ὑψίστου,
καὶ ἡγχαρίστησεν αὐτῷ, καὶ κύψας πρὸς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀπορρῶγα,
ἐγγύθεν κείμενον ἵδων ὁπίσω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδὲν ἥθελον κινήσει
- 3.475 τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἥβης,
οἵους ἐν ὅκνῳ καὶ τρυφῇ ὁ νῦν αἰών παράγει·
ἐκεῖνος δ’ ἔπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιῷ ἐδίνησε τὸν λίθον
εὖ διαβάζει, καὶ ἡλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
- 3.480 τοῦ μιαιφόνου Μπαλαμπάν, κ’ ἐπλάτυνε τὸ στῆθος,
συνθλάσας πάσας τὰς πλευράς, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ ἵππου,
ὅς ὅλμον ἔρριψε χαμαί· πεσὼν δὲ ὁ σατράπης
μέλιος οὐδὲν ἐκίνησεν, οὐδὲ φωνὴν ἀφῆκε.
- ‘Ως ὅτε κέραυνος πεσὼν θεόθεν ἐρειπώνει
- 3.485 δρῦν περιμήκη, ἄνασσαν δρυμᾶνος πολυδένδρου,
δεινὴ δὲ ἄμα γίνεται θείου δσμῆ καὶ νίτρου,
οὐδέ τις μένει ἀπαθῆς θεώμενος ἐγγύθεν,
ὅτ’ εἶναι βέλος φοβερὸν Θεοῦ τοῦ ὑψιθρόνου,
δμοίως τότε ἐπεσεν ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας
- 3.490 λίθῳ κρυόεντι βληθεὶς καὶ στιβαρῷ παλάμῃ
καὶ ἔφριξαν τοῦ Ἰσμαήλ αἱ φάλαγγες μεγάλως
ἄμ’ ἄπνουν κατηνόησαν πεσόντα τὸν στρατάρχην,
κ’ ἐστρεψαν ἄμα εἰς φυγὴν τὰ νῶτα πτοαλέοι·
καὶ δὴ ἀθρόᾳ ἡ φυγὴ καὶ γενικὴ ἀπέβη
- 3.495 καθ’ ὅλην τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀγερώχων Τούρκων.

‘Υπὸ τὴν κάλυψιν ραγδαίας βροχῆς καὶ τοῦ σκότους τῆς προώρως ἐλθούσης νυκτὸς ἐλάχιστοι Τοῦρκοι κατώρθωσαν, κατὰ παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ, νὰ φθάσουν μέχρι «Ραζανίου», ὅπου καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην. ‘Ο ἥρως ἀποφεύγων τὴν σκύλευσιν, αἴρει τοὺς νεκροὺς στρατιώτας του καὶ ἐπιστρέφει νικητὴς εἰς τὴν Κρόιαν.

Δ'. ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

‘Η ὑπόθεσις τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξέλιξις διαρκεῖ κατὰ τὸν ἀρχαῖον κλασσικὸν κανόνα τῆς τραγωδίας 24 ὥρας, ἀνταποκρίνεται κατὰ τὸ μεγα-

λύτερον μέρος εἰς τὰ ίστορικὰ δεδομένα. Ὡς ἐκστρατεία τοῦ Μπαλαμπάν κατὰ τῆς Κρόιας ἔλαβε χώραν τὸ ἔτος 1467, τόσον δὲ ἐκεῖνος ὅσον καὶ τὰ περισσότερα πρόσωπα τοῦ ἔπους εἶναι ίστορικῶς μεμαρτυρημένα καὶ ἀληθῆ. Συνεπῶς τίθεται πρόβλημα τῶν πηγῶν ὑπὸ διττὴν ἔποψιν: θὰ πρέπει δῆλον νὰ εὑρωμεν ίστορικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα προσέφερον εἰς τὸν Σταυρίδην τὸ ὄντικόν τοῦ ἔπους του, παραλλήλως δὲ νὰ ἀναζητήσωμεν λογοτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔχρησίμευσαν εἰς τὸν ποιητὴν ὡς καλλιτεχνικὰ πρότυπα, πρὸς τὰ ὁποῖα προσήρμοσε τὸ ὄντικόν του, ἀναπλάθων ἐνδεχομένως, τοῦτο.

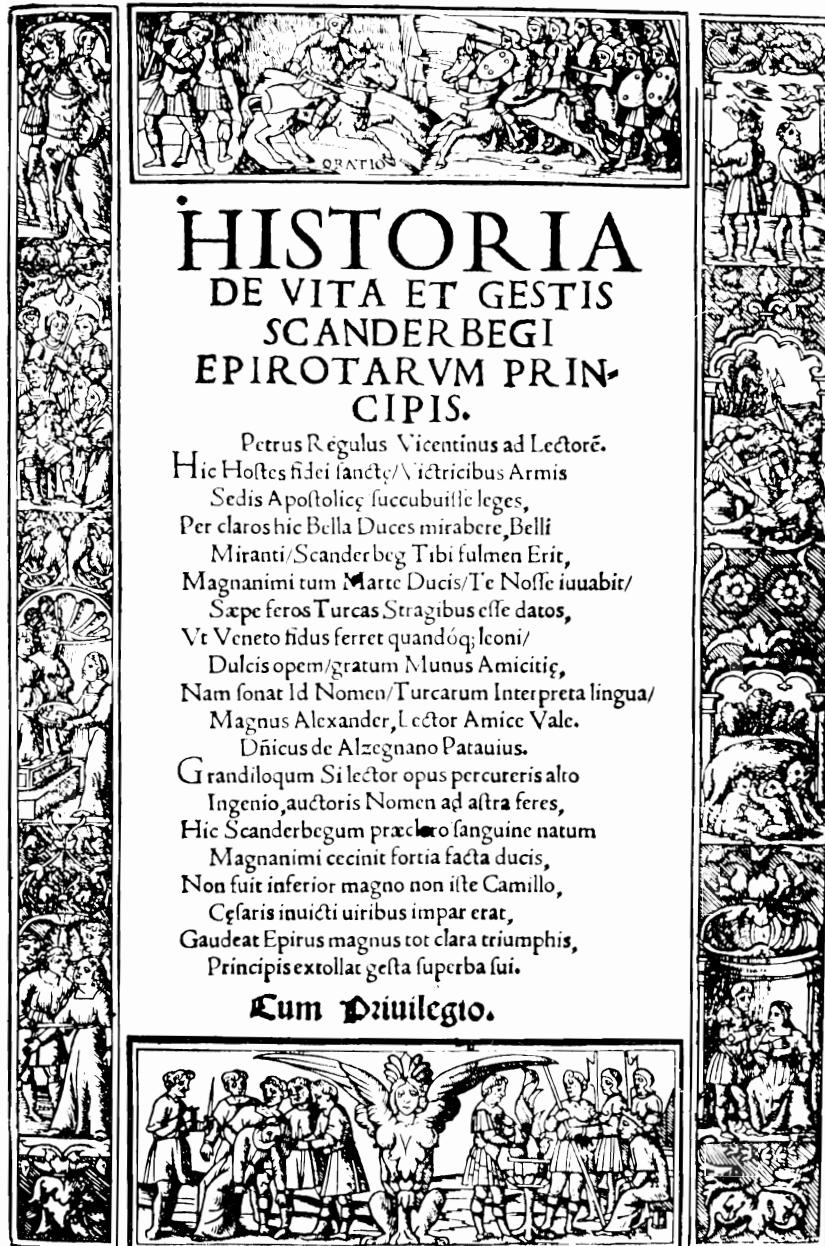
I. ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῶν πηγῶν, δὲν ἔξητάσθη κατ' αὐτὸν τὸν διπλοῦν τρόπον, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν εὐχερέστερον νὰ κρίνωμεν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἢ μὴ πρωτοτυπίαν, καὶ τὴν ἐν γένει ἀξίαν τοῦ ἔργου. Καὶ πρῶτον δοφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ἐκδότης τοῦ ἔπους H. Kodov δὲν ἡσχολήθη ὅσον ἔπερπε μὲ τὸ θέμα τοῦτο, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ Olivera Jašar-Nasteva, ἡ εἰδικῶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο ἀσχοληθεῖσα, ἔδωσε μίαν ὄριστικὴν καὶ ἀναντίρρητον λύσιν. Ὡς γνώμη τοῦ Kodov καθ' ἧν «εἶναι λίαν δύσκελον, σχεδὸν ἀδύνατον, δι' ἡμᾶς σήμερον νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ ἔξακριβώσωμεν πλήρως τὰς πηγάς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Παρλίτσεψ ἦταν τὰς πληροφορίας του»¹, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολική. Παρὰ ταῦτα ὁ Kodov ὑποδεικνύει ὡς ίστορικὴν πηγὴν τοῦ ἔπους τὴν πρώτην βιογραφίαν τοῦ ἥρωος γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Marinus Barletius² ἡ μίαν ιταλικὴν μετάφρασιν αὐτῆς ὑπὸ P. Rocca³. Ἀλλ' εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ἐὰν ἐγνώριζεν ὁ Σταυρίδης λατινικὰ εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ κείμενον τοῦ Barletius. Ἐκτὸς τούτου ἡ βιογραφία τοῦ Barletius (εἰκ. 5) ἔξεδόθη εἰς τὴν Ρώμην τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ ΙΣΤ' αιώνος, ἡ δὲ μετάφρασις τῆς βιογραφίας ταύτης εἰς τὴν ιταλικὴν ὑπὸ τοῦ P. Rocca ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν τὸ ἔτος 1554 (εἰκ. 6). Κείμενα λοιπὸν τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον δι' ἡμᾶς σχεδὸν ἀπρόσιτα, πῶς ἦτο δυνατὸν εὐχερῶς νὰ τὰ εὕρῃ ὁ Σταυρίδης τὸν παρελθόντα αἰῶνα;

1. Βλ. Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας, τεῦχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 30.

2. (Ἐπὶ τοῦ ἔσωφύλλου): Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἔσωφύλλου: Marini Barletii Scodrensis, De vita et rebus gestis Scanderbegi praeclarissimi Epirotarum principis, Ad don. Ferandum Castriotum eius nepotem. Ἐν τέλει: Impressum Romae per B.V. (=Bernardinus Venetus de Vitalibus) (1508;). Πρβλ. καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἐν Στρασβούργῳ λατινιστὶ ἔκδοσιν: Die vita moribus ac rebus praecipue adversus turcas, gestis Georgii Castrioti clarissimi Epirotarum principis qui propter celeberrima facinora, Scanderbegus, hoc est Alexander Magnus, cognominatus fuit, libri tredecim, per Marinum Barletium Scodrensem conscripti, ac nunc primum in Germania castigatissime aediti, Argentorati apud Cratonem Mylium, mense octobri, anno 1537.

3. Βλ. Δελτίον Σλαβ. Βιβλιογραφίας, ἔ.ἄ., σ. 30.

Εἰκ. 5. Προμετωπὶς τῆς πρώτης βιογραφίας τοῦ Σκεντέρμπεη
τυπωθείσης ὑπὸ τοῦ M. Barletius εἰς Ρόμην (1508;)

HISTORIA
DEL MAGNANIMO,
ET VALOROSO SIGNOR
GEORGIO CASTRIO TO,
*detto Scanderbegō, dignissimo
Principe de gli Albani.*

DAL LATINO IN LINGVA ITALIANA per Pietro Rocca nouamente tradotta.

Con Gratia & Priuilegio

In Venetia, Per Francesco Rocca à San Polo.

*Ebk. 6. Προμετωπὶς τῆς ὑπὸ τοῦ P. Rocca εἰς τὴν ἵταλικὴν
μεταφράσεως τῆς βιογραφίας τοῦ Barletius*

Ἡ Olivera Jašar-Nasteva, ἡ ὁποία ἐδημοσίευσε μίαν ἐκτενὴ σύγκρισιν καὶ παραλληλισμὸν μεταξὺ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ τῆς βιογραφίας τοῦ Barletius, παραθέτουσα μάλιστα καὶ ὥρισμένα τμήματα ἀντιστοιχῶς, εὑρίσκει, λέγει, δόμοιότητας, αἱ ὁποῖαι τὴν πείθουν ἀναμφισβητήτως ὅτι πηγὴ τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξεν ἡ βιογραφία τοῦ Barletius¹.

‘Αλλ’ εἶναι, νομίζομεν, φυσικώτερον ὁ Σταυρίδης, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑτῶν 1849-51, 1858-62, νὰ εἶχεν ὑπ’ ὄψιν του πρόσφατόν τινα, συνεπῶς δὲ εὐκόλως προσιτήν, πηγὴν διὰ τὸν Σκεντέρμπεην, γραμμένην δὲ εἰς τὴν ἑλληνικήν, τὴν μόνην φιλολογικήν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἄλλως τε καλῶς ὁ ποιητὴς κατὰ τὴν περίοδον τῆς συνθέσεως τοῦ ἔπους.² Οντως, κατόπιν συστηματικῆς ἐρεύνης εἴχομεν ἥδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1968 διαπιστώσει ὅτι ὡς πηγὴν διὰ τὸ ἔπος του ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησε τὴν ἑλληνικήν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, τυπωθεῖσαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ (εἰκ. 7) τὸ ἔτος 1848³. Ο Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησε τὸ ἔργον τοῦτο εὐρέως, ἥντλησε δὲ πληροφορίας ὅχι μόνον ἐκ τοῦ κειμένου τῆς ἑλληνικῆς ταύτης βιογραφίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ προτασσομένου προλόγου τοῦ Βρετοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἐκ τῶν δύο τόμων τῆς βιογραφίας προστεθεισῶν σημειώσεων του. Τὸ κείμενον τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ ταυτίζεται μὲ τὴν ἀνώνυμον Ἐπιτομὴν τῆς ίστορίας Γεωγίου τοῦ Καστριώτου, τυπωθεῖσαν εἰς Μόσχαν τὸ 1812⁴, ἔργον τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μετάφρασιν ἐπιτομῆς τῆς ίστορίας τοῦ P. Duponcet τυπωθεῖσης εἰς Παρισίους τὸ ἔτος 1709⁵. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Duponcet μὲ τὴν σειράν του ἐστηρίχθη διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ίστορίας του κυρίως εἰς τὴν μονογραφίαν τοῦ Barletius⁶, εἶναι φυσικὸν νὰ εὐρίσκῃ κανεὶς δόμοιότητας καὶ κοινὰ ση-

1. O. Jašar - Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prličev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 34-50.

2. Ἰστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ μετωνομασθέντος Σκεντέρμπεη, ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ μὲ πολλάς σημειώσεις. Προσετέθη δὲ καὶ ἐκθεσις τῶν συμβάντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ τῶν δύο Σικελιῶν Ἀλβανικῶν ἀποικιῶν, ἐκδοθεῖσα δαπάνη A. Γκαρπολᾶ, Ἀθῆναι 1848, τόμ. Α’, σσ. 166 + μ’ (εἰσαγωγή), τόμ. Β’, σσ. 164 + σ. 167-240 (ἐπίμετρον). Τὸ ἔργον ἐτυπώθη ἀνωνύμως, ἀλλ’ ἡ εἰσαγωγὴ ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Α. Π. Β(ρετοῦ).

3. Ἐπιτομὴ τῆς ίστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου τοῦ ἐπονομασθέντος Σκεντέρμπεη, βασιλέως τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, μετὰ προσθήκης τοῦ γεννεαλογικοῦ καταλόγου τῶν Ὁθωμανῶν Σουλτάνων συνερανισθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ἐν Μόσχᾳ 1812, ἐν τῷ τυπογραφείῳ N. Σ. Βεσεβολόζσκη. Εἰς 8ον, σσ. 292· ἐφεξῆς Ἐπιτομή. ‘Ο «Γεννεαλογικὸς κατάλογος» ἀπὸ σ. 295-348. Βλ. T. Jochalas, Giorgio Castriota Scanderbeg nella letteratura neogreca, εἰς: «Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata», τ. 22 (1968), σ. 62, σημ. 25.

4. P. Duponcet, Histoire de Scanderbey roy d’Albanie, Paris 1709.

5. P. Duponcet, ἔ.ἄ., σ. 7 τῆς ἀνευ σελιδαριθμήσεως εἰσαγωγῆς· πρβλ. καὶ

μεῖα μεταξὺ τοῦ ἔπους καὶ τοῦ λατινικοῦ κειμένου. "Οτι δὲ Σταυρίδης ἡκόλουθησε τὸν Βρετόν, καταφαίνεται δχι μόνον ἐξ εἰδήσεων, τὰς ὁποίας παρέχει καὶ τὰς ὁποίας δύναται νὰ εὔρῃ κανεὶς μόνον εἰς τὸν Βρετόν, ἀλλὰ

I S T O R I A
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ
 τοῦ
ΜΕΤΩΝΟΜΑΣΘΕΝΤΟΣ
ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΕΗ

ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Μεταφρασθεῖσι ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ μὲ πολλὰς σημιώσεις Προτετέθη
 δὲ καλέσθεται τῷ αὐτοῦ μετὰ τὴν θύνατον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ
 τῶν ἐν τῷ Βεζιλεύ τῶν δύο Σικελιῶν Ἀλβανικῶν ἀποκτεῖσθαι

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΔΛΙΑΝΗ Λ ΓΚΑΡΗΟΛΑ

•••••
 ΤΟΜΟΣ Α'
 •••••

ΑΘΗΝΑΙ,
 ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΛΛΕΞ, ΓΚΑΡΗΟΛΑ

1848

Εἰκ. 7. Προμετωπὶς τῆς δευτέρας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιογραφίας
 τοῦ Σκεντέρμπεη ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ

καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ποιητὴς πολλάκις χρησιμοποιεῖ εἰς τοὺς στίχους
 του αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑφος καὶ τὴν φρασεολογίαν τῆς Ἑλληνικῆς βιογραφίας.

G. B i e m m i, Istoria di Giorgio Castriotto detto Scanderbegh, Seconda edit. in Brescia 1756,
 σ. 2 (τῆς εἰσαγωγῆς).

Παραθέτομεν ώρισμένα παραδείγματα, τὰ δόποια θὰ καταδείξουν τὴν ἔξάρτησιν τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Βρετοῦ:

α) Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης ἔφερεν ἐπὶ τοῦ στήθους σταυρόν, τὸν δόποιον τοῦ εἶχε δωρίσει ὁ Πάπας Πίος. Τὴν εἰδησιν ταύτην δὲν εὑρίσκομεν εἰς τὸν Barletius, ὀλλ’ εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ, ὁ δόποιος σημειοῦ ὅτι ἥντλησεν ἐκ τοῦ Zannovich:

- 2.365 ἐπὶ δὲ τοῦ χιτῶνος
πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζόν, τοῦ βίου τὴν ἑστίαν,
ἔνθ’ ἀϊδίως ὑπᾶθεν δονεῖται ἡ καρδία,
χρυσοῦν ἐστήλωσε σταυρὸν διαπρεπῆ καὶ μέγαν,
ὅν ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ τουρκομάχος Πίος,
2.370 Πίος ὁ μέγας, ὑπατος ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης,
δὸν εὐαγῆς ἐλάτρευε Σκενδέρμπεης ὁ θούρος . . .

Ίδοù τώρα τί λέγει σχετικῶς ὁ Βρετός εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας του: «Κατὰ μίμησιν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἔθετεν ὑπὸ τοῦ προσκεφαλαίου τῆς κλίνης του τὴν σπάθην... τὸ περιδέραιον τοῦ παρασήμου καὶ ὁ σταυρὸς (sic) τοῦ ἄγιου Ἰωάννου, τὸν δόποιον ἔφερε διὰ εὐλάβειαν...» (Βρετός Α', σελ. 5).

Εἰς τὴν λέξιν «Ἰωάννου» μὲ δείκτην παραπομπῆς (α) σημειώνει ὁ Βρετός: «Ο Πάπας Πίος β' τοῦ ἔδωσε τὸν σταυρὸν τοῦ Τάγματος τῆς Μελίτης, ὡς προστάτης τοῦ Τάγματος, δι' αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους του. Le grand Castriotto Histoire» (Βρετός, Α', σ. 5').

β) Λέγει ἐπίσης ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης ἔφερεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του «κόρυθα» ἐκ πτερῶν «ἐρωδιοῦ»:

- 2.387 Κόρυθα τέλος ἥρμοσε περὶ τὴν κεφαλήν του
.....
Ταύτην ὁ ἥρως ἥρμοσε περὶ τὴν κεφαλήν του,
ἥν δὲ πτερὸν ἐρωδιοῦ ἐπὶ τὸν ἄκρον λόφον,
2.401 ἀρχαῖον σύμβολον σεμνὸν Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου.

Τὴν εἰδησιν ταύτην παρέχει ὁ Βρετός: «...εἰς τὸ στρατόπεδον ἐσυνήθιζε νὰ φέρῃ μίαν μεγάλην σκούφιαν στολισμένην μὲ πτερὰ Ἐρωδίου,...» (Βρετός, Α', σ. 5')

γ) Ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὰ ἔξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἥρωος ἀκολουθεῖ ὁ ποιητὴς τὸν Βρετόν. Ἐρωτᾷ ὁ Ἐμίλιον Θανούσην περὶ τοῦ Σκεντέρμπεη:

- 413 ἀλλ’ ἄγ’ ἐφ’ ὅσον μένομεν εἰπέ μοι τίς ἐκεῖνος
ὅ εὐρυμέτωπος, γρυπὸς καὶ βαθυπώγων γίγας
ἐν πᾶσι μέγας καὶ καλός . . .

417 ἐμπρέπει γὰρ ἐν ἥρωσιν ὃς δρῦς ἐν μέσῳ δάσει·
πολλοὶ μὲν πέριξ ἵστανται χρυσῷ κεκοσμημένοι
λαῶν ποιμένες· ἀλλ’ αὐτὸς καὶ κεφαλὴν καὶ ὅμους
ἐν πᾶσι εἶναι ἔξοχος . . .

Μεταξὺ ἄλλων ἀφορώντων εἰς τὴν ἔξωτερικήν ἐμφάνισιν καὶ παράστασιν τοῦ Σκεντέρμπεη ἀναφέρει ὁ Βρετός εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας του καὶ τὰ ἔξης: «Τὸ ἀνάστημά του ἦν γιγαντιαῖον, ἡ κεφαλὴ του ἐφαίνετο ἐπάνωθεν τῶν ὑψηλοτέρων του στρατιωτῶν, εἶχε τὴν ρῖνα γρυπήν, . . . τὸ μέτωπον πλατύ. Εἶχεν τὰ γένεια μακρά, . . .» (Βρετός Α', σ. δ')

δ) Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐπίσης τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Σταυρίδης ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἔπους ὀνομάζει πάντοτε τὸν Σουλτάνον Μεχμέτ Β' ὡς «Ἄζμπιούκ», οὐδέποτε δὲ ὡς Μωάμεθ ἢ Μεχμέτ :

Παραλαβὼν δ' ὁ Ἀζμπιούκ τὸ σκῆπτρον τὸ πατρῷον
ἐπάτησε πρὸς ἔκστασιν τῆς ὑφηλίου πάσης (στίχ. 117).

ὁ Ἀζμπιούκ, κατὰ βουλὰς Θεοῦ τοῦ βαρυθύμου,
ἐπήρθη μέγας καὶ πολὺς . . . (στίχ. 163).

Τόσην δὲ μέγας Ἀζμπιούκ ὑπέμεινεν αἰσχύνην (στίχ. 190) κ.λ.

Τὴν δευτέραν ταύτην ὀνομασίαν τοῦ Μεχμέτ εὑρίσκομεν εἰς τὸν Βρετόν: «Ἐπολέμησε... μὲ τὸν Μωάμεθ τὸν Β' τὸν ἐπονομασθέντα «Ἀσβιούκ», δηλαδὴ ἥρωα ἀκούραστον» (Βρετός, Α', σελ. β').

ε) Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔπους του ὁ Σταυρίδης λέγει ὅτι ἀνέλαβε «χαλεπὸν ἀγῶνα» μὲν τὸ νὰ θελήσῃ νὰ ψάλῃ τὴν κατὰ τοῦ Μπαλαμπάν νίκην τοῦ Σκεντέρμπεη, τὸν ὁποῖον πλεῖστοι «ἔκελάδησαν»:

30 ὅτι βαρὺν ἀνέλαβον καὶ χαλεπὸν ἀγῶνα
νὰ ψάλλω μάκαρα, οὐδὲ ἄφθαρτον τὸ κλέος,
οὐτινος μόνον τ' ὄνομα κλονεῖ τὸν Ἐλικῶνα,
διν πλεῖστοι ἔκελάδησαν ἐν πόλεσι καὶ κώμαις
λάτρεις Μουσῶν καλλιεπεῖς . . .

Τὰς εἰδήσεις ταύτας βεβαίως ὁ ποιητὴς δὲν ἤδυνατο νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ Barletius, ὁ ὁποῖος, σύγχρονος περίπου τοῦ Σκεντέρμπεη, δὲν ἤτο δυνατὸν νὰ προβλέψῃ εἰς τὴν βιογραφίαν του ὅτι ὁ Γ. Καστριώτης καὶ ὁ ἀγών του ἐναντίον τῶν Τούρκων θὰ ἐγίνετο πηγὴ ἐμπνεύσεως μεταγενεστέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ σημεῖον ἐλήφθη ἀπὸ σχετικὰς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας παρέχει ὁ Βρετός εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας του διὰ τὸν Σκεντέρμπεην:

«Ἡ δόξα ὅμως τοῦ θαυμαστοῦ Σκεντέρμπεη δὲν εὐχαριστεῖτο νὰ αἰωνι-

σθῇ ἀπὸ τὴν Κλειώ μόνην· ἔζήτα νὰ λάβῃ μέρος καὶ ἡ εὐγενῆς Καλλιόπη, ἐπαινοῦσα μὲ τοὺς ὕμνους της τὰ μεγάλα κατορθώματά του. Μὲ τοιοῦτον σκοπὸν ἡ Μαργαρίτη Σαρρόκη... ἐσύνθεσε τὴν Σκεντερμπεΐδα (la Scanderbeide), ποίημα ἐπικὸν εἰς εἶδος ἀσμάτων περὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Σκεντέρμπεη... Ἐπομένως δὲ μετετυπώθη ἐν Νεαπόλει ἀπὸ τὸν Βουλιρόην τὸ 1701...».

«Προσέτι ὑπάρχουν δύο ἄσματα τοῦ ἱστορικοῦ ποιήματος τοῦ Σκεντ., γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Βαλδασσάρου Σκαραμέλλη... καὶ ἐν ποίημα εἰς λατινικοὺς στίχους ὑπὸ Ἰωάννου Βουσσιέρ (Jann. Bussiers) τυπωθὲν ἐν Λιόνι τὸ 1675.».

«΄Αλλὰ ἐὰν οἱ ποιηταὶ ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ θαυμαστοῦ βίου τοῦ Σκεντ., οἱ μυθιστοριογράφοι ἐπίσης ἡθέλησαν νὰ ἐρανισθῶσιν ὑλην ἀπὸ τὸν μέγαν τοῦτον πολεμιστήν, ἵνα μᾶς διηγηθῶσι τοὺς ὑποθετικοὺς ἔρωτάς του...».

«΄Αλλὰ δὲν ἡθέλαμεν δώσῃ ποτὲ τέλος..., ἐὰν ἡθέλαμεν νὰ κάμωμεν τὴν ἀπαρίθμησιν δλων τῶν συγγραφέων, οἵτινες ἢ ἐν ἐπιτομῇ ἢ ἐν παρόδῳ ὁμίλησαν, ώς ἐκφράζεται ὁ Βολατεράνος, περὶ τοῦ ὁξίου διαδόχου τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ ἐπωνύμου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος» (Βρετός Α', σ. λζ'-λθ').

στ) Ἀφοῦ ὁ Σκεντ. ἐγκατέλειψε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐκυρίευσε δὲ τὴν Κρόιαν, συνηγνώμησαν περὶ αὐτὸν διάφοροι μικροὶ ἡγεμόνες. Τὸ τμῆμα τοῦ ἔπου εἰς τὸ ὅποιον ὁ Σταυρίδης ὀνταπύσσει τὸ γεγονός τοῦτο, εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ ὅποιον χρησιμοποιεῖ ὁ Olivera Jašar-Nasteva διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἔξαρτησιν τοῦ ποιητοῦ ἐκ τοῦ Barletius¹. Ἐκ τῆς παραθέσεως δὲ τώρα καὶ τοῦ σχετικοῦ τμήματος ἐκ τοῦ Βρετοῦ θὰ φανῇ, νομίζομεν, ἡ ἐκ τούτου ἔξαρτησις τοῦ Σταυρίδου καὶ ὅχι ἐκ τοῦ Barletius:

- 60 καὶ πρῶτος μὲν ἡνῶθη
 Ἀριαμνῆς ὁ ἡγεμὼν τῶν ποντοκλύστων τόπων
 ὅπόσοι ἔνθεν πέπτανται καὶ ἔνθεν τοῦ Καττάρου
 βιουνώδεις, τὸ δὲ Κάτταρον, ἐν πᾶσι διαπρέπει
 πόλις καλὴ καὶ εὔορμος· Ἀνδρέας ὁ Θωπίας
 65 ὑπέροπλος κυρίαρχος τῆς χώρας τῆς τραχείας
 ὅπόσην διατέμνουσι τῶν Ἀκροκεραυνίων
 τὰ ὅρη τ' ἀστρογείτονα, ὅπου τῶν Ἰαπύγων
 οἰκεῖ ἡ μάχιμος φυλή· ὁ Παῦλος Δουνκαζίνος
 δστις διεῖπεν ἡμισυ τῆς λαοτρόφου χώρας
 70 ὅσην πιαίνων διαρρεῖ ὁ Δρῦμος ὁ βαθύρρους,
 οὐ μόνος, ὅτι κοινωνὸν τῆς βασιλείας εἶχε
 τὸν ἀδελφὸν Νικόλαον, εἰς δὲν ὁ Παῦλος πᾶσαν
 ἀναχωρῶν ἀνέθηκε τοῦ κράτους τὴν φροντίδα·
 ὁ τουρκοφόνος Τσερνοβίκ Δεσπότης Μαυροβούνου . . .

1. O. Jašar - Nasteva, ē.ā., σ. 43.

Ίδοù τώρα ἡ σχετική περικοπή ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Βρετοῦ, προερχομένη μάλιστα ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐκδότου καὶ ὅχι ἐκ τοῦ κειμένου τῆς βιογραφίας: «Ίδοù τὰ ὀνόματά των: Ἀριανήτης Κομνηνός, ὅστις ἔξουσίαζε τοὺς τόπους κειμένους πλησίον τῆς πόλεως Κάταρο. Ἀνδρέας Θοπίας, ἡγεμὼν τῶν ὁρέων τῆς Χειμάρρας· οἱ ἀδελφοί Παῦλος καὶ Νικόλαος Δουκαζίνοι, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῶν ὁχθῶν τοῦ Δρύνου ποταμοῦ... Στέφανος Ζερνοβίκ, ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου (Montenegro), καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρίγκιπες...» (Βρετός, Α', σ. 154, σημ. 26).

Ο Barletius οὐδόλως ἀναφέρει τὸ Κάταρον, οὔτε διευκρινίζει τίνος περιοχῆς ἡτο ἡγεμὼν ὁ Zernovichius: «Ariamnites Thopia Golemus, sive Latiiniore vocabulo Commatus, magni vir nominis et autoritatis... Secundus est eum Andreas Thopia, clarus vir genere... cum duobus filiis, Comino et Musachio, Tanusioque nepote, quorum maiores fundatores Croiae... Quinetiam magnanimi praesto fuere principes Nicolaus, et Paulus Ducaginus, spectatis armis ambo, sed eximio quodam prae caeteris religionis cultu notior Paulus,... Progrediebatur non longe post hos Stephanus Zernovichius cum Georgio et Iohanne filiis tanto patre nihil indignis...» (M. Barletius, Historia de vita et gestis Scanderbegi... (ἐφεζῆς ὡς Historia), ἔκδοσις Στρασβούργου, 1537 (ἔνθα καὶ αἱ ἐφεζῆς παραπομπαί), σ. 37).

ζ) Εἰς δύο σημεῖα τοῦ ἔπους ὁ Σταυρίδης ὁμιλεῖ περὶ τῆς δηλητηριάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ:

- 6 καὶ ἔξιλέωσε σκιὰν πατρὸς μεμψιμοιροῦσαν,
 ἵτις πολλάκις εἰς αὐτὸν παρίστατο κατ' ὄναρ,
 φάσμα ωχρὸν καὶ κατηφές καὶ τρεῖς υἱοὺς ἐθρήνει
 τρεῖς νεανίσκους, θύματα φαρμάκου δολοφόνου,
- 10 καὶ ἔκλαιε, κ' ἐκδίκησιν ἔζήτει.

”Η ἀλλαχοῦ :

- 366 Θανούσης ὄνομα ἐμοί, Θανούσης δὲ καλοῦμαι,
 φίλος δ' εἰμὶ ἀνεψιὸς Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·
 ἔξ εὐγενοῦς ἐμὲ μητρός, ἐν Ἀδριανούπολει
 Ὦθωμανίδος, ἔσπειρε Ρηπόσιος ὁ ἥρως,
- 370 ὃν ἔκτεινεν ὁ Ἀμουράτ φαρμάκῳ δλεθρίῳ
 οὐ μόνον· δτι μετ' αὐτοῦ καὶ δύο ἄλλοι νέοι
 ἄλοντο θύματα οἰκτρὰ τοῦ δολεροῦ φαρμάκου,
 οἱ μὲν Στανίστης τ' ὄνομα, Κωνστάντιος ὁ ἄλλος.
 πάντες δὲ ἦσαν ἀδελφοί Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου·

Τὰ περὶ δηλητηριάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη εὑρίσκομεν εἰς τὸν Βρετόν: «Διάφοροι συγγραφεῖς βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Ἀμουράτης, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς δικαίους ὀνειδισμοὺς τῶν υἱῶν τοῦ Καστριώτου, διότι δὲν

τοὺς ἀποκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλβανίας, ὡς ὑπεσχέθη εἰς τὸν πατέρα των, διέταξε νὰ φαρμακεύσουν τοὺς μεγαλητέρους τρεῖς...» (Βρετός, Α', σ. 17, πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 16-17).

Τὴν εἰδῆσιν ταύτην τῆς δηλητηριάσεως παρέχει βεβαίως καὶ ὁ Barletius: «Amurathes... fratres primum Scanderbegi (ut fama est) ...veneno absumptos, sustulit de medio» (Barletius, Historia, σ. 12).

η) Τὰ ὄνόματα τῶν τριῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, Ῥηπόσιος, Κωνστάντιος καὶ Στανίσης, τὰ ὅποια ἀνέφερε προηγουμένως ὁ Σταυρίδης, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ Ῥηπόσιος εἶχε νυμφεθῆ μὲ Μωαμεθανήν, παρέχει καὶ ὁ Βρετός: «Οἱ ἔτεροι τρεῖς ἀδελφοί του ὀνομάζοντο Ῥηπόσιος, Στάνισος καὶ Κωνσταντίνος...» (Βρετός, Α', σ. 150, σημ. 5). «Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἀνεψιός του Ἀμέσης, τὸν ὅποιον ἐγέννησεν ὁ ἀδελφός του Ῥηπόσιος (ἐπωνομασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων Καραγούσιος) ἀφοῦ ἐνυμφεύθη μὲ τούρκισσαν...» (Βρετός, Α', σ. 153, σημ. 21). πρβλ. τὸ τοῦ Barletius: «Amesa nepos fuit... quem Reposius postea Caragusius dictus... suscepit» (Barletius, Historia, σ. 15).

θ) Ἀναφέρει ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης, πληροφορηθεὶς τὸν θάνατον τοῦ Δίνκου, ἔξωργίσθη τόσον, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ φλύκταινα εἰς τὸ χεῖλος τοῦ στόματός του, καὶ νὰ διαρραγῇ. Σημειώνει δὲ ὁ ποιητὴς ὅτι τοῦτο τοῦ συνέβαινε, ὁσάκις ὠργίζετο:

- 2.122 Αἴφνης δ' ἐπρήσθ' ὑπερφυῶς τὸ ἄνω τῶν χειλέων
τοῦ ἄνακτος Σκενδέρμπεη κατὰ τὸ ἄκρον φίλτρον,
διηνεκῶς δ' ὀγκούμενον ἐμεγεθύνθη σφόδρα,
ἔως οὗ αἴφνης βρίθουσα ἡ φλύκταινα ἐρράγη
2.126 καὶ αἷμα μέλαν παρευθὺς ὡς πίσσα διεκρεῦσαν
τὰς καρυῖνας ἔβαψε σανίδας τοῦ ἐδάφους.

Σημειώνει δὲ ὁ ποιητὴς δι' ἀστερίσκου εἰς τὴν λέξιν φίλτρον: «ἔπασχε τοῦτο συνήθως ὁ Σκενδέρμπεης ὅτε ὠργίζετο».

Τὴν λεπτομέρειαν ταύτην παρέχει καὶ ὁ Βρετός: «Ἡ εἰδῆσις τῆς συμφορᾶς ταύτης (όμιλεῖ διὰ πολεμικὴν ἀποτυχίαν τῶν Ἀλβανῶν) ἔφθασεν ἐντὸς δλίγου εἰς τὰς ἀκούς τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ ἐν τῷ ἄμα τὸ ἄνω χεῖλός του ἐφούσκωσε τόσον, ὥστε ἐσχίσθη εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐχύθη ἀρκετὸν αἷμα· πρᾶγμα τὸ ὅποιον τῷ συνέβαινε πάντοτε ὅταν ἐκυριεύετο ἀπὸ τὸν θυμόν» (Βρετός, Β', σ. 23· πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 172).

ι) Εἶναι ιστορικῶς γνωστόν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδος ἐδώρισεν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην καὶ δύο¹ πόλεις τῆς Ἀπουλίας εἰς

1. Παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Barletius γραφόμενα καὶ ὑπ' ἄλλων κατόπιν ἐπαναληφθέντα ὁ Σκεντέρμπεης ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδου Α' ὡς «φέουδον»

άντα�οιβήν της παρασχεθείσης εἰς αὐτὸν ύπο τοῦ Σκεντέρμπεη στρατιωτικῆς βοηθείας. Τὴν εἰδῆσιν ταύτην ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του:

- 2.391 καὶ ἄμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγυίους πόλεις·
Σιποῦντά τε καὶ Τράνειαν, καὶ Σάντον Ἰωάννην,
ἵνα ὁ ἥρως νέμηται αὐτὰς κ' οἱ ἐγγονοί του,

‘Ο Α. Παπαδόπουλος - Βρετός σημειώνει είς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος: «Αἱ τρεῖς πόλεις αὗται ὀνομάζοντο Τράνη, Σίποντος καὶ Ἀγιος Ἰωάννης Ροτόνδος, καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀπουλίας: Οἱ δὲ ἀπόγονοι τοῦ Σκεντέρμπεη, ὡς θέλομεν ιδεῖ ἐν τῇ προσθήκῃ, ἀπελάμβανον μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων τούτων» (Βρετός, Β', σ. 159, σημ. 21).

Πρβλ. καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Cui praecipuo amore, ac singulari benevolentia, preter ingentem auri atque argenti copiam, equosque Italicos loricatos, cataphractos, ceteraque arma, dona militaria egregia ac preciosa, urbem Trani, et duo nobilissima, ac munitissima oppida in regno Appuliae dono dedit¹. Quorum alterum mons Garganus dictus, ubi praeclara urbs Simpontum, ac venerabile templum in divi Michaelis honore conditum est. Alterum vero quod divi Iohannis Rotundi appellatur. Quam quidem urbem et oppida Rex Scanderbego, et eius filijs ac posteris, cum omni agro libere dedit, atque perpetuo possidenda fruendaque concessit.» (Barletius, «Historia», σ. 306).

ια) Τὰ δῶρα ταῦτα τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου πρὸς τὸν Σκεντέρμπεην ἐδόθησαν, ὡς εἰπομεν, διὰ τὴν παρασχεθῆσαν ὑπὸ τοῦ Γ. Καστριώτου στρατιωτικὴν βοήθειαν. Εἶναι βεβαίως γνωστὸν διτὶ ὁ Σκεντέρμπεης, ὁ δόποιος ἡγήθη προσωπικῶς εἰς τὰς δοθείσας εἰς Ἀπουλίαν μάχας ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν τοῦ Φερδινάνδου, διὰ τῶν νικῶν του κατώρθωσε νὰ στερεώσῃ τὸν βασιλέα εἰς τὸν θρόνον του, ἐξασφαλίσῃ δὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν ὑπηκόων του. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης ἀκροθιγδᾶς εἰς τὸ ἔπος του:

- 2.394 ὅθ' ὑπερπόντιος ἐλθὼν πρὸς τὴν φωνήν του πάλαι
τῆς Ἰταλίας ἔξωσε τοὺς μεγαθύμους Κέλτας,
οὓς ἦγεν ἄρχων συνετός ὁ ἥρως Πικινῖνος,
νίκην ἀράμενος διπλῆν ἐν Βάρῃ καὶ Νοκέρᾳ,
2.398 κ' ἐστήσιε τοῦ ἄγακτος κλονούμενον τὸν θρόνον.

δύο μόνον πόλεις, Monte S. Angelo και S. Giovanni Rotondo, οχι δέ και τὴν Trani, ώς ἀπέδιτεν ήδη ὁ G. Monti, *La spedizione in Puglia di G. Castriota Scanderbeg*, εἰς «*Japigia*», anno X (1939), τεῦχ. 3, σ. 306.

1. Παρά τὴν ῥητὴν ταύτην μαρτυρίαν τοῦ Barletius, παραδόξως ὁ Κοδον σημειώνει: «Ομως ἡ διήγησις τοῦ Παρλίτεσφ διὰ δῶρον τρεῖς πόλεις (Σίπουντ, Τράνη, καὶ Σάντο Τζοβάνη) είναι ποιητική ύπερβολή· ὁ Barletius ἀνακοινώνει μόνον διὰ τὴν πόλιν Τράνη!». (Η Κοδον, Gr. St. Pürlīcēv Skenderhei Sofija 1967, σ. 202, σημ. 31).

‘Ο Βρετός διὰ μακρῶν ἀναφέρει τὰ τῆς ἡττης τοῦ κόμητος Πικινίνου, καὶ τὰ τῆς στρατιωτικῆς δραστηριότητος τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς Ἰταλίαν. Μεταφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τόσα ὅσα ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης: «Ἀκολούθως ἥλθον δύο (δηλ. ὁ Σκεντέρμπεης καὶ ὁ Φερδινάνδος) εἰς τὴν πόλιν τῆς Βάρης, ἥτις εἶχε μείνη πιστὴ εἰς τὸν Φερδινάνδον». (Βρετός, Β', σ. 67). «Ο κόμης Πικινίνος, ὅστις ἐδιοίκει τὸ συμμαχικὸν στράτευμα τῶν πολεμίων...» (αὐτόθι, Β', σ. 69). «Ο δὲ Σκεντέρμπεης... ὑπῆγε νὰ ἐνταμώσῃ τὸν Φερδινάνδον, διατρίβοντα τότε εἰς τὴν Οὐρσάραν, μικρὰν πόλιν τῆς Ἀπουλίας, καὶ ἀπέχουσαν τῆς Νοκέρας περὶ τὰ ὀκτὼ μίλια» (αὐτόθι, Β', σ. 73).

‘Η μάχη τῆς Νοκέρας καὶ ἡ ἡττα τοῦ Πικινίνου ἀναπτύσσονται εἰς τὴν σελίδα 74 (τόμ. Β') τῆς Ἰστορίας Γεωργίου Καστριώτου τοῦ Βρετοῦ, ὁ ὄποιος ἐπιλέγει: «Τοιουτορόπως λοιπὸν ὁ Σκεντέρμπεης ἀπεκατέστησε τὸν Φερδινάνδον εἰς τὸν θρόνον του, καὶ ἐπανήγαγεν ὅλον τὸν λαὸν εἰς τὴν ὑποταγήν του» (αὐτόθι, Β', σ. 76).

ιβ) ‘Ο Σταυρίδης πρὶν ἀκόμη παρουσιάσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ Σκεντέρμπεη πρὸς τὸν Μπαλαμπάν, διμιεῖ δὲ διά τὰ στρατιωτικὰ χαρίσματα καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ Τούρκου σατράπου. Λέγει λοιπὸν ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Μπαλαμπάν ἦτο πρὶν υἱὸς ἀγρότου Ἀλβανοῦ, συνελήφθη δὲ δὲ τῷ ἀκόμη μικρὸς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ, ὁ ὄποιος διεῖδε τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τοῦ νεαροῦ Ἀλβανοῦ, καὶ τὸν ἔξεπαιδευσε στρατιωτικῶς, ὥστε μετ' δὲ διαπρέπῃ εἰς μάχας. Αὐτὸς μάλιστα ἀνέβη πρῶτος εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐμπήξας εἰς τοῦτο τουρκικὴν σημαίαν:

- 194 καὶ ὑπὸ Κρούην ἡγεμῶν βαρβάρων δισμυρίων
 ἡλθεν ἀνὴρ πελώριος ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας
 ἀπόλυτος κυρίαρχος πολέμου καὶ εἰρήνης
 νῦν μὲν σατράπης κραταιός, ἀλλ' ἀφανῆς τὸ πρώην,
198 υἱὸς ἀγρότου Ἀλβανοῦ, . . .
 τοῦτον ἐν κώμῃ συλλαβών μειράκιον εἰσέτι, . . .
 ἀπήγαγεν ὁ Ἀμουράτ αἰχμάλωτον μετ' ἄλλων,
 ὅποτε μὲ στρατὸν πολὺν τὴν γῆν τῆς Ἀλβανίας
 ἐπέδραμε λεηλατῶν, ἐθαύμαζε δὲ μέγα
 τοῦ νεανίσκου καθορῶν τὴν ρώμην καὶ τὸ κάλλος

210 καὶ σπεύσας ἥσκησεν ἀντὸν εἰς Ἀρηΐους πόνους·
 οὐδὲ ἔψευσε τοῦ Ἀμουράτ ὁ νέος τὰς ἐλπίδας·
 ὅτι πολλάκις στρατηγῶν ὡδήγησεν εἰς νίκην
 τὰ στίφη τῶν Σαρακηνῶν . . .

216 πρῶτος δ' ἀνέβη τὸ σαθρὸν τοῦ Βυζαντίου τεῖχος
 κ' ἡμισελήνου ἔστησε βροτοστυγῇ σημαίαν.

‘Ο Βρετός εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη ἀναφέρει τὰ ἔξῆς διὰ τὸν «Μπαλαμπάνην»: «‘Ο πασᾶς Μπαλαμπάνης ἐκατάγετο ἐκ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ὃτο ὁ πατήρ του ζευγηλάτης καὶ ὑπήκοος τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου πατρὸς τοῦ Σκεντέρμπεη. Νήπιον ὧν αἰχμαλωτίσθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους...» (Βρετός, Β', σ. 160, σημ. 26).

«...οὗτος (δηλ. ὁ Μπαλαμπάνης) κατὰ τὴν ἔφοδον ἐστάθη ὁ πρῶτος νὰ πηδήσῃ εἰς τὰ τείχη καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν [=Κωνταντινούπολιν]» (αὐτόθι, Β', σ. 161).

‘Ιδοὺ καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Nam hic ea tempestate, qua urbs Constantinopolitana a Mahumete expugnata fuit, primus muros urbis ascendit, urbemque ipsam ingressus est. Propterea Mahumetes ipsum ad praefecture dignitatem ex infimo gradu promuerat. Erat enim Ballabanus Epiro oriundus, genere et parentibus obscuris... Qui cum admodum puer esset, a Turcis captus, in servitutem deductus est...» (Barletius, Historia, σ. 334).

ιγ) Ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Μπαλαμπάνης, θέλων νὰ τιμήσῃ τὸν Σκεντέρμπεην, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς δῶρον διὰ τοῦ πιστοῦ του Ἐμίλιν ἔνα ώραιότατον ἵππον καὶ ἐν σπαθίον. Ἡξίωσε δὲ νὰ λάβῃ καὶ ἐκ τοῦ Σκεντέρμπεη ἀνάλογον δῶρον, διὰ νὰ τὸ μνημονεύῃ μεθ' ὑπερηφανείας εἰς τοὺς μεταγενεστέρους (στίχ. 259 κ.έ.). ‘Αλλ’ ὁ Σκεντέρμπεης ἀντὶ πολυτίμων δῶρων ἀπέστειλεν εἰς τὸν Τούρκον πασᾶ διὰ τοῦ Δίνκου ἐν δρέπανον, ἐν ὑννίον ἀρότρου καὶ μίαν σκαπάνην:

- 458 Πορεύου Δίνκο τέκνον μου εἰς τὸν Ἀνδρέα Ζάρκου
σκαπάνην ζήτει παρ' ἐμοῦ καὶ δρέπανον καμπύλον
πρὸς δὲ ἀρότρου παλαιοῦ ὑννίον γεωτόμον
ἄν που κατ' οἴκον εῦρῃ τι...
.....
- 464 εῖτα δὲ σπεῦσον τέκνον μου νὰ ἐγχειρίσῃς ταῦτα
εἰς τὸν σατράπην Μπαλαμπάνη, καὶ ταῦτ' ἀνάγγειλέ τον
«Ἐμίσησα τὰ δῶρ' αὐτοῦ, ἐμίσησα κ' ἐκεῖνον,
ὅτι ἡρνήθη τὸν Χριστὸν κ' ἡσπάσθη τὸν Μωάμεθ
- 468 καὶ σπάθην εἴλκυσ' ἐχθρικὴν κατὰ πατρίδος φίλης,
πατρίδος φίλης, ἦν ποτε ἐκεῖνος ἐγεώργει
-
- 475 ἀφ' οὐ δὲ δῶρον παρ' ἐμοῦ σεμνὸν ἐκεῖνος θέλει,
ἄς λάβῃ δῶρον ἄξιον αὐτοῦ καὶ τῶν προγόνων.

Εἰς μίαν σημείωσιν τῆς βιογραφίας τοῦ Σκεντέρμπεη ὁ Βρετός γράφει σχετικῶς μὲ τὴν ἀποστολὴν τῶν δῶρων τοῦ Σκεντέρμπεη πρὸς τὸν Μπαλαμπάνη: «Ἐξ ἐναντίας ὁ Μπαλαμπάνης ἐγνώριζε καλῶς τὰ πλεονεκτήματα

τοῦ ἥρωος (δηλ. τοῦ Σκεντέρμπεη) τοῦ τόπου τῶν γενεθλίων του καὶ εἶχε δι' αὐτὸν δόλον τὸ σέβας. Τὸ ἀπέδειξεν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας του πέμπων πρὸς αὐτὸν διάφορα δῶρα. Ὁ δὲ Σκεντέρμπεης ἀνταπέδωκεν αὐτῷ, πρὸς χλευασμόν, μίαν σκαπάνην, ἐν ἄροτρον, καὶ ἐν δρέπανον, προσκαλῶν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν τέχνην τῶν γονέων του, καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων εἰς ἄνδρας γεννηθέντας διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διοικοῦνται τὰ στρατεύματα ἀπὸ ζευγηλάτην, ὡς αὐτόν» (Βρετός, Β', σ. 161, σημ. 27).

Ίδοὺ καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Verum Scanderbegus, quem insidiae, astus, et Barbara fraus non latitabat, eius amicitiam, dona et munera respuens, eidem ligonem, vomerem, falcem, aliaque, instrumenta Rusticana dono remisit, mandavitque ei, ut omissis rebus bellicis (cum ea curatio altior esset fastidio suo) ruralia et agrestia officia, paterr.o ac maiorum suorum mcre exerceret, qui vilem ac paganam vitam semper excollerant...» (Barletius, Historia, σ. 334).

ιδ) Μία ἄλλη περιγραφὴ τοῦ Σταυρίδου, ἔξαρτωμένη ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ εἶναι καὶ ἡ μονομαχία Ἰακούπ-Σκεντέρμπεη, ὁ ὅποιος διὰ μιᾶς μόνον πληγῆς τοῦ ξίφους του ἀπέκοψεν εἰς δύο τὸ σῶμα τοῦ ἀλαζόνος ἀντιπάλου του:

- 2.565 δξὺ δὲ κατενόησε Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος
καὶ τὴν πληγὴν ἀπήμυνε, καὶ ὑψώσε τὴν σπάθην,
κατὰ δὲ μέσην τὴν ὁσφὴν ἐπάταξε τὸν νέον,
κ' ἐχώρισε διαμπερὲς ἡ φοβερὰ ριμφαία,
2.569 κ' ἔπεσεν ἄμα ὁ κορμὸς χαμαὶ ὡς πρέμνον δένδρου,

Καὶ ὁ Βρετός κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον περιγράφει τὸν θάνατον τοῦ «Γιακούπη»: «Ο δὲ Σκεντέρμπεης θέλων νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν νίκην, παρατηρεῖ ποὺ εὑρίσκετο ὁ Γιακούπης, δρμῷ κατ' αὐτοῦ, καὶ διασκορπίσας τοὺς περὶ αὐτὸν, τὸν φθάνει, καὶ μὲ τὸ ξίφος τὸν χωρίζει εἰς δύω.» (Βρετός, Β', σ. 117).

ιε) Ἀλλὰ καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς συνεπείᾳ τραυματισμοῦ τοῦ ἵππου πτώσεως τοῦ Σκεντέρμπεη (μολονότι τὸ συμβάν ἐλευθέρως ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ φανταστικοῦ προσώπου τοῦ Χαλίλ), ἐν τούτοις καὶ αὕτη φαίνεται ἔξηρτημένη ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ:

- 2.962 καὶ ἄμ' ἀνέτρεψεν αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀναβάτου.
‘Ωρμήθη δ’ ὅμοιος φλογὶ ὁ Μπαλαμπὰν ὁ μέγας,
.....
2.967 καὶ ἄλλοι ἔκαστος ζητῶν ἐσθλὸν νὰ λάβῃ κλέος,
ἐάν πως βλάψῃ κείμενον τὸν φρικαλέον ἄνδρα,
.....

2.969 Ἀλλὰ κατίσχυσεν οὐδεὶς ἐγγύθεν ἐφορμήσας
βαρὺς βαρεῖαν κατ’ αὐτοῦ νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα,
διότι πρίν, νοήσαντες τὸν ἄνακτα πεσόντα,
οἱ ἄριστοι τῶν Ἀλβανῶν, σεμνοὶ λαῶν ποιμένες,
ἔστησαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, κραδαίνοντες τὰ ζίφη

Ίδιον πῶς περιγράφει καὶ ὁ Βρετός τὸ δυσάρεστον τοῦτο συμβὰν τοῦ Καστριώτου: «Οἶ ππος τοῦ Σκεντέρμπεη πληγωθεὶς θανατηφόρως, κατέπεσε, καὶ συναπέσυρε βιαίως τὸν ἥγεμόνα... Οἱ Τούρκοι αὐτόπται τοῦ τοιούτου συμβεβηκότος, τὸν ἐνόμησαν ἡδη νεκρόν, καὶ ἐπροχώρουν νὰ κόψουν τὴν κεφαλήν του. Ἀλλ’ οἱ σωματοφύλακές του... περετάχθησαν (sic) περὶ τὸν πρίγκιπά των» (Βρετός, Β', σ. 108).

΄Αναφέρομεν τρία ἀκόμη σημεῖα τοῦ ἔπους, τὰ ὅποια ὁ ποιητὴς ἡδύνατο νὰ λάβῃ ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ. Ταῦτα εἰναι ὁ ἐκ θλίψεως θάνατος τοῦ Μουράτ, ἡ σύλληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀκτὼ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ τὰ περὶ πλαστῆς ἐπιστολῆς του, παρεμπιπτόντως σημειούμενα.

ιστ) Άναφέρει ὁ Σταυρίδης ὅτι ὁ σουλτάνος Μουράτ, ἵδων τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατεύματός του ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς Κρόιας, κατεβλήθη ψυχικῶς καὶ ἐκ τῆς μεγάλης του θλίψεως ἀπέθανεν «ἀράς προφέρων φοβεράς»:

- 106 Ἐτάκη Τούρκων κατιδών πεσόντων μυριάδας
εἰς συμπλοκάς νυκτερινάς κ’ ἐφόδους αἰνιδίας,
τῆς Κρούνης τὰ καλλίπυργα τείχη δρθὰ ἀφῆκεν
οἱ γέρων· οὐ δ’ ἐπέζησεν εἰς τηλικαύτην θλίψιν·
110 τὰ κεκμηκότα μέλη του ἐμάρανει (sic) ἡ λύπη
οἱ ὀφθαλμοί του ἔγκοιλοι ἥστραψαν ἐν ταῖς κόγχαις.
΄Ως δὲ ἐνόησεν ἐγγὺς τὸ ψυχος τοῦ θανάτου,
παρέδωκεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ μῖσος
ἀράς προφέρων φοβεράς, κ’ ἐξέπνευσεν ὁ τάλας·

Τὸ σχετικὸν τμῆμα ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ ἔχει ώς ἔξῆς: «...καὶ ἀπὸ τὴν λύπην του (ὁ Μουράτ) ηὕξησεν ἔτι μᾶλλον ἡ ἀσθένειά του, καὶ αἰσθανόμενος ἡδη ὅτι τὸ τέλος του ἐπλησίαζεν,... εἶπεν... Ἐπειτα στραφεὶς πρὸς τὸν οὐρανὸν του, εἶπε· «...θέλω νὰ διαδεχθῆση ἐν ταύτῃ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἐκδίκησίν μου». Ήθέλησεν ἀκόμη νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἀλλ’ οἱ ὀφθαλμοί του ἡδη ἐβαρύνθησαν, καὶ δὲν ἦνοιξε πλέον τὰ χεῖλη του εἰμὴ νὰ ἐξέλθῃ ἡ τελευταία πνοή του...» (Βρετός, Α', σ. 143-144).

ιζ) Σχετικῶς μὲ τὴν σύλληψιν ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπάν ὀκτὼ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, μεταξὺ τῶν ὄποιων ἦτο καὶ ὁ γενναιότατος Μωϋσῆς, ἐπανειλημμένως ὡμίλησεν δὲ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀναφέρει ἐπτὰ καὶ ὅχι ὀκτὼ στρατηγούς, ἐξαιρῶν, φαίνεται, τὸν Μωϋ-

σῆν, διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ὅμιλει ἰδιαιτέρως. Παραγγέλλει ὁ Σκεντέρμπεης νὰ λεχθῇ εἰς τὸν Μπαλαμπάν:

- 472 ἡ νομίζει
ὅτι ἐδάμασεν ἐμὲ τὸν Μωϋσῆν ζωγρήσας;
(βλ. καὶ στίχ. 541)

΄Ο Σουλτάνος ἔξ ἄλλου πλήρης χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας λέγει εἰς τὸν Μπαλαμπάν κολακευτικῶς:

- 1.915 Ὁ, ἄνθος τῶν ἥρωών μου, ὁ Μπαλαμπάν υἱός μου,
διότι σὺ ἐτίμησας ἐν μάχαις τὴν θρησκείαν,
σὺ δέ μοι ἐταπείνωσας Σκενδέρμπεην τὸν θοῦρον,
προσαγαγὼν αἰχμάλωτον δεσμώτην πρὸ ποδῶν μου
1.919 τὸν στρατηγόν του Μωϋσῆν, ὅπερ πολλοί σατράπαι
δὲν ἵσχυσαν νὰ πράξωσιν . . .

΄Εξ ἵσου κολακευτικῶς ὅμιλει πρὸς τὸν Μπαλαμπάν καὶ ὁ Καραχασᾶν διὰ τὴν σύλληψιν τῶν ἐπτά στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη:

- 837 μόνος δὲ σὺ μεγάθυμε ἐκ τῆς εὐπύργου Κρούνης
ἀνδρας ἐζώγρησας ἐπτὰ μετὰ βαρὺν ἀγῶνα
καὶ αἰχμαλώτους ἥγαγες . . .

Διὰ τὸ κατόρθωμά του τοῦτο ἐπαίρεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπαλαμπάν λέγων:

- 761 πάντως ἐμάνη ὁ θνητὸς αὐτός, οὐδὲ ἐνθυμεῖται
ὅτι ἐμάρανα ἐγὼ τὰς δάφνας του πρὸ ἔτους
καὶ αἰχμαλώτους ἥγαγον ἐπτὰ τῶν στρατηγῶν του.

Διὰ τὴν σύλληψιν ταύτην τῶν στρατηγῶν τοῦ Καστριώτου ὅμιλει καὶ ὁ Βρετός: «΄Οκτώ ὅμως τῶν Ἀλβανῶν, παραφερόμενοι ἀπὸ τὴν θερμότητα τῆς συμπλοκῆς, ἐπροχώρησαν... ἀλλὰ τέλος περικυκλωθέντες... ἡχμαλωτίσθησαν. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἦσαν οἱ ἀνδρειότεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀλβανῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκετο καὶ ὁ Μωϋσῆς... Οἱ ἄλλοι ἐπτὰ εἷχον ἀποκτήσει ἔξ ἵσου μεγάλην φήμην διὰ τὴν γενναιοψυχίαν των, καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ πολεμικὰ ἀξιότητα καὶ ἐμπειρίαν των» (Βρετός, Β', σ. 102-103).

Παρατίθενται δὲ ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ, ἐν ὑποσημειώσει, τὰ δύο-ματα καὶ τῶν ἐπτὰ συλληφθέντων στρατηγῶν.

ιη) Ό Σταυρίδης ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης οὐδέποτε ἐψεύσθη, εἰ μὴ μόνον ἄπαξ διὰ πλαστῆς ἐπιστολῆς, ὅτε κατέλαβε τὴν Κρούιαν:

- 3.195 Οὐδὲ γάρ ἔχρανέ ποτε τὴν γλῶσσαν μου τὸ ψεῦδος,
ἢ ἄπαξ ὅτι πρώτιστα κατέλαβον τὴν Κρούην.

Σημειώνει δὲ δι' ἀστερίσκου ὁ ποιητὴς εἰς τὴν λέξιν Κρούην: «διὰ πλαστοῦ γράμματος ὁ Σκεντέρμπεης κατέλαβε τὴν Κρούην».

Τὸ γεγονός τοῦτο, ώς ἔχομεν ἡδη παρατηρήσει, ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ, ὑπάρχει μάλιστα καὶ τὸ κείμενον, τὸ δποῖον ὑποτίθεται διτὶ ὑπηγόρευσεν ὁ Σκεντέρμπεης εἰς τὸν σφραγιδοφύλακα τοῦ Σουλτάνου: «...οἱ δὲ Πασάδες ἐνεπιστεύοντο εἰς τὸν μυστικούς των γραμματεῖς διὰ νὰ σφραγίζουν τὰ παρ' αὐτῶν διοριζόμενα γράμματα. Ὁ Σκεντέρμπεης λοιπὸν ἐβίασεν αὐτὸν τὸν μυστικὸν νὰ γράψῃ ώς ἐκ μέρους τοῦ Πασᾶ ἐν διάταγμα πρὸς τὸν κυβερνήτην τῆς Κρούας, διαλαμβάνον ώς ἀκολούθως» (Βρετός, Α', σ. 26).

ιθ) Ἐν ἄλλῳ θέμα, τὸ δποῖον πρέπει νὰ σημειωθῇ εἶναι καὶ ἡ μεγάλη θρησκευτικότης, τὴν δποίαν ἀποδίδει ὁ ποιητὴς εἰς τὸν Σκεντέρμπεην. Τὸν παρουσιάζει νὰ χοροστατῇ εἰς τὴν λειτουργίαν, νὰ ἀποδίδῃ εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεὸν μετὰ τὴν νίκην, νὰ προσεύχεται:

- 171 ὁ δὲ ὑψίθρονος θεὸς ἡγάπησεν ἐκεῖνον
ἀπὸ θεοῦ γάρ ἥρχετο πρὶν ἢ συνάψῃ μάχην
καὶ εἰς θεὸν ἀπέληγεν, οὐδὲ ἐμεγαλαύχει·
.....
- 408 σεβάζομαι μὴ κατ' ἐμοῦ ὁ ἥρως νεμεσήσῃ
ἐὰν ταράξω θορυβῶν τὴν τελετὴν τὴν θείαν,
εἶναι δὲ λίαν εὐσεβής
- 2.236 Ἐστράφη δὲ ὁ θούριος Σκενδέρμπεης πρὸς ἔω,
ἔνθα ἀγία ἥρτητο εἰκὼν τῆς Θεοτόκου,
καὶ λύχνος ἔμπροσθεν αὐτῆς διέλαμπεν ώς ἄστρον,
καὶ ἦρε πρὸς τὸν ὕψιστον τὰς χεῖρας ἵκετεύων.
‘Ως δὲ εὐράνθη πρὸς θεὸν εὐχόμενος ὁ ἥρως
ἐκάθευδε’
- 2.459 κ' ἐγονυπέτησε χαμαὶ Σκενδέρμπεης ὁ θούρος
πρῶτον, κατόπιν δὲ εὐθὺς οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες,
καὶ ἅπασα ἡ στρατιά, πεζοί τε καὶ ἵπποται,
παρὰ τοὺς ἵππους ἀσκεπεῖς, ἐν κατανύξει πάντες.

Εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ ἀναφέρεται διτὶ, μετὰ τὴν νίκην τοῦ Σκεντέρμπεη κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, «... Ἡ πρώτη φροντὶς αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀνδρός, μετὰ τὴν εἰσοδόν του εἰς τὴν πόλιν, ἦν νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν διὰ νὰ ἀποδώσῃ ὕμνους εὐχαριστηρίους τῷ Ὅψιστῳ, διότι ἡξιώθη παρὰ τῆς θείας του εὐσπλαγχνίας νὰ κερδίσῃ τοιαύτην λαμπρὰν καὶ πληρεστάτην νίκην κατὰ τῶν ἀσεβῶν. Εἰσελθών δὲ εἰς τὴν ἐκ-

κλησίαν, πρῶτος αὐτὸς ἤρχισε τὴν δοξολογίαν, καὶ οἱ συνακολουθοῦντες αὐτὸν ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται συνέψαλλον μὲν θουσιαστικὴν εὐλάβειαν» (Βρετός, Α', σ. 54. Πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 52-53).

Παρὰ ταῦτα, νομίζομεν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Σταυρίδης δύνατὸν νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του σχετικὸν ἀπόσπασμα καὶ ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Γ. Καστριώτου, τῆς προσφάτως τότε τυπωθείσης ὑπὸ τοῦ Δραγούμη, τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς πιθανώτατα εἶχε προλάβει νὰ λάβῃ συμπληρωματικῶς ὑπ' ὄψιν του: «Ἡν δὲ πρὸς τούτοις καὶ εὐλαβέστατος περὶ τὰ θεῖα. Ἐσπέρας καὶ πρωῒ προσηγέτεο εὐχαριστῶν τὸν Θεόν διὰ τὴν προστασίαν καὶ ἐπικαλούμενος τὴν περαιτέρῳ ἀντίληψιν αὐτοῦ. Ποτὲ δὲ δὲν ἔξεστράτευσε πρὶν ἢ ψαλῶσι δοξολογίαι, οὐδὲ ἐπεχείρησε μάχην πρὶν ἢ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν. Μετὰ δὲ τὴν νίκην προσέταττεν ἀμέσως ν' ἀναπεμφθῶσιν ἐπισήμως εὐχαριστίαι πρὸς Θεόν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν»¹. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Σταυρίδης ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του συμπληρωματικῶς καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ Δραγούμη ἐνισχύεται καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς σημείου:

Εἰς τὸν στίχον 51 τοῦ ἔπους ὁ Σταυρίδης ὑποσημειώνει: «τὴν ἄλλοτε πρωτεύουσαν τῆς Ἀλβανίας, νῦν δὲ κωμόπολιν, καλούσιν οἱ ἴστορικοὶ οἱ μὲν Κροῖαν, οἱ δὲ Κροῦαν. Τὸ ἀληθὲς ὄνομα εἶνει (sic) Κρούη· τούλαχιστον οἱ Ἀλβανοὶ οὕτω προφέρουσιν αὐτό».

Παρομοίαν σημείωσιν παρέχει μόνον ὁ Δραγούμης εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος: «Οἱ μὲν Σκυπητάροι προφέρουσιν αὐτὴν Κρούϊαν, ὃ ἐστι μεθερμηνευόμενον πηγὴ ἢ βρύσις, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ ἔγραφον ώς ὁ Ἀκροπολίτης, Ἰστρ., σελ. 50 καὶ Χρονικῶν, σελ. 136 «τὸ ἐν Ἀλβανῷ φρούριον τῆς Κροΐας», καὶ οἱ Τούρκοι Ἀκ-σεράτ, ἥτοι Λευκὸν παλάτιον»².

Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ συνεχίσωμεν ἀριθμοῦντες καὶ ἄλλα ἀκόμη στοιχεῖα τοῦ ἔπους, φανερώνοντα τὴν ἔξαρτησίν του ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ, ἀλλὰ κατέστη, νομίζομεν, φανερὸν πλέον ὅτι ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησεν ὡς πηγὴν τοῦ ἔπους του, βασικῶς, τὴν Ἰστορίαν Γ. Καστριώτου, τὴν τυπωθείσαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ τὸ ἔτος 1848. Ἀλλὰ προκειμένου ὁ ποιητὴς νὰ συνθέσῃ τὸ ἐκ τοῦ Βρετοῦ ληφθὲν τοῦτο ἴστορικὸν ὄλικὸν εἰς ἔργον τέχνης, καὶ μάλιστα ἔπος, ἐχρησιμοποίησε καὶ πάλιν ἐν ἐλληνικὸν ἔργον, κλασσικὸν αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς τὸ εἶδος του, τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα!

Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο θέμα τῶν πολλαπλῶν δανείων τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὁμήρου δὲν ἀπησχόλησεν ὅσον ἔπειτε τὸν Kodon, ὁ ὄποιος μάλιστα,

1. Ν. Δραγούμη, Ἰστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ ἐπιλεγομένου Σκεντέρμπετη, ἐπεξεργασθείσα κατά Παγανέλ, ἐν Ἀθήναις 1861, σ. 97.

2. Ν. Δραγούμη, ἔ.ά., σ. 7, σημ. 2.

νομίζομεν, ἐσφαλμένως ὑποστηρίζει ὅτι «εἰς τὸ ποίημα τοῦτο οὐδὲν περὶ Θεῶν ἀναφέρεται, μηδὲ περὶ πεπρωμένου καὶ ἀπολύτου προορισμοῦ· δὲν ὑπάρχουν θρῦλοι περὶ Ὀλυμπίων Θεῶν καὶ ἄλλαι τοιούτου εἰδους ἀφελεῖς ἀφηγήσεις. Τὰ νήματα τῆς κινήσεως εὑρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι τῶν Θεῶν»¹.

Ἐκ μιᾶς προσεκτικωτέρας μελέτης τῶν δύο κειμένων, τῆς Ἰλιάδος δηλ. καὶ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου, θὰ φανῇ καθαρῶς τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλ. ὁ ποιητὴς ἐδανείσθη ὅχι μόνον λέξεις καὶ φράσεις καὶ εἰκόνας, ἀλλ᾽ ὅτι προσεπάθησε προσέτι νὰ χρησιμοποιήσῃ, δύσον τοῦ ἐπέτρεπον αἱ δυνάμεις του, τὴν βαθυτέραν δομὴν τοῦ ὁμηρικοῦ ἔργου, μιμούμενος τὸν ἀθάνατον ποιητὴν ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικώτατον τοῦτο γνώρισμα τῆς Ἰλιάδος, τὴν παρεμβολὴν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἥρωών τοῦ ἔργου, καὶ γενικῶς τῶν ἀνθρώπων.

II. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ
ΔΑΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

I. Λέξεις

Ἐν πρῶτον δάνειον τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὁμήρου εὑρίσκομεν εἰς τὸ λεξιλόγιον τοῦ ποιήματός του. Ὄντως ὁ ποιητὴς ἐχρησιμοποίησεν ὁμηρικὰς λέξεις, ίδια ἐκ τῆς Ἰλιάδος, τῶν ὁποίων, κατὰ κανόνα, διετήρησε τὴν σημασίαν. Εἶναι βεβαίως γνωστὸν ὅτι αἱ περισσότεραι τῶν λέξεων τούτων εἰχον ἥδη καθιερωθῆ εἰς τὴν ἐπικήν ποίησιν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὁμήρου ἐπὶ τὸν Σταυρίδην, ὡς θὰ εἴδομεν, εἶναι πολλαπλῆ, θεωροῦμεν βέβαιον ὅτι καὶ τὰς λέξεις ταύτας ἔλαβεν ὁ ποιητὴς οὐχὶ ἐμμέσως ἀλλ᾽ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου:

ἀμείβομαι - ἀμειβόμενος: ἀποκρίνομαι, ἀπαντῶ.

πικρὰ δ' ὁ Δίνκος μειδιῶν ἡμείβετο πρὸς ταῦτα (στίχ. 509).

Εἶπε· πρὸς ταῦτα δὲ Σινάνν ἡμείβετ' ὁ σατράπης (στίχ. 1.337).

Εἶπε πειράζων· δ' Ἐμίλης ἡμείβετο πρὸς ταῦτα (στίχ. 1.729).

καὶ μειδιῶν ἡμείβετο Θανούστης ὁ χαρίεις (στίχ. 2.209· ίδε ἐπίσης στίχ. 2.358, 2.413, 2.432).

Πρὸς ταῦτα δ' ἀμειβόμενος ἔλαλει ὁ Θανούστης· (στίχ. 357, 1.572, 1601).

...Πρὸς ταῦτα δ' ὁ σατράπης / ἔλαλει ἀμειβόμενος... (στίχ. 1.943).
καὶ εἶπεν ἀμειβόμενος Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος (στίχ. 3.192).

1. Βλ. εἰσαγωγὴν Κ ο δ ο ν εἰς «Δελτ. Σλαβ. Βιβλιογραφίας», τεῦχ. 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 33.

· Ή λέξις ἡμείβετο - ἀμειβόμενος ἀπαντῷ, ώς γνωστόν, πλειστάκις εἰς τὸν Ὄμηρον:

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς· (Α 121, 172, 544, 551).

τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειθ' Ἐλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα. (Γ 199· ἐπίσης Δ 50, 317, Ε 381, 825, Θ 145, 151, Κ 86, 102, 128, 426, Ν 231, Ξ 103, Ο 471).

· Ως φάτο, χήρατο δ' Ὑπνος, ἀμειβόμενος δὲ προσηύδα· (Ξ 270, Ψ 557, 794).

· Αντίνοος δέ μιν οἷος ἀμειβόμενος προσέειπε· (β 84, δ 394, 464, 471, 554, κ 270, λ 79, 138, 163, 404, 435, 440, 477).

Συνηθέστερος εἶναι βεβαίως παρ' Ὄμηροφ δ τύπος ἀπαμειβόμενος:

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς· (Α 84, ἵδε ἐπίσης 215, 285, 560, Β 369, Ε 764, 814, Ζ 520, Η 283, Θ 469, Ι 606, 643, Κ 42, 382, 423, Λ 607, Ν 76, Ξ 242, 312, 341, Σ 187, Τ 145, 154, 215, Υ 86, Φ 222, Χ 182, Ψ 93, 794, Ω 64, 299).

Τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς· (α 63 ἐπίσης δ 147, 168, 203, 265, 824, ε 21, 214, η 207, 240, 302, θ 152, 412, 463, ι 1, κ 270, μ 384, ν 139, 153, 311, 382, 416, ξ 55, 165, 191, 360, 390, 401, 442, 507, ο 380, π 60, 135, 201, 308, 464, ρ 16, 192, 272, 311, 353, 380, 512, σ 79, σ 124, 365, τ 41, 106, 164, 220, 261, 335, 382, 499, 554, υ 168, 226, χ 105, 169, 430, 490, ψ 129, 263, ω 302, 330, 356, 406, 477).

ἄναλκις: ἀνίσχυρος, ἀπόλεμος.

ἐγὼ δὲ γέρων ἄναλκις, ἀλλ' ἐν βουλαῖς ἴσχύω (στίχ. 804).

· Ω, αἰσχὴ τῶν Ὄθωμανῶν, ἀνάλκιδες σατράπαι, (στίχ. 1.762).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη ἀπαντῷ συχνάκις εἰς τὰ διμηρικὰ κείμενα:

. . . σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἄναλκις,

οὐτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος οὔτ' ἐνὶ βουλῇ· (Β 201).

ἢ οὐχ ἄλις ὅττι γυναῖκας ἀνάλκιδας ἡπεροπεύεις; (Ε 349).

εἴ περ γάρ σ' Ἔκτωρ γε κακὸν καὶ ἀνάλκιδα φήσει, (Θ 153· ἐπίσης Ι 41, Λ 390, Ν 104, 777, Ξ 126, Ο 62, 326, Π 355, 656, Φ 555).

ἢ τοι ὁ τον κτείνας δαίνυν τάφον Ἀργείοισι

μητρός τε στυγερῆς καὶ ἀνάλκιδος Αἰγίσθοιο· (γ 310, 375, δ 334, ι 475, ρ 125).

ἀντίος: ἀντίθετος, ἀντίπαλος, ἐχθρικός, ἐναντίος.

Εἰπέ μοι Μοῦσα λίγεια, τίς ἥρως θαρσαλέος

πρὸς τὸν μελάγχολον Σινὰν ἔστη ἀντίος τότε; (στίχ. 2.821).

ὅστις τῶν Τούρκων κατ' αὐτῶν ἀντίος ἥθελ· ἔλθει. (στίχ. 2.975).

τόσον ὑψόθεν σμαραγεῖ, δτε πνοαὶ ἀντίαι

πρὸς ἄλληλα συμβάλλουσι τὰ διμβροφόρα νέφη, (στίχ. 3.500).

‘Η λέξις εἶναι συχνοτάτη εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ὁδύσσειαν:

τὸν κτάμεναι μεμαώς ὃς τις τοῦ γ' ἀντίος ἔλθοι, (Ε 301).
 ἀντίος ἦλθε θέων, καὶ ὁμοκλήσας ἐπος ηῦδα· (Ζ 54).
 εἰ μή τις Δαναῶν νῦν Ἐκτωρος ἀντίος εῖσιν. (Η 98· ἐπίσης Λ 94,
 216, 219, 594, Μ 44, Ν 146, 221, 254, 259, 266, 274, 311, Ο 584,
 694, Π 619, Ρ 8, 31, 67, 69, 257, 662, Τ 70, Υ 175, 197, 352, 371, 373,
 422, 463, Φ 144, 150, 539, Χ 113, 195, 253, Ψ 482, Ω 333).

. . . δ' ἀντίος ἐκ ξυλόχοιο,

.

στῇ ρ' αὐτῶν σχεδόθεν· . . . (τ 445· ἐπίσης α 213 (*ἀντίον*), 230, 306,
 388, 399, 412, β 129, ξ 79, ο 154, 179, π 14, χ 90).

ἀργαλέος: σκληρός, δύνηρός.

ἄσθμ' ἀργαλέον πνέοντες, κελεύοντες ἀλλήλοις

ἴνα ταχέως φεύγωσι . . . (στίχ. 1.144).

πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀργαλέους, (στίχ. 1.843).

Καὶ τὸ ἐπίθετον τοῦτο χρησιμοποιεῖ πολλάκις ὁ Ὁμηρος:

. . . ἀργαλέος γάρ Ὀλύμπιος ἀντιφέρεσθαι· (Α 589).

ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν

ἀργαλέους πολέμους, δφρα φθιόμεσθα ἔκαστος. (Ξ 86· ἐπίσης Δ 471,
 Κ 107, 521, Λ 4, 278, 812, Μ 63, 176, 410, Ν 85, 667, 795, Ξ 87,
 105 254, Ο 10, 121 (*ἀργαλεώτερος*), 140, Π 109, 528, Ρ 252, 385,
 544, 667, Σ 119, Τ 214, Υ 356, 368, Φ 386, 498, Χ 61, Ψ 791).

οὐ γάρ πρὶν παύσεσθαι δῖομαι υἱας Ἀχαιῶν

μνηστύος ἀργαλέης, . . . (β 199· ἐπίσης 244, δ 393, 397, 483, 698, ε 175,
 367, η 241, λ 101, 293, 400, 407, μ 119, 161, ν 15, 312, ο 232, 444,
 π 88, τ 221, φ 169, χ 137, ω 110, 531).

ἀρήιος: Ἀρειος, πολεμικός.

καὶ σπεύσας ἥσκησεν αὐτὸν εἰς Ἀρηῖους πόνους· (στίχ. 210).

πορεύεσθε ἀρήιοι τῶν Τούρκων ἡγεμόνες (στίχ. 1.385· ἐπίσης δὲ
 στίχ. 1.569, 1.583, 1.737, 1.955, 3.269).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδεται, παρ' Ὁμήρῳ, εἰς διαπρεπεῖς ἥρωας:

τῶν αὖ Πρωτεσίλαιος ἀρήιος ἡγεμόνευε (Β 698, 708).

ώς δ' αὐτῶς Μενέλαιος ἀρήιος ἔντε ἔδυνεν. (Γ 339· πρόσθες Δ 98,
 114, 115, 195, 205, Ζ 340, Κ 407, Λ 487, 501, 800, Ν 499, Ξ 381, Ο
 540, Π 42, 166, 179, 193, 311, Ρ 79, 352, Σ 200, Υ 317, Φ 376).

ἔνθα μὲν Αἴας κεῖται Ἀρήιος, ἔνθα δ' Ἀχιλλεύς, (γ 109, 167).

εὶς ἥδη δι μιν αὗτις ἀρήιοι υἱες Ἀχαιῶν (ψ 220, 368, ἐπίσης δὲ
 π 284, τ 4, ω 219).

ἄτη: ταραχή, σύγχυσις φρενῶν, ὅλεθρος, καταστροφή.

Τότε ὡς εἶδε φοβερὰν ἐπικειμένην ἄτην (στίχ. 581).

ὅτι μανία ἡ δργὴ καὶ ἄτην ἐπιφέρει· (στίχ. 626).

ῷ τότε, πάντως θέλομεν ἐκφύγει πᾶσαν ἄτην (στίχ. 792).

διότι εἰδεν ἄφυκτον ἐπικειμένην ἄτην. (στίχ. 955· ἐπίσης στίχ. 2.895, 3.534).

Ἡ λέξις, γνωστοτάτη εἰς τὴν γραμματείαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, χρησιμοποιεῖται εὐρέως καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου:

γνῷ δὲ καὶ Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων

ἢν ἄτην, ὅ τ' ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτεισεν. (A 411).

Ζεύς με μέγα Κρονίδης ἄτῃ ἐνέδησε βαρείη (B 111· ἵδε ἐπίσης Z 356, Θ 237, I 18, 115, 505, 512, K 391, Π 274, 805, T 88, 91, 126, 129, 136, 270, Ω 28, 480).

ἢ με μάλ' εἰς ἄτην κοιμήσατε νηλέῃ ὕπνῳ, (μ 372· ἐπίσης δὲ δ 261, ο 233, φ 302, ψ 223).

ἄφθιτος: ἄφθαρτος.

κλέος δὲ ἔχει ἄφθιτον τοῦ οἴκου ὁ δεσπότης. (στίχ. 1.559).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου ώρισμένα παραδείγματα:

εῖλετο δὲ σκῆπτρον πατρώιον, ἄφθιτον αἰεί· (B 46, 186).

χρύσεα μαρμαίροντα τετεύχαται, ἄφθιτα αἰεί. (N 22).

δῶρα δέ τοι δώσω καλὸν θρόνον, ἄφθιτον αἰεί, (Ξ 238· πρόσθες E 724, I 413, Σ 370, Ω88).

... μάλα κ' ἄφθιτοι ἄμπελοι εἰεν. (ι 133).

ἀχλύς: διμίχλη, σκότος, ζόφος.

ἄμα δ' ἀχλὺς ταρτάρειος ἐπηύξανε τὴν φρίκην (στίχ. 1.069)

ἐντείνοντες τὰ βήματα διὰ πυκνῆς ἀχλύος, (στίχ. 1.156)

ὅτε βαθεῖα ἡ ἀχλὺς καὶ εἶναι μέσαι νύκτες, (στίχ. 2.280, 2.282).

πυκνὴ δὲ ἐπεπόλασεν ἀχλὺς ἐπὶ τὴν χθόνα, (στίχ. 3.640· ἐπίσης 1.188, 1.223, 3.640, 3.649, 3.661).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται παρ' Ὁμήρῳ:

ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἀπ' ὁφθαλμῶν ἔλον... (E 127).

τὸν δὲ λίπε ψυχή, κατὰ δ' ὁφθαλμῶν κέχυτ' ἀχλύς· (E 696· πρόσθες O 668, Y 321, 421).

..... ἥ δὰ οἱ ἀχλὺν

θεσπεσίην κατέχευε φίλα φρονέουσ' ἐνὶ θυμῷ. (η 41, προσέτι δὲ υ 357, χ 89).

γηθόσυνος: πλήρης χαρᾶς, εὐφρόσυνος, εύτυχής.

καὶ ἔλεγε γηθόσυνος ἑταῖρος πρὸς ἑταῖρον· (στίχ. 1.160).

καὶ ἔβρεξε γηθόσυνον τὰς παρειάς του δάκρυ, (στίχ. 2.151).

γηθόσυνος δὲ ὥρθωσεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐδάφους (στίχ. 2.168).

ἐπέπτησαν γηθόσυνοι νοήσαντες δξέως (στίχ. 2.425).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Ὄμηρος τὴν ὡς ἄνω λέξιν:

“Ως ἔφατ’, Ἀτρεΐδης δὲ παρώχετο γηθόσυνος κῆρ. (Δ 272, 326).

..... τοῦ μὲν ἔπειτα

γηθόσυνοι θεράποντες ἀπ’ ὅμων τεύχε’ ἔλοντο. (Η 121).

“Ως οἱ μὲν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἀγόρευον,

χάρμῃ γηθόσυνοι, (Ν 81).

σκῆπτρον ἔχων ἐστήκει ἐπ’ ὅγμου γηθόσυνος κῆρ. (Σ 557· πρβλ.

γηθοσύνη Ν 29, Φ 390, λ 540).

γηθόσυνος δ’ οὐρφω πέτασ’ ἵστια δῖος Ὄδυσσεύς. (ε 269).

δυσμενεῖς: οἱ ἔχθροι.

πρὶν καταστῶ τῶν δυσμενῶν χάρμα ὁμοῦ καὶ γέλως. (στίχ. 998).

πλὴν μεταξὺ τῶν δυσμενῶν ἔχρονησεν ὁ Δίνκος, (στίχ. 2.081).

ἀλλὰ οὐδεὶς τῶν δυσμενῶν κατόκτειρε τὸν Δίνκον, (στίχ. 2.107· ἐπίσης 3.385, 3.742).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις καὶ παρ’ Ὄμήρῳ:

ἀνδράσι δυσμενέεσσιν ἔλωρ καὶ κύρμα γένησθε. (Ε 488).

ἀνδρας δυσμενέας σκοπιαζέμεν οἷος ἐπελθὼν (Κ 40, ἐπίσης δὲ 100.

193, 221, γ 90, δ 246, 319, 822, ζ 184, 200, θ 217, ξ 85, 218, π 121, 234).

ἔνερθεν: κάτω.

“Ἐνερθεν πρῶτος ὅροφος, ἐνθα ἰδίᾳ φέρουν

τοῦ ἄνακτος Σκενδέρμπεη θεράποντες μυρίοι. (στίχ. 1.535).

‘Αναξυρίδα ἔπειτα καλὴν περὶ τὰ σκέλη,

ἔγχρυσον, ἐνερθεν στενήν, ὑπερθεν δὲ εὐρεῖαν. (στίχ. 2.377).

Εἰς τὸν “Ομηρον ἀπαντῷ τόσον δ τύπος ἔνερθε(ν) ὅσον καὶ οἱ τύποι νέρθε(ν) καὶ ὑπένερθε(ν):

‘Ιφιδάμας δὲ κατὰ ζώνην θώρηκος ἐνερθε/νύξ’ . . . (Λ 234, 252).

μάρτυροι ὡσ’ οἱ ἐνερθε θεοὶ Κρόνον ἀμφὶς ἐόντες, (Ξ 274).

ὅς μιν λᾶαν θῆκε καὶ ἐρρίζωσεν ἐνερθε (ν 163).

..... νέρθε δὲ ποσσὸν

ἥιε μακρὰ βιβάς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος. (Η 212, ἐπίσης δὲ

Λ 282, Ξ 204, Υ 57, 500, Χ 452, λ 302, ν 352).

ἔννυχιος: νυκτερινός.

ώς φάσματα δ’ ἔννυχια κατώπτευον ἀλλήλους. (στίχ. 1.072).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη γνωστὴ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὄμηρικῶν ἐπῶν:

καὶ τὰ μὲν ἡλασάμεσθα Πύλον Νηλήιον εἰσω

ἔννυχιοι προτὶ ἄστυ . . . (Λ 683, 716 (*ἔννυχος*)).

ἡγε λαβὼν ἐκ πατρὸς ἀλωῆς οὐκ ἐθέλοντα,

ἐννύχιος προμολών· . . . (Φ 37, γ 178).

ἐπίκαρ: δρθοκέφαλα.

Οὐδὲ εἰσήκουον αὐτοί, ἀλλ' ἔτρεχον ἐπίκαρ (στίχ. 1.131).

. καὶ ἔφευγον ἐπίκαρ. (στίχ. 3.523).

Παρ' Ὁμηρω εύρισκομεν:

ἐξ δ' ἄλα πορφυρέην μεγάλα στενάχουσι ρέουσαι

ἐξ δρέων ἐπικάρ, (Π 392).

ἔπος: λόγος, ποίημα.

περίβαλε τὰ ἔπη μου τὴν πάλαι ἀρμονίαν. (στίχ. 48).

. ποῖον δ' ἔπος

ἔξεφυγε τῶν ἀραιῶν ὀδόντων σου τὸ ἔρκος; (στίχ. 917).

Περιττὸν βεβαίως καὶ νὰ σημειώσῃ κανεὶς τὴν εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς λέξεως
ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου:

ἢ μέν μοι πρόφρων ἔπεσιν καὶ χερσὶν ἀρήξειν (Α 77· πρόσθες 108,
150, 211, 223 304, 361, 419 κ.λ., Β 164, 180, 189 κ.λ., Γ 83, 204, 249,
398, Δ 6, 233, Ε 30, 170, 372, κ.λ. Η 108, 375, Θ 8, 1100, 113, Κ 461,
540, 542, Λ 137, Ν 619, 768, Ξ 44, Ο 198, 206, 210, 398, 552, Π 628,
Ρ 537, 701, Σ 273, 324, 384, Τ 7, 121, Υ 200, 204 κ.λ., Φ 98, 183, 286,
356, Χ 329, 454, Ψ 102, 363, Ω 56, 75, 92, κ.λ. α 64, β 189, 240, 272,
302, κ.λ., γ 99, 148, 226, 230, δ 137, 420, κ.λ., ε 22, 96, 181, ζ 254, η 330,
341, θ 91, 141, 170, κ.λ., ι 258, 282, κ.λ., ἐφεξῆς δὲ ἑτέρας 51 φορὰς
τοὺλάχιστον).

ἔρρε: (προστ. τοῦ ρ. ἔρρω=χάνομαι, καταστρέφομαι), «πήγαινε κατὰ
διαβόλου».

Ἄλλ' ἔρρε, οῦτε παρ' ἡμῖν τιμῶνται αἱ βουλαί σου, (στίχ. 939).

Σὺ δ' ἔρρε εἰς Βυζάντιον, ἂν τρέμης τοὺς κινδύνους (στίχ. 934).

Εἰς Κρούνην ἔρρ' εὐέστιε, καὶ ζῆθι μεθ' ἡρώων, (στίχ. 1.312).

Ἄλλ' ἔρρετε! Ἔγὼ αὐτὸς πετῶ κατὰ τῆς Κρούνης. (στίχ. 1.795).

Ύπὸ τὸν τύπον τῆς προστακτικῆς εύρισκομεν τὴν λέξιν εἰς τὸν Ὁμηρον,
καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου σημασίαν:

ἔρρε, κακὴ γλῆνη, ἐπεὶ οὐκ εἴξαντος ἐμεῖο

πύργων ἡμετέρων ἐπιβήσεαι, . . . (Θ 164).

ἔρρ' οὗτος οὐ σός γε πατὴρ μεταδαίνυται ἡμῖν. (Χ 498).

ἔρρ', ἐπεὶ οὐ σ' ἔτυμόν γε φάμεν πεπνῦσθαι Ἀχαιοί. (Ψ 440).

ἔρρετε, λωβητῆρες ἐλεγχέες· . . (Ω 239· ἵδε ἐπίσης κ 72, 75).

ἔταιρος: σύντροφος, συμπολεμιστής.

. Ἐμὶν δέ με καλοῦσι

μήτηρ πατὴρ καὶ ἀδελφαὶ καὶ πάντες οἱ ἔταιροι. (στίχ. 354).

έταιροι δὲ μ' ἐκράτησαν στενάζοντα βαρέως (στίχ. 1.228 καὶ 735).

Ἡ λέξις ἐπανέρχεται συχνότατα εἰς τὸ ὄμηρικὸν κείμενον:

ἢτε σύν τε Μενοιτιάδῃ καὶ οἵς ἑτάροισιν· (Α 307, 345, 349).

ἄψ δ' ἑτάρων εἰς ἔθνος ἔχαζετο κῆρ' ἀλεείνων. (Γ 32, 378, ἐπίσης δὲ Δ 266, 373, Ε 469, 514, 574, 692, 695, Θ 332, Ι 205, Κ 84, 151, Μ 49, Ν 165, 211, 213 κ.λ., Ξ 408, 428, Ο 9, 64, κ.λ., Π 170, 195, 204, κ.λ., Ρ 114, 129, 150, κ.λ., Σ 80, 81, 102, 129, κ.λ., Τ 5, 210, 212, 305, 315, Φ 32, Χ 492, Ψ 5, 6, Ω 123, 591, 643, α 5, 6, 182, 237, β 174, 212, 254, κ.λ., καὶ ἐφεξῆς ἑτέρας 42 φοράς).

εὐκρήδεμνος: ὁ φέρων ὥραιον κεφαλόδεσμον.

· · · · · πολλῶν δ' Ὁθωμανίδων

τὰς εὐκρηδέμνους κορυφὰς ἐκάλυψε μὲ πένθος. (στίχ. 38).

Παρ' Ὁμήρῳ ὡς λιπαροκρήδεμνος καὶ κρήδεμνον - κρήδεμνα, ἔχον καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐπάλξεων:

τὴν δὲ ἵδε προμολοῦσα Χάρις λιπαροκρήδεμνος (Σ 382).

τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς βάλε δέσματα σιγαλόεντα,

ἄμπυκα κεκρύφαλόν τε ἵδε πλεκτὴν ἀναδέσμην

κρήδεμνόν θ', ὅ. (Χ 468, ἐπίσης δὲ Ξ 184, γ 392, ε 346, 351, 373, 459).

ὅφρ' οἷοι Τροίης ἱερὰ κρήδεμνα λύωμεν. (Π 100· πρόσθες α 334, ζ 100 ν 388, π 416, σ 210, φ 65).

εὐξεστος: καλῶς κατειργασμένος.

ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἄπαντες ἐπὶ εὐξέστων δίφρων, (στίχ. 1.623).

καὶ ἴδρυσε τὸν πρεσβευτὴν ἐπὶ εὐξέστου δίφρου (στίχ. 1.550).

Τὸ ἐπίθετον τούτο ἀπαντᾷ παρ' Ὁμήρῳ ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ξεστός:

ἐκ θαλάμου δὲ φέροντες εὐξέστης ἐπ' ἀπήνης (Ω 275, ἐπίσης δὲ 271, 280, 578, 590, Η 5, Κ 576, Σ 276, δ 48, ζ 75).

ἥτ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοις ἱερῷ ἐνὶ κύκλῳ, (Σ 504, ἐπίσης δὲ Υ 11, Ζ 243 γ 406, η 174, θ 6).

εὐρηγνυα: ἡ ἔχουσα εὐρείας ὁδοὺς πόλις.

καὶ ἄμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγνίους πόλεις· (στίχ. 2.391).

Καὶ παρ' Ὁμήρῳ ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον πόλεως:

. . . νῦν γάρ κεν ἔλοι πόλιν εὐρυαγνιαν (Β 12, 66, 141, 329).

"Αργός τε Σπάρτη τε καὶ εὐρυαγνια Μηκήνη· (Δ 52· πρόσθες Ξ 88).

εὐτμήτος: καλῶς κεκομμένος.

ἔνθεν καὶ ἔνθεν θύσανοι τοὺς λώρους τοὺς εὐτμήτους

περιεκόσμουν πορφυροῖ καὶ ρόμβοι ἐξ ἀργύρου, (στίχ. 278).

Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου δ "Ομηρος προσδιορίζει κυρίως ἴμαντας ἢ τελαμῶνας:

ἴππους μὲν κατέδησαν ἐὺτμήτοισιν ἴμᾶσι (Κ 567, Φ 30, Ψ 684).
σύν κολεῷ τε φέρων καὶ ἐὺτμήτῳ τελαμῶνι (Η 304, Ψ 825).

ζώγρει: (προστ. τοῦ ρ. ζωγρέω=εὐσπλαγχνίζομαί τινα), εὐσπλαγχνίσου.

Ζώγρει, ὡς ἄνερ κραταιέ, φείδου δ' ἀνδρῶν ἀθώων,
πολλὰ καὶ ἄξι' ἀνθ' ἡμῶν θέλουσι πέμψει λύτρα, (στίχ. 3.713).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὑρίσκομεν τρὶς τὸ ἀνωτέρῳ ρῆμα χρησιμοποιούμενον εἰς
τὴν αὐτὴν ὡς καὶ παρὰ Σταυρίδῃ εἰκόνα:

Ζώγρει, Ἀτρέος υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα· (Ζ 46, Κ 378, Λ 131).

ἡΐθεος: νεανίας.

περὶ τὰ μέλη πάντοθεν χρυσῷ κεκαλυμμένον,
ἡΐθεον περικαλλῆ, ἀνύμφευτον νυμφίον. (στίχ. 3.282).

Παρ' Ὁμήρῳ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν τόσον εἰς τὴν
Ἰλιάδα ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὁδύσσειαν:

Ἐνθ' ἔβαλ· Ἀνθεμίωνος υἱὸν Τελαμώνιος Αἴας,
ἡΐθεον θαλερὸν Σιμοείσιον (Δ 473, ἐπίσης δὲ Λ 60, Χ 127,
128, γ 401, ζ 63, λ 38).

θέμεθλα: θεμέλια, βάσις.

βοαὶ ὑπόκωφοι σεισμῶν ὠρύοντο ἀπαύστως
ὑπὸ τὰ θέμεθλα τῆς γῆς, (στίχ. 2.248).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου:
τὸν τόθ' ὑπ' ὁφρύος οἶτα κατ' ὁφθαλμοῖο θέμεθλα, (Ξ 493).
ἄψ δ' ἀναχαζομένοιο κατὰ στομάχοιο θέμεθλα (Ρ 47).

Θοῦρος καὶ θούριος: ὄρμητικός, ἀκατάσχετος, Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀπο-
δίδει ὁ ποιητὴς μόνον εἰς τὸν Σκεντέρμπεην:

καὶ προσελθὼν ἐνώπιον Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου (στίχ. 307).
ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὸ ζῆν Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος (στίχ. 394), προ-
σέτι δὲ στίχ. 810, 1.428, 1.564, 1.594, 1.620, 1.692, 1.845, 1878, 2.342,
2.372, 2.376, 2.401, 2.432, 2.459, 2.546, 2.555, 2.565, 2.595, 2.633, κ.λ.,
(θούριος) στίχ. 250, 260, 327, 362, 388, 399, 431, 510 κ.λ.).

Ἄξιοσημείωτον εἶναι ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦτο ὁ Ὅμηρος ἀποδίδει μόνον εἰς
τὸν Ἀρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου:

χειρὸς ἐλοῦσ' ἐπέεσσι προσηύδα θοῦρον Ἀρηα· (Ε 30).
εῦρεν ἔπειτα μάχης ἐπ' ἀριστερὰ θοῦρον Ἀρηα (Ε 355, 454, 507,
830, 904, Φ 406, Ω 498).

ἴπποδαμος: ὁ δαμάζων τοὺς ἵππους.

Πονοῦντας δὲ ἐνόησε λαοὺς τοὺς ἴπποδάμους (στίχ. 2.681).

παρόρμα σὺ εἰς πόλεμον λαοὺς τοὺς ἴπποδάμους (στίχ. 3.021).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδει ὁ Ὅμηρος εἰς τοὺς Τρῶας:

Τρώων θ' ἵπποδάμων καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων (Γ 131).

Τρῶας θ' ἵπποδάμους καὶ ἐύκνήμιδας Ἀχαιούς (Δ 80, ἐπίσης δὲ Β 60, 230, Γ 131, 251, 343, Δ 80, 333, 352, 355, 370, 509, Ζ 461, Η 361, 404, Θ 516, Λ 568, Π 717, Ρ 24, 230, 418, Τ 237, 318, Υ 180, Χ 161).

ἴφθιμος: ίσχυρός, εὐπρεπής, χαρίεις. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο συνοδεύει πάντοτε εἰς τὸ ἔπος τὴν σύζυγον τοῦ Σκεντέρμπεη Δωρίκην:

Ἄριαμνῃ τοῦ Κομνηνοῦ ἴφθιμη θυγατέρα (στίχ. 1.513).

ἔνθα κατώκει ἔπειτα ἡ ἴφθιμος Δωρίκη, (στίχ. 1.532).

οἱ βασιλεῖς οἱ ἴφθιμοι, γενναῖοι στρατηλάται (στίχ. 1.524).

Καὶ ὁ Ὁμηρος διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου χαρακτηρίζει πολλάκις ἥρωας καὶ ἥρωΐδας, ώς π.χ. τὴν σύζυγον τοῦ Διομήδους, τοῦ Σθενέλου, τοῦ Ἀλκινόου, ἢ αὐτὴν τὴν Πηνελόπην:

ἴφθιμη ἄλοχος Διομήδεος ἵπποδάμοιο. (Ε 415, Τ 116).

ἢδη γάρ τοι χθιζός ἐμυθεόμην ἐνὶ οἴκῳ

σοὶ καὶ ἴφθιμη ἀλόχω... (μ 451· ἵδε ἐπίσης κ 106, λ 287, ο 364, π 332, ψ 92).

ἴφθιμοι Λυκίων ἡγήτορες ἡδὲ μέδοντες· (Μ 376, ἐπίσης δὲ Α 3, Γ 336, Δ 534, Ε 625, 675, 695, Θ 114, 144, Λ 55, 290, 373, Μ 410, 417, Ο 480, 547, Π 620, 659, Ρ 554, 749, Σ 204, Υ 356, Ψ 260, 511, δ 365, κ 119, 534, λ 47, π 89, 244, τ 110, υ 20, χ 123, ψ 313).

καρκαίρουσαι: (μτχ. τοῦ ρ. καρκαίρω=σείομαι).

βρονταὶ δὲ ἐρισμάραγοι καρκαίρουσαι ἀντήχουν (στίχ. 3.641).

Παρ' Ὁμήρῳ εὑρίσκομεν μόνον ὑπὸ τὸν ρηματικὸν τύπον *κάρκαιρε*:

. . . κάρκαιρε δὲ γαῖα πόδεσσιν (Υ 157).

κόρους: περικεφαλαία.

Κόρυθα τέλος ἥρμοσε περὶ τὴν κεφαλήν του (στίχ. 2.387).

ἐπὶ τὴν ἄκραν κόρυθα Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου, (στίχ. 3.460).

Ίδοὺ καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου οἱ στίχοι, εἰς τοὺς δόποίους ἀπαντῷ ἡ λέξις:

πλῆξεν ἀνασχόμενος κόρυθος φάλον... (Γ 362, 369).

τὸν δέ τον ἔβαλε πρῶτος κόρυθος φάλον ἵπποδασείης, (Δ 459, ἐπίσης δὲ Ε 4, Ζ 470, 472, Η 62, Λ 351, 375, Μ 160, 184, Ν 131, 132, 188, 265, 341, 614, 714, Ξ 372, 420, Ο 125, Π 70, 214, κ.λ. Ρ 269, 295, Σ 611, Τ 359, Υ 162, 289, 398, Φ 50, Χ 112, τ 32).

κότος: δόργη, μῆνις.

χωνεύων κότον ἄσχετον, διότι ἐφοβεῖτο (στίχ. 910).

ὁ θούριος Σκενδέρμπεης τὸν κότον χαλινώσας, (στίχ. 2.941).

ἐὰν δὲ κότον ἄσχετον εἰσέτι ὑποθάλπης, (στίχ. 3.723).

Ἡ λέξις ἀπαντᾷ συχνότερον εἰς τὴν Ἰλιάδα, σπανιότερον δὲ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

ἀλλά τε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὅφρα τελέσσῃ, (Α 82).

. . . τοῖσιν κότον αἰνὸν ἔθεσθε. (Θ 449, ἐπίσης δὲ Ν 517, Ξ 111, Π 449, λ 102, ν 342).

λαός: στρατός.

ώς εἶδεν ἡδη ἄπλετον λαὸν ὑπὸ τὴν Κρούην· (στίχ. 263).

σενεκλονοῦντο οἱ λαοί . . . (στίχ. 3.201).

Ἄκουοντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ γέροντος τοὺς λόγους,
ἐν τῇ καρδίᾳ ἔβαλλον καὶ ὕτρυνον ἀλλήλους (στίχ. 3.258, ἐπίσης
δὲ 2.489, 2.491, 2.586, 3.202, 3.229, 3.238).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ παρ' Ὁμήρῳ:

νοῦσον ἀνὰ στρατὸν ὥρσε κακήν, δλέκοντο δὲ λαοί, (Α 10, 16, 54,
117, 126, 226, 313, 454).

αὐτὰρ δ αὗτε Πέλοψ δῶκ' Ἀτρεῖ, ποιμένι λαῶν· (Β 105, προσέτι δὲ
25, 86, 96, 120, κ.λ., Ε 473, 486, 573, Ζ 80, 223, 327, Η 177, 469, Θ
58, 67, 76, Ι 22, 118, Κ 14, 79, Λ 85, Ν 47, 108, 349, Ξ 34, 93, Ο 15,
56, 319, Π 38, 237, 368, 778, Ρ 226, 251, 390, Σ 153, 301, 452, Τ 139,
171, Φ 295, 458, Χ 54, 104, 107, Ψ 53, 162, 258, Ω 1, 28, 658, 665,
777, β 234, 252, γ 140, 144, 155, ι 265, ω 428).

λάσιος: δασύτριχος, δασύς.

καὶ θάλπ' εἰς στῆθος λάσιον φρονήματα γενναῖα (στίχ. 708).

πολλοὶ δὲ ἄνδρες λάσιοι κατεύθυναν τὰ ὅπλα (στίχ. 722).

Ο Κώνστας ὁ βαρύφθογγος κ' ὁ λάσιος Ἀνέστης (στίχ. 1.658, 1.710).

καὶ πρὸς αὐτὴν ἐκτίθησι τὸ λάσιόν του στέρνον (στίχ. 1.905).

ὑπὸ σκιῶν ἀμφιλαφῆ λασίων φυλλωμάτων (στίχ. 1.490).

Ἐκ τοῦ Ὁμήρου σημειώνομεν τὰ ἔξῆς παραδείγματα:

στήθεσσιν λασίοισι διάνδιχα μερμήριξεν, (Α 189).

Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ (Β 851).

τοῦσι δ' ὅις λάσιος μέγας ἐν κλισίῃ ίέρευτο. (Ω 125).

λαοσσός: δ ἔξεγείρων τοὺς στρατιώτας.

Ἐπάρας δὲ δ ἰερεὺς σταυρὸν τὸν λαοσσόν (στίχ. 2.468).

Καὶ παρ' Ὁμήρῳ ἡ λέξις μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔξεγείροντος, διεγείροντος
τοὺς λαούς.

. . . οὕτ' ἂν κεν Ἀρης ὀνόσαιτο μετελθῶν

οὕτε κ' Ἀθηναίη λαοσσός . . . (Ν 128).

. . . οὐδὲ κ' Ἀρης λαοσσός οὐδὲ κ' Ἀθήνη (Ρ 398, ἐπίσης δὲ Υ
48, 79, ο 244, χ 210).

λήϊον: χωράφιον, σπαρτά.

ώς δὲ ἐργάται μύρμηκες πυκνοὶ ἐν ὥρᾳ θέρους
εἰς πυρηφόρον λήϊον φοιτᾶσιν ἔνθα κ' ἔνθα (στίχ. 244).
μινύθει λήϊα χλωρὰ καὶ ποίμνας πολυήχους, (στίχ. 2.734, 795).

Ίδοù καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου τρία παραδείγματα:

ώς δ' ὅτε κινήσῃ Ζέφυρος βαθὺ λήϊον ἐλθών, (Β 147).
κείρει τ' εἰσελθών βαθὺ λήϊον . . . (Λ 560, ι 134).

λιπαρός: ἔξοχος, πλούσιος, εὐφορος.

οὐδ' ἐμελέτα λιπαρὰν εἰρήνην νὰ προτείνῃ (στίχ. 231).
σπονδὰς προτείνων λιπαράς, πεῖραν αὐτοῦ λαμβάνων (στίχ. 261,
1.749, 1.562).

εἰς Ἐλβασάν τὴν λιπαρὰν κ' ἐλαιοφόρον πόλιν, (στίχ. 3.045).

Παρ' Ὁμήρῳ μὲ τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Σταυρίδην ἔννοιαν:

καὶ οἱ ὑπὸ σκήπτρῳ λιπαρὰς τελέουσι θέμιστας. (Ι 156, ἐπίσης δὲ
298, Κ 22, 132, Ξ 241, α 334, ν 388, π 416, φ 65).

λύθρος: ρύπος, ἀκάθαρτον αἷμα.

πεπαλαγμένος αἴματι καὶ λύθρῳ τὰς παλάμας, (στίχ. 3.231).
ώς εἶδε μιαινόμενα ἐν αἴματι καὶ λύθρῳ (στίχ. 3.402, 3.114).

Εἰς τὸν Ὅμηρον εὐρίσκομεν δχι μόνον τὴν λέξιν λύθρον, ἀλλ' ὄλόκλη-
ρον τὴν φράσιν πεπαλαγμένος αἴματι καὶ λύθρῳ:

. . . οὐδέ πῃ ἔστι κελαινεφέτι Κρονίωνι
αἴματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάσθαι. (Ζ 267, Λ 169).
αἴματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον ώς τε λέοντα, (χ 402, ψ 48).

μαζός: μαστός.

πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζόν τὴν μάχαιραν ὡθήσας, (στίχ. 2.631).
Πρώτιστον ἄνω τοῦ μαζοῦ ἐκέντησε τὸν Βάσον, (στίχ. 2.796,
3.285).

Εἰς τὰ ὄμηρικὰ ἔπη συχνάκις ἀπαντῶμεν καὶ τὴν λέξιν ταύτην:

νευρήν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον. (Δ 123, 480, 528).
τὸν μὲν ὑπὲρ μαζοῖο βαλὼν χαλκήρει δουρί, (Ε 145, Θ 121, 313, Λ
108, λ 448, τ 483, χ 82).

μινύθω: φθείρω, καταστρέφω.

μινύθει (ό ποταμὸς) λήϊα χλωρὰ καὶ ποίμνας πολυήχους, (στίχ. 2.734).
ἴνα ἀνθρώπων ἀσεβῶν τὰ ἔργα μινυθίσῃ, (στίχ. 3.600).

Ίδοù καὶ τοῦ Ὁμήρου οἱ στίχοι, εἰς τοὺς δόποίους ἀπαντῶμεν τὸ ρῆμα τοῦτο:

ἡδ' ὅτινας μινύθῃ τε καὶ οὐκ ἐθέλησιν ἀμύνειν, (Ο 492, 493).

. . . μινύθει δέ τε ἔργα' ἀνθρώπων (Π 392, ἐπίσης δὲ Ρ 738, Υ 242,
δ 374, 467, μ 46, ξ 17).

μῆθος: διμιλία, λόγος.

ἴσως δὲ καὶ τι ὅφελος κυοφορεῖ ὁ μῆθος (στίχ. 993).

Καὶ παρ' Ὁμήρῳ, ως γνωστόν, εἶναι λίαν συχνὴ ἡ χρῆσις τῆς λέξεως εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν:

. . . κρατερὸν δ' ἐπὶ μῆθον ἔτελλε· (Α 339, ἐπίσης δὲ 388, 552, 545, Β 16, 59, 199, Γ 76, 87, 303, Δ 25, 323, 357, Ε 420, 449, Ζ 343, 381, Η 47, 54, 277, Θ 29, 209, 280, Ι 55, 56, 62, Κ 81, Λ 186, 643, Ν 306, 748, Ξ 91, 127, Ο 202, 284, Π 83, 440, 631, Ρ 141, Σ 252, 361, Τ 84, 85, Υ 114, 248, Φ 287, 339, 393, Χ 167, 281, Ψ 68, 157, 204, Ω 103, 200, 571, κ.λ., α 28, 271, β 77, 83, γ 23, 68, 94, δ 214, ε 96, η 47, 72, κ.λ.).

ὅδίτης: ὁδοιπόρος.

ὅσον ὁδίτης ἄτρυτος ἀνύει ἐφ' ἡμέραν. (στίχ. 1.028).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ παρ' Ὁμήρῳ:

τοὺς δ' εἴ περ παρὰ τίς τε κιών ἄνθρωπος ὁδίτης
κινήσῃ ἀέκων, . . . (Π 263).

παννύχιος: ὀλονύκτιος.

παννύχιος δὲ ἥστραπτε δεινὰ θεὸς ὁ μέγας, (στίχ. 2.255).

Ἐκ τοῦ Ὁμήρου σημειώνομεν τὰ ἑξῆς παραδείγματα:

εῦδον παννύχιοι, Δία δ' οὐκ ἔχει νήδυμος ὑπνος, (Β 2, 24, 61).

παννύχιοι μὲν ἔπειτα κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ /δαίνυντο... (Η 476,
ἐπίσης δὲ 478, Θ 508, 554, Κ 2, Σ 315, 354, Ω 678, α 443, μ 429).

πάννυχος: παννύχιος.

ἴν' ἀγρυπνῶσι πάννυχοι κατ' ἐνεδρῶν δολίων. (στίχ. 1.394, 1.403).

Καὶ ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ παρ' Ὁμήρῳ:

ἔγρεο, Τυδέος υἱέ· τί πάννυχον ὑπνον ἀωτεῖς; (Κ 159).

οἵ τέ μιν οὐκ εἰῶσι βοῶν ἐκ πῖαρ ἐλέσθαι

πάννυχοι ἐγρύπσοντες... (Λ 550, ἐπίσης δὲ Ρ 660, Ψ 218, ξ 458, υ 53).

πίων: λιπαρός, παχύς.

Πίονα εἴτα μυελὸν ἀνέλαβεν ἐκ μέσου (στίχ. 1.681).

Παρ' Ὁμήρῳ καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ παχύς, εὔφορος, πλούσιος;

ἢ εἰ δή ποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα (Α 40, ἐπίσης δὲ Β 403, 549, Ε 710, Ι 207, Μ 319, Ο 373, Π 437, 514, Υ 385, Χ 501, Ψ 750, β 56, δ 65, 318, τ 217, 237, 312, ν 322, ξ 329, 419, τ 366, 399, υ 250, ω 66).

πόντος: θάλασσα.

὾ς δὲ ὁ πόντος σμαραγεῖ ἀνέμων μαινομένων, (στίχ. 1.073).

ἢ εἴθε νὰ κατέδυεν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ πόντου (στίχ. 1.777, ἐπίσης δὲ στίχ. 1.246, 2.590, 3.249).

Ίδον καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου ώρισμένα παραδείγματα τῆς λέξεως ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν:

. . . ὄρόων ἐπ' ἀπείρονα πόντον· (Α 350, ἐπίσης δὲ Β 210, 613, 665, Γ 47, Δ 276, 278, Ε 771, Η 6, 63, 88, Ι 4, 72, Λ 298, Ξ 229, 254, Ο 27, 219, Π 746, Τ 375, 378, Ψ 143, 214, 230, 744, Ω 79, α 4, 183, β 263, 295, γ 15, 105, 158, δ 354, 359, 381, ε 132, 140, ζ 170, 204, η 79, 109, θ 14, ι 69, 83, 285, κ 48, 51, 131, λ 107, 253, μ 253, 285, 293, ν 134, 150, 168, ξ 304, π 229, ρ 289, τ 172, 274, 277, ψ 234, 317, ω 48, 118).

πότμος: μοῖρα, κακὴ μοῖρα, «τὸ τυχερό».

. ἦν γάρ πικρὸς ὁ πότμος (στίχ. 704).

μετέπειτα ὡς ἥκουσαν τὸν στυγερόν του πότμον (στίχ. 3.128, 3.256).

Συχνάκις ἀπαντῶμεν καὶ τὴν λέξιν ταύτην τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

ὅφρα πρόσθ' ἄλλων θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπῃ (Β 359· πρόσθες Δ 170, 396, Ζ 412, Η 52, Λ 263, Ο 495, Π 857, Σ 96, Υ 337, Φ 588, Χ 39, 363, Ω 255, 388 (*ἀποτμος*), 493 (*πανάποτμος*), α 219 (*ἀποτμότατος*), β 250, γ 16, δ 196, 339, 340, 562, 714, ε 308, κ 245, λ 372, 389, μ 342, ξ 274, ρ 130, 131, τ 550, χ 317, 416, ω 22, 31).

σμαραγῶ: ἀντηχῶ, βροντᾶ.

οὐδὲ ἡ βαρύβρομος βροντή, τῶν νεφελῶν θυγάτηρ,
τόσον ὑψόθεν σμαραγεῖ, . . . (στίχ. 3.499).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὑρίσκομεν δις τὸ ρῆμα τοῦτο:

ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών, (Β 463).
. . . . ὅτ' ἀπ' οὐρανόθεν σμαραγήσῃ (Φ 199).

συνθεσία: διευθέτησις, συμφωνία.

καὶ συνθεσίας δέχηται εἰρήνης λαοτρόφου (στίχ. 318).

καὶ πρότεινον εἰς τὸν ἐχθρὸν εἰρήνης συνθεσίαν. (στίχ. 1.937).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος παραθέτομεν τὰ ἔξης δύο παραδείγματα:

πῆ δὴ συνθεσίαι τε καὶ ὅρκια βῆσται ἡμιν; (Β 339).

οὐδὲ υἱὸς Καπανῆος ἐλήθετο συνθεσιάων

τάων ἀς ἐπέτελλε βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης, (Ε 319).

τρητός: διάτρητος (;

κατάργητοι ἀναβολεῖς ἀπὸ τρητῶν ἴμάντων (στίχ. 285).

Ἡ λέξις ἀπαντᾷ τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

Τὼ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατεύνασθεν λεχέεσσιν, (Γ 448).

τρητοῖς ἐν λεχέεσσι θέσαν, . . . (Ω 720, Ξ 182, (*ἐντρητός*)

γ 399, η 345, κ 12, ν 77, α 111 (*πολύτρητος*), 440).

νπέρενθε(γ): κάτωθεν, ύποκάτω.

δύο δ' αὐτοῦ δεξαμεναὶ ἐδέχοντο τὸ ὄδωρ,
περίξεστοι καὶ εὔκυκλοι, ἡ ὑπερθεν δλίγη,
εὑρεῖα δ' ἡ ὑπένερθεν . . . (στίχ. 1.499).

Ίδοù καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου τρία παραδείγματα:

ἔδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς, (Υ 61).

πορφύρεα καθύπερθ', ὑπένερθε δὲ λιθ' ὑπέβαλλεν· (κ 353, μ 242).

νπέροπλος: ύπερήφανος, ἀλαζών.

νπέροπλος κυρίαρχος τῆς χώρας τῆς τραχείας (στίχ. 65).
ἐν ἵπποις καὶ ἐν ἄρμασι ὑπέροπλοι καὶ γαῦροι (στίχ. 1.790, ἐπίσης
δὲ στίχ. 1.855, 2.208, 2.836, 1.382 (ὑπέροπλα), 2.532 (ὑπερόπλως),
2.669, 2.826).

Παρέχομεν ἐκ τοῦ Ὁμήρου δύο παραδείγματα:

ῷ πόποι, ἢ δ' ἀγαθός περ ἐών ύπεροπλον ἔειπεν, (Ο 185).

Γλαῦκε, τίη δὲ σὺ τοῖος ἐών ύπεροπλον ἔειπες; (Ρ 170).

νψώροφος: ὁ ἔχων ύψηλὰ τὴν δροφήν.

εὑρεῖα καὶ ύψωροφος, καὶ θαυμαστὴ τὴν ὅψιν, (στίχ. 1.409).
τὸν οἴκον τὸν ύψωροφον Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου. (στίχ. 1.564).
πάντων τῶν φίλων τῶν ἐμῶν τοὺς ύψωρόφους οἴκους. (στίχ. 2.185).

Συχνὴ εἶναι γενικῶς ἡ χρῆσις καὶ ταύτης τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου:

ἡ δ' εἰς ύψωροφον θάλαμον κίε δῖα γυναικῶν. (Γ 423).

πατρίδ' ἐμὴν ἄλοχόν τε καὶ ύψερεφές μέγα δᾶμα, (Ε 213, Τ 333).

αὐτὸς δ' ἐς θάλαμον κατεβήσετο κηώντα

κέδρινον ύψωροφον, . . . (Ω 191, 317, ἐπίσης δὲ β 337, δ 121, η 77,
δ 15 (ὑψερεφές), 46, 757, η 85, 225, κ 111, ν 5, ο 241, 424, 432,
τ 526).

φρένες: καρδία, νοῦς, λογικόν.

ὅτι τὸ ἄλγος τὸ δριμὺ τοῦ ἔφαγε τὰς φρένας, (στίχ. 115).

οὕτω τοῦ νέου τοῦ θερμοῦ ίάνθησαν αἱ φρένες (στίχ. 1.907).

Πρῶτος, ἀλκὴν ἐνδεδυκῶς τὰ μέλη καὶ τὰς φρένας, (στίχ. 2.616, ἐπί-
σης δὲ στίχ. 1, 241, 259, 551, 561, 563, 751, 775, 801, 948, 984, 1.022,
1.222, 2.625, 2.895, 3.507).

Ἡ λέξις αὗτη εἶναι, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν συχνοτέρων εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλι-
άδα καὶ τὴν Ὁδύσσειαν:

. . . μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφὶ μέλαιναι /πίμπλαντ', . . . (Α 103, ἐπίσης
δὲ 115, 193, 297, 342, 362, 555, Β 241, 301, Γ 45, 108, Δ 39, 104, 163,
Ε 259, 493, 671, Ζ 234, 352, 355, Η 120, 360, Θ 169, 202, 218, Ι 184,
186, Κ 4, 10, 139, Λ 89, Μ 234, Ν 55, 115, 788, Ξ 92, 95, Π 36, 61,
Ρ 111, 173, 260, Σ 73, 88, Τ 19, 29, Υ 35, 116, Φ 19, 61, 145, Χ 296,

357, 475, Ω 40, 105, 563, α 89, 115, β 34, 93, 117, γ 26, 76, δ 264, 661,
ζ 140, η 111, υ 11, 301, ξ 88, 178, σ 158, 215, 220, ω 194, 353, 357).

2. Φράσεις

Ἐκτὸς τῶν λέξεων ὁ Σταυρίδης ἔλαβεν ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ ὀλοκλήρους φράσεις, τὰς ὁποίας συνήθως ἐπαναλαμβάνει. Ἀναφέρομεν ὡρισμένα παραδείγματα:

νῆδυμος ὄπνος:

- καὶ ἔφυγεν ὁ νῆδυμος τὰ βλέφαρά μου ὑπνος (στίχ. 16).
 - καὶ ἔγειρον τοὺς μαχητὰς ἐκ τοῦ νηδύμου ὑπνου (στίχ. 1.056).
 - ὅτε ὁ ὑπνος νῆδυμος ἐπὶ βλεφάρων πίπτει (στίχ. 2.245, Ψ 2.270),
- Ἡ φράσις εἶναι γνωστὴ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐκ τῆς Ὁδύσσειας:
- ... Δία δ' οὐκ ἔχει νῆδυμος ὑπνος, (Β 2).
 - ... ἐπεὶ οὐ μοι ἐπ' ὅμμαστι νῆδυμος ὑπνος/ἴζανει, ... (Κ 91, 187, Ξ 242, 253, 354, Π 454, Ψ 62-63, δ 793, μ 311, ν 79).

φόβος κρυερός:

- ἐνσπείρων φόβον κρυερὸν εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς τάξεις (στίχ. 37).
- διότι φόβος κρυερὸς τὰς φρένας των ἐπτόει (στίχ. 1.134).

Παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντῶμεν τὴν φράσιν καὶ μετὰ τοῦ *κρυόεις*:

- θεσπεσίη ἔχει φύζα, φόβου κρυόεντος ἔταίρη, (Ι 2).
- ἀλκῆς μνησαμένω, μηδὲ κρυεροῖ φόβοιο (Ν 47).

τολυπεύω πολέμους (ἀργαλέονς):

- πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀργαλέους, (στίχ. 1.843).
- πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀνδροφόνους (στίχ. 806).

Εύρισκω ἄπαξ τὸ τολυπεύω πολέμους ἀργαλέονς, τετράκις δὲ τὸ τολυπεύω πολέμους εἰς τὸν Ὁμηρον:

- ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν
- ἀργαλέους πολέμους, ... (Ξ 86).
- ... ἐπεὶ πόλεμον τολύπευσε. (α 238, δ 490, ξ 368, ω 95).

δπλίζω δεῖπνον:

- καὶ εἰπεν εἰς τὸν Μιχαὴλ τὸ δεῖπνον νὰ ὀπλίσῃ (στίχ. 1.644).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἀπηκεῖ τὴν αὐτὴν ἡ παρεμφερῆ παρ' Ὁμήρῳ ἐκφρασιν:

- ἀλλ' ἄγε λαὸν μὲν σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι
- ὅπλεσθαι· (Τ 171).

- νῦν δ' ἀπὸ πυρκαϊῆς σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι
- ὅπλεσθαι· (Ψ 158, Λ 86, β 20 (*δόρπον ὄπλισσατο*), δ 429, 574, υ 291, 311, 344, κ 116, μ 292, π 453, τ 419, ω 360, (*δεῖπνον ἐφοπλίσσωσι*) Δ 344 (*δαιτα ἐφοπλίζωμεν*), Θ 503 (*δόρπα*), Ι 66).

εῦδετε παννύχιοι:

Τί εῦδετε παννύχιοι, ὃ ἄνδρες βουληφόροι; (στίχ. 2.326).

Παρ' Ὁμήρω ἐκτὸς τῆς φράσεως εὐδον παννύχιοι ἢ παννύχιος εὑρίσκω καὶ τὸ παννύχιον εῦδειν βουληφόρον ἄνδρα :

οὐ χρὴ παννύχιον εῦδειν βουληφόρον ἄνδρα, (Β 24, 61).

· Άλλοι μὲν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες ἵπποκορυσταὶ εὐδον παννύχιοι, . . . (Β 1, Κ 2).

εὐδον παννύχιος καὶ ἐπ' ἦῶ καὶ μέσον ἡμαρ· (η 288).

σελήνη πλήθουσα:

ώσει σελήνη πλήθουσα περὶ τὰς μέσας νύκτας, (στίχ. 2.707).

· Ιδοὺ καὶ ἐκ τῆς Ὁμήρου Ἰλιάδος:

· Εν μὲν γαῖαν ἔτευξ, ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν,
ἡέλιον τ' ἀκάμαντα σελήνην τε πλήθουσαν, (Σ 484).

ἔρκος Ἀλβανῶν (Ἀλβανίας) - ἔρκος ὁδόντων:

. . . ποῖον δ' ἔπος

ἐξέφυγε τῶν ἀραιῶν ὁδόντων σου τὸ ἔρκος; (στίχ. 917).

διότι ἔρκος μέγιστον τῶν Ἀλβανῶν ὑπάρχεις. (στίχ. 3.097).

Στέλλει πρὸς σὲ Σκενδέρμπεη, τῆς Ἀλβανίας ἔρκος, (στίχ. 435).

Τοῦ πρώτου παραδείγματος ἀντίστοιχον εὑρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὄδύσσειαν. Τὸ ἔρκος Ἀλβανῶν ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἔρκος Ἀχαιῶν, λεχθὲν διὰ τὸν Αἴαντα τὸν Τελαμώνιον ἢ τὸν Ἀχιλλέα:

· Ατρεΐδη, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἔρκος ὁδόντων; (Δ 350, Ξ 83).

τέκνον ἐμόν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἔρκος ὁδόντων. (α 64, γ 230, ε 22, τ 492, φ 168, ψ 70).

. . . ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἔρκος ὁδόντων. (Ι 409, κ 328).

λίσσομ' Ἀχιλλῆι μεθέμεν χόλον, ὃς μέγα πᾶσιν

ἔρκος Ἀχαιοῖσιν πέλεται πολέμοιο κακοῖο. (Α 284).

οὗτος δ' Αἴας ἐστὶ πελώριος, ἔρκος Ἀχαιῶν· (Γ 229, Ζ 5, Η 211).

κατὰ μοῖραν εἰπες:

Ναὶ, γέρον, συνετῶς καὶ κατὰ μοῖραν εἰπες (στίχ. 643).

· Η φράσις ἐπανέρχεται συχνάκις εἰς ἀμφότερα τὰ ὅμηρικὰ ἔπη:

ναὶ δὴ ταῦτά γε πάντα, γέρον, κατὰ μοῖραν ἔειπες· (Α 286, Θ 146, Ι 59, Κ 169, Ο 206, Ψ 626, Ω 379).

. . . σὺ δ' οὐ κατὰ μοῖραν ἔειπες. (β 251, γ 331 (*κατέλεξας*), 457, δ 266, 783, η 227, θ 54, 141, 397, 496, ι 245, 309, 342, 352, κ 16, μ 35, ν 48, 385, ο 170, 203, π 385, ρ 326, 580, σ 170, φ 278, χ 486).

πτερωτοὶ λόγοι:

λόγους νὰ εἴπω πτερωτοὺς πρὸς Μπαλαμπάν τὸν μέγαν, (στίχ. 511).

λόγους νὰ εἴπω πτερωτοὺς καὶ δῶρα νὰ προσφέρω· (στίχ. 512, 1.718, 2.190, 3.737).

[‘]Η φράσις ἀποτελεῖ δπωσδήποτε μετάφρασιν τοῦ δμηρικοῦ ἔπεα πτερόεντα καταστάντος, ὡς γνωστόν, κοινοῦ τόπου:

καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα· (Α 201, Β 7).

ἢκα πρὸς ἀλλήλους ἔπεα πτερόεντ’ ἀγόρευον· (Γ 155, Δ 69, 92, 203, 312, 369, Ε 242, 713, Η 356, Ν 94, 462, 480, Ξ 2, 138, 356, Ο 35, 48, Π 6, 537, 706, Ρ 74, Σ 72, 169, Τ 20, 341, Υ 331, 448, Φ 73, 121, Χ 81, 215, Ψ 535, 557, 601, Ω 142, 517, α 122, β 269, 362, δ 25, 77, ε 117, 172, η 236, θ 346, 407, ι 409, κ 265, 324, λ 56, 154, μ 296, ν 58, 165, ξ 114, ο 208, 259, π 7, 22, ρ 40, 349, σ 9, 104, τ 3, υ 198, χ 100, 150, ψ 34, 112, ω 372, 399, 494).

τίνα πρῶτον τίνα δ’ ἀνεῖλεν ὕστατον:

. . . δὴ τότε τίνα πρῶτον,

τίνα δ’ ἀνεῖλεν ὕστατον ὁ ἄγριος σατράπης; (στίχ. 2.794).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκω τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν:

“Ἐνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ’ ὕστατον ἐξενάριξαν

“Ἐκτῷρ τε Πριάμοιο πάῖς καὶ χάλκεος Ἀρης; (Ε 703)

“Ἐνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ’ ὕστατον ἐξενάριξεν

“Ἐκτῷρ Πριαμίδης, . . . (Λ 299).

“Ἐνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ’ ὕστατον ἐξενάριξας,

Πατρόκλεις, . . . (Π 692, πρβλ. καὶ Θ 273).

γέρας γερόντων:

. . . τοῦτο γὰρ τὸ γέρας τῶν γερόντων. (στίχ. 938).

Ιδοὺ καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου δύο παραδείγματα:

ἀλλὰ καὶ ὡς ἵππεῦσι μετέσσομαι ἦδε κελεύσω

βουλῆῃ καὶ μύθοισι· τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων. (Δ 323).

ἀλλ’ ὑμεῖς μὲν ίόντες ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν

ἀγγελίην ἀπόφασθε — τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων — (Ι 422).

ἰαίνεται θυμὸς - φρένες:

ώς δὲ ιαίνεται θυμὸς ἀτρύτου ὁδοιπόρου (στίχ. 1.898).

οὕτω τοῦ νέου τοῦ καλοῦ ιάνθησαν αἱ φρένες (στίχ. 1.907).

καὶ ἀμά τοῦ Σκενδέρμπεη ιάνθησαν αἱ φρένες, (στίχ. 3.734).

Αμφότεραι αἱ ἐκφράσεις εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν δμηρικῶν ἐπῶν:

. . . τοῖο δὲ θυμὸς

ιάνθη... (Ψ 597, 600, Ω 119, 147, 176, 196, 321, δ 549, 840 (*ἡτορ*), ο 165, ψ 47).

. . . ἵνα πάντες Ἀχαιοὶ

δοφθαλμοῖσιν ἴδωσι, σὺ δὲ φρεσὶ σῆσιν ιανθῆς. (Τ 173).

λαῶν ποιμένες:

τῶν περιχώρων βασιλεῖς σεμνοὶ λαῶν ποιμένες (στίχ. 400).

πολλοὶ μὲν πέριξ ἵστανται χρυσῷ κεκοσμημένοι

λαῶν ποιμένες . . . (στίχ. 418).

οἱ ἄριστοι τῶν Ἀλβανῶν, σεμνοὶ λαῶν ποιμένες, (στίχ. 2.972).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη, ὡς γνωστόν, εἶναι ἐκ τῶν συχνοτέρων εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν:

οἷον Πειρίθοόν τε Δρύαντά τε, ποιμένα λαῶν, (Α 262, ἐπίσης δὲ Β 85, 105, 243, 772, Δ 296, 413, Ε 144, 513, Ζ 214, Η 230, 469, Ι 81, Κ 3, 73, 406, Λ 92, 187, Ν 411, 600, Ξ 22, 423, Π 2, Ρ 348, Τ 35, 251, Υ 110, Χ 277, Ψ 389, 411, Ω 654, γ 156, 469, δ 24, 532, ξ 497, ο 151, ρ 109, σ 70, υ 106, ω 368, 456).

τέρπομαι τὰς φρένας:

συνάμα δὲ ἐπράύνων τὴν θυμοβόρον πεῖναν

οἱ δαιτυμόνες ἄπαντες, κ' ἐτάρπησαν τὰς φρένας (στίχ. 1.704).

“Ηδη μὲν πάντες ὡς εἰκός ἐτάρπημεν τὰς φρένας (στίχ. 2.181, 241).

Ἔιδοὺ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν παραδείγματα:

τὸν δ' εὗρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείη, (Ι 186).

αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἥσι τετάρπετο δαίδαλα λεύσσων, (Τ 19, ἐπίσης δὲ Α 474, Τ 312 (θυμῷ), Υ 23, Θ 131, 368, ρ 174).

μέλαινα γῆ - μέλαινα νῦξ:

ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν ἔρρεεν αἴμ’ ἀτμίζον, (στίχ. 3.165).

ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν κατέβαλ’ ἐπαλλήλους (στίχ. 3.392, 3.772).

καὶ ἥδη μὲν νῦξ μέλαινα τὸν πέπλον τῆς ἐκτείνει (στίχ. 767).

Ἄμφοτεραι αἱ ἐκφράσεις ἀπαντῶνται παρ’ Ὁμήρῳ:

. . . τότε δ’ ἥδη ἔχεν κάτα γαῖα μέλαινα. (Β 699).

. . . ρέει δ’ αἴματι γαῖα μέλαινα. (Ο 715, Ρ 416, Υ 494· πρβλ. καὶ Π 384).

ἔλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν. (Θ 486).

βάν’ δ’ ἵμεν ὡς τε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν, (Κ 297, 394, ἐπίσης δὲ Ε 310, 659, Θ 502, Ι 65, 474, Κ 478, Ν 425, 580, Ξ 439, Ο 324, Χ 466, Ω 366, 653, η 253, λ 365, 587, μ 291, ξ 314, τ 111).

τὸν . . . δὲ σκότος ἐκάλυψε τοὺς ὁφθαλμούς:

. . . τὸν δὲ πεσόντα σκότος

ἐκάλυψε τοὺς ὁφθαλμούς . . . (στίχ. 2.804, πρβλ. καὶ 3.417).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὴν Ἰλιάδα:

. . . τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψεν, (Δ 461)

. . . τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε, (Δ 503, 526, ἐπίσης δὲ Ζ 11, Ξ 519, Ο 578, Π 316, 325, Υ 393, 471, 476, Φ 181, πρβλ. Ε 47, 82, 310, 659, Π 333, 502).

ρόδοδάκτυλος ήώς:

καὶ δι' αὐτῆς διήλασε τὸ πάγχρυσόν της ἄρμα
ἡ ρόδοδάκτυλος ήώς, . . . (στίχ. 2.263).

΄Η φράσις αὗτη, συχνὴ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἐπανέρχεται συχνότερον εἰς τὴν
΄Οδύσσειαν:

ἡμος δ' ήριγένεια φάνη ρόδοδάκτυλος Ἡώς, (Α 477).
ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτη ἐφάνη ρόδοδάκτυλος Ἡώς, (Ζ 175, ἐπίσης δὲ
Ι 707, Ψ 109, Ω 788, β 1, γ 404, 491, δ 306, 431, 576, ε 121, 228, ι
152, 170, 307, 437, 560, κ 187, μ 8, 316, ν 18, ο 189, ρ 1, τ 428, ψ 241).

ἔδούπησε (πεσών):

ἴως ἔδούπησε χαμαὶ πεσών ἀπὸ τοῦ ἵπου (στίχ. 2.718, 2.846, 3.123).

΄Εκ τοῦ Ὁμήρου παραθέτομεν τὰ ἑξῆς παραδείγματα μὲ τὴν αὐτὴν φράσιν:
δούπησεν δὲ πεσών, ἀράβησε δὲ τεύχ' ἐπ' αὐτῷ. (Ν 187).

δούπησεν δὲ πεσών· ὁ δ' ἐπεύξατο φώνησέν τε. (Ν 373, ἐπίσης δὲ
442, Δ 504, Ε 42, 540, 617, Λ 449, Ο 421, 524, 578, Π 325, 401, 822,
Ρ 50, 311, 580, Υ 388).

μέλαν αἷμα:

καὶ αἷμα μέλαν παρευθὺς ὡς πίσσα διεκρεῦσαν (στίχ. 2.126).

. . . μέλαν δ' ἀνέβλυστ' αἷμα. (στίχ. 2.843).

Καὶ τὴν φράσιν ταύτην ἀπαντῶμεν συχνάκις εἰς ἀμφότερα τὰ ὄμηρικὰ ἔπη:
. . . μέλαν δ' ἀνεκήκιεν αἷμα. (Η 262).
. . . διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα. (Κ 298, ἐπίσης δὲ Λ 813, 829, 845,
Ν 655, Π 529, 667, Σ 583, Υ 470, Φ 167, Ψ 806, γ 455, λ 36, 98, 153,
228, 232, 390, τ 457).

ρήγνυμι φάλαγγας :

καὶ ἔρρηξαν τὰς φάλαγγας τῶν ἐναντίων πρῶτοι, (στίχ. 3.158, πρβλ.
3.262, 3.365).

΄Εκ τοῦ Ὁμήρου σημειοῦμεν τοὺς ἑξῆς στίχους μὲ τὴν ὡς ἄνω φράσιν:
τῆμος σφῇ ἀρετῇ Δαναοὶ ῥήξαντο φάλαγγας, (Λ 90).
ταρφέα βάλλοντες Τρώων ρήγνυντο φάλαγγας. (Ν 718, Ζ 6· πρβλ.
Ο 615, 617).

Παραθέτομεν προσέτι ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ ὠρισμένας φρά-
σεις, αἱ δοῖαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς κατὰ λέξιν μετάφρασις ἀντιστοί-
χων ὄμηρικῶν:

ἀνακυκλῶ (ἀνελίσσω) ἐν φρεσί :

ἐν ταῖς φρεσὶν ἀνακυκλῶν ὅσα ὁ ἄναξ εἶπε· (στίχ. 502)
μεγάλας ἀνελίσσουσα ἐν ταῖς φρεσὶ μερίμνας (στίχ. 1.687)

ὅτι ἡ γρύπνει, ἐν φρεσὶ μερίμνας ἀνελίσσων (στίχ. 2.318).

Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν δημητρικῶν ἐπῶν σημειοῦμεν τὰ ἔξῆς παραδείγματα:
ἥος ὁ ταῦθ' ὄρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν, (Α 193, Λ 411, Ρ 106, Σ 15, δ 120, ε 365, 424, ζ 118, κ 151, ω 235).

τοσαῦτα εἶπε πάντες δὲ ἐπήνεσαν τοὺς λόγους:

τοσαῦτα εἶπε πάντες δὲ ἐπήνεσαν τοὺς λόγους, (στίχ. 779).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἀπῆχεῖ τὴν ἔξῆς δημητρικήν:

“Ως ἔφαθ”, οἱ δ’ ἄρα πάντες ἐπήνεσαν βασιλῆες. (Η 344)

“Ως ἔφαθ”, οἱ δ’ ἄρα πάντες ἐπίαχον υἱες Ἀχαιῶν, (Η 403, Ι 50).

βούλεύομαι τὰ πρόσω καὶ δπίσω:

ὅπως βουλεύωμαι νοῶν τὰ πρόσω καὶ δπίσω, (στίχ. 596).

Νῦν δὲ βουλεύεσθε ύμεῖς, τὰ πρόσω καὶ δπίσω,

ὅτι φανῇ τὸ ἄριστον . . . (στίχ. 1.373).

ὅπως βουλεύηται νοῶν τὰ πρόσω καὶ δπίσω

ἴνα ώς ἄριστ’ ἀποβῆ . . . (στίχ. 2.014).

Ίδοù καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἡ ἀντίστοιχος φράσις:

. . . ἄμα πρόσσω καὶ δπίσσω

λεύσει, ὅπως ὅχ’ ἄριστα . . . γένηται. (Γ 109).

. . . ὁ γὰρ οἰος ὄρα πρόσσω καὶ δπίσσω. (Σ 250, ω 452).

μειδιάσας ἐλάλησεν:

Καὶ μειδιάσας πρὸς αὐτοὺς ἐλάλησεν ὁ ἄναξ· (στίχ. 2.500).

Ἀνάλογος φράσις ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

Τὸν δ’ ἐπιμειδήσας προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων, (Δ 356).

χεὶρ βαρεῖα :

οὐδεὶς βαρεῖαν ἐπὶ σὲ θὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα (στίχ. 2.145).

. . . καὶ Γῶγον ἔκτεινεν, πλήξας χειρὶ βαρείᾳ (στίχ. 2.775).

βαρὺς βαρεῖαν κατ’ αὐτοῦ νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα, (στίχ. 2.970, πρβλ.

καὶ στίχ. 2.725, 3.490, 3.566).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν δημητρικῶν ἐπῶν:

. . . ἀπὸ δ’ ἔξεσε χεῖρα βαρεῖαν. (Ε 81).

νύξ, ἐπὶ δ’ αὐτὸς ἔρεισε, βαρείη χειρὶ πιθήσας· (Λ 235, πρβλ. Α

89, Γ 376, Η 264, Ν 410, Ξ 385, Ρ 48, 296, Υ 261, Φ 175, 403, 424,

590, Ψ 687, ζ 128, σ 56, τ 448, υ 299, φ 6, χ 326).

ἐπὶ τὰ δψα ὠρεγον τὰς χεῖρας:

κ’ ἐπὶ τὰ δψα ὠρεγον τὰς χεῖρας ἀρπαλέοι. (στίχ. 1.685).

Συχνάκις συναντᾷ κανεὶς καὶ εἰς τὸν Ὁμηρον τὴν ἀκόλουθον φράσιν, τῆς
όποιας φαίνεται μετάφρασις ἡ ώς ἄνω τοῦ Σταυρίδου:

οἱ δ’ ἐπ’ ὀνείαθ’ ἔτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἵαλλον. (Ι 91, 221, Ω 627,

α 146, δ 67, 218, ε 200, θ 71, 484, ξ 453, ο 142, π 54, ρ 98, υ 256).

μυρίας εὐγενεῖς ψυχάς . . . ἔμελλεν εἰς "Ἄδον νὰ προπέμψῃ:

ὅτι μυρίας εὐγενεῖς ψυχάς ἀνδρῶν ἡρώων

τὴν ἐπιοῦσαν ἔμελλεν εἰς "Ἄδον νὰ προπέμψῃ (στίχ. 2.256).

Ίδού καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἡ ἀντίστοιχος φράσις:

. . . οὕνεκ' ἔμελλε

πολλὰς ἵφθιμους κεφαλὰς "Αἰδι προϊάψειν. (Λ 54).

πολλὰς δ' ἵφθιμους ψυχάς "Αἰδι προϊάψεν. (Α 3).

ὅψε ὑπεφώνησε:

ὅψε δὲ ὑπεφώνησε Καραχασὰν ὁ γέρων (στίχ. 1.829).

Ἄντιστοιχεῖ πρὸς τὸ δημητρικόν:

ὅψε δὲ δὴ Μενέλαιος . . . μετέειπε (Η 94, 399).

ὅψε δὲ δὴ μετέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη· (Θ 30, ὡς καὶ Ι 31, 432, 696, η 155).

ὅ χόλος ἔξοιδαίνει τὸ στῆθος:

ἀλλ' ἄγριος τὸ στῆθος μου ὁ χόλος ἔξοιδαίνει, (στίχ. 644).

Εἶναι δυνατὸν ἡ φράσις αὕτη νὰ εἶναι μετάφρασις τῆς δημητρικῆς:

ἀλλ' ὅτε δὴ Μελέαγρον ἔδυ χόλος, δς τε καὶ ἄλλων

οἰδέναι ἐν στήθεσσι νόον . . . (Ι 553).

ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ, . . . (Ι 646).

3. Εἰκόνες

Ἡ βαθυτέρα ἐπίδρασις τὴν ὅποιαν ἔξήσκησεν ὁ Ὁμηρος, ἵδια μὲ τὴν Ἰλιάδα, ἐπὶ τὸν Σταυρίδην καταφαίνεται καὶ ἔξ ωρισμένων εἰκόνων, τὰς ὅποιας ἔχρησιμοποίησεν εἰς τὸ ἔπος του. Πολλαὶ τούτων ἀποτελοῦν κατὰ λέξιν μετάφρασιν τοῦ δημητρικοῦ κειμένου.

Ἡ εἰκὼν τῆς κλυδωνιζομένης λέμβου καὶ τοῦ φόβου τῶν ἐπιβαινόντων ναυτῶν.

3.220 Ἐν δ' ἔπεσε Σκενδέρμπεης, ως ὅτε κῦμα λάβρον
ἐμπίπτει ἀνεμοτραφὲς πρὸς ναῦν χειμαζομένην,
αὐτὴ δὲ κατακρύπτεται ὑπὸ τὴν ἄχνην πᾶσα
άμα δ' ἀνέμου θύελλα πρὸς τὰ ίστια βρέμει
καὶ πάντες ὀδυρόμενοι προσεύχονται οἱ ναῦται·

ἀποτελεῖ κατὰ λέξιν μετάφρασιν ἀντίστοιχου εἰκόνος ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

ἐν δ' ἔπεσ' ως ὅτε κῦμα θοῇ ἐν νηὶ πέσησι
λάβρον ὑπαὶ νεφέων ἀνεμοτρεφές· ἡ δέ τε πᾶσα
ἄχνη ὑπεκρύφθη, ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης
ίστιψ ἐμβρέμεται, τρομέουσι δέ τε φρένα ναῦται
δειδιότες· . . . (Ο 624)

΄Ακριβής ἀντιγραφὴ ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθος εἰκὼν τῆς ἀναδροσίσεως στάχεων ἐν ὥρᾳ θέρους:

καὶ ἄμα τοῦ Σκενδέρμπεη ἵανθησαν αἱ φρένες,
καθὼς ιαίνει πίπτουσα τοῦ οὐρανοῦ ἡ δρόσος
στάχυς ληῖου φρίσσοντος, ὅπερ πιέζει καύσων, (στίχ. 3.734).

Πρβλ. καί:

. . . τοῖο δὲ θυμὸς
ἵανθη ὡς εἴ τε περὶ σταχύεσσιν ἐέρσῃ
ληῖου ἀλδήσκοντος, ὅτε φρίσσουσιν ἄρουραι. (Ψ 597).

΄Οσα λέγονται περὶ τοῦ Κυνός, τοῦ ἐπιφέροντος πυρετὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους:

. . . ὅτε ἄγριος ὁ Κύων ἀνατέλλει
καὶ φέρει πυρετὸν πολὺν εἰς τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους,
(στίχ. 1.418)

ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ ἔξῆς τμῆμα τῆς Ἰλιάδος:

ὅν τε κύν' Ὁρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσι.
λαμπρότατος μὲν ὃ γ' ἐστί, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσι. (Χ 29).

΄Η εἰκὼν τοῦ ἐπὶ τῶν δένδρων ἄδοντος τέττιγος:

. . . ὅτε λιγυρὸς ὁ τέττιξ τερετίζει
ἐπὶ τῶν δένδρων. . . (στίχ. 1.420)

ἀπαντῷ καὶ εἰς τὸν Ὄμηρον:

. . . τεττίγεσσιν ἐοικότες, οἵ τε καθ' ὅλην
δενδρέῳ ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσαν ιεῖσι. (Γ 151).

Αἱ συχναὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου παρομοιώσεις τῶν ἀλαλαζόντων στρατιωτῶν πρὸς τὰ κύματα μαινομένης θαλάσσης, οἵον:

΄Ἐν δὲ βοῇ ἐπάλληλα συνέρθεον τὰ πλήθη,
ώς ὅτε κύματα μακρὰ ὑγρὸς κυλίει νότος· (στίχ. 691).
΄Ως δὲ ὁ πόντος σμαραγεῖ ἀνέμων μαινομένων,
κύματα ὅτε βήγνυνται πρὸς τὰς ἀκτὰς μεγάλα,
οὕτω βιῶντες οἱ λαοὶ ὁθοῦντο φύρδην μίγδην (στίχ. 1.073)
κινοῦνται οἱ ἀρήιοι λαοὶ τῶν Μουσουλμάνων,
ώς κύματα θαλάσσια τοῦ νότου μαινομένου, (στίχ. 1.738)

ἔχοντας τὴν πηγήν των εἰς ἀντιστοίχους εἰκόνας τῆς Ἰλιάδος:

κινήθη δ' ἀγορὴ φὴ κύματα μακρὰ θαλάσσης,
. . . τὰ μὲν τ' Εὔρος τε Νότος τε
ὢρορ' ἐπαΐξας . . . (Β 144)
. . . ώς ὅτε κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
αἰγιαλῷ μεγάλῳ βρέμεται, σμαραγεῖ δέ τε πόντος. (Β 209).

"Ως ἔφατ', 'Αργεῖοι δὲ μέγ' ἵαχον, ώς ὅτε κῦμα
ἀκτῇ ἐφ' ὑψηλῇ, ὅτε κινήσῃ Νότος ἐλθών, (Β 394).

Πρβλ. ἐπίσης: . . . οἱ δὲ ξύνισαν μεγάλῳ ἀλαλητῷ.
οὐτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοάᾳ ποτὶ χέρσον, (Ξ 394).

'Η παρὰ Σταυρίδῃ εἰκὼν τοῦ διασκορπίζοντος τὰ νέφη βορέως:
'Ως δὲ βορρᾶς ἀποσοβεῖ τὰ ὁμβροφόρα νέφη, (στίχ. 2.649).
καθὼς βορρέας ριγηλός, διώκων τὰς νεφέλας, (στίχ. 3.517)

ἔχει τὴν ἀντίστοιχόν της εἰς τὴν 'Ομήρου 'Ιλιάδα:
. . . ὄφρ' εὔδησι μένος Βορέαο καὶ ἄλλων
ζαχρειῶν ἀνέμων, οἵ τε νέφεα σκιόεντα
πνοιῆσιν λιγυρῆσι διασκιδνᾶσιν ἀέντες' (Ε 524).

Τὴν εἰκόνα τοῦ ξέοντος τοὺς ὁδόντας κάπρου:
. . . ὁ κάπρος . . .
θήγη πρὸς πέτραν ἀτειρῆ τοὺς κρατεροὺς ὁδόντας (στίχ. 2.938)

εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὸ Λ τῆς 'Ιλιάδος:
ώς δ' ὅτε κάπριον ἀμφὶ κύνες θαλεροὶ τ' αἰζηοὶ
σεύωνται, δὲ τ' εἴσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο
θήγων λευκὸν ὁδόντα . . . (Λ 414)

Σημειοῦμεν ἐπίσης ὅτι ὁ Σταυρίδης εἰς στιχομυθίαν μεταξὺ δύο ἀντιπάλων παρουσιάζει τὸν ἔνα ἀποδίδοντα εἰς τὸν ἄλλον τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ κυνός. Λέγει ὁ «Ιακούπ» εἰς τὸν Σκεντέρμπεην:

'Εξέλθε, κύον μυσταρέ, ἀγνῶμον ἀποστάτα, (στίχ. 2.533).

'Ο 'Ανδρέας ὁ «Θωπίας» ἐξ ἄλλου λέγει πρὸς τὸν Σινάν:

Πάρελθε, κύον βδελυρέ, . . . (στίχ. 2.827· πρβλ. καὶ 662).

Παρόμοιον χαρακτηρισμὸν παρουσιάζει ὁ "Ομηρος εἰς στιχομυθίαν ὥχι μόνον μεταξὺ τῶν ἡρώων τῆς 'Ιλιάδος ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν θεῶν ἀκόμη. Λέγει ὁ Διομήδης εἰς τὸν "Ἐκτορα:

ἐξ αὗ νῦν ἔφυγες θάνατον, κύον· . . . (Λ 362)

ἢ ὁ 'Αχιλλεὺς εἰς τὸν "Ἐκτορα:

μὴ με, κύον, γούνων γουνάζεο . . . (Χ 345, ἐπίσης Υ 449)

ἢ ἡ 'Ιρις εἰς τὴν 'Αθηνᾶ:

ἄλλὰ σύ γ' αἰνοτάτη, κύον ἀδεές, . . . (Θ 423).

'Εκ τῆς 'Ιλιάδος πάλιν ὄπωσδήποτε ἀντιγράφει ὁ Σταυρίδης τὴν εἰκόνα τοῦ ἐμπίπτοντος εἰς ποίμνιον ζώων πειναλέου λέοντος, ὅστις ἀδιαφορεῖ τελείως διὰ τοὺς ὑλακτοῦντας κύνας καὶ τὰ ὅπλα τῶν βοσκῶν:

'Ως λέων δ' ὀρεστίροφος πάλαι κρεάτων νῆστις
εἰσπίπτ' εἰς μάνδραν εὔρινος, οὐδὲ αὐτὸν πτοοῦσι

κυνῶν θρασεῖαι ύλακαί, οὕτε ποιμένων βέλη, (στίχ. 3.706).

Ίδοù καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἡ ἀντίστοιχος εἰκών:

βῆ δ' ἵμεν ὥς τε λέων δρεσίτροφος, ὃς τ' ἐπιδευής
δηρὸν ἔη κρειῶν, κέλεται δὲ ἐθυμὸς ἀγήνωρ
μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν·
εἴ περ γάρ χ' εὔρησι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα, (Μ 299).

ώς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
πεινάων μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴ περ ἂν αὐτὸν
σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροὶ τ' αἰζηοί· (Γ 23· πρβλ.
ἐπίσης Λ 548 κ.έ.)

Ἐκ τοῦ Ὁμήρου πάλιν ἐξαρτᾶται ἡ εἰκὼν τοῦ ἐξαγριωθέντος λέοντος
διὰ τὴν ἀρπαγὴν ὑπὸ κυνηγῶν τοῦ σκύμνου του:

ώς λέων δρεσίτροφος, δόπταν ἀπαντήσῃ
ἐν τῷ δρυμῷ σύστημα θρασέων θηρητήρων,
οἵτινες ἥρπασαν αὐτοῦ τὸν πεφιλμένον σκύμνον,
σπαράττει ὠρυόμενος ὅντιν' αὐτῶν συλλάβῃ· (στίχ.
2.817).

Ίδοù τὸ σχετικὸν ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἀπόσπασμα:

... ὡς τε λίς ἡγένειος,
φ' ῥά θ' ὑπὸ σκύμνους ἐλαφηβόλος ἀρπάσῃ ἀνήρ
ὕλης ἐκ πυκινῆς· ὁ δὲ τ' ἄχνυται ὕστερος ἐλθών, (Σ 318).

Περιγράφων ὁ Σταυρίδης ἐκτενῶς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Σκεντέρμπεη ὁμιλεῖ καὶ περὶ τοῦ ὠραιοτάτου κήπου του. Τὸ σημεῖον τὸ ἀναφερόμενον εἰς
ώρισμένα ὀπωροφόρα δένδρα ἐλήφθη αὐτὴν τὴν φορὰν ἐκ τῆς Ὁδύσσειας:

ἔνθα παντοῖα ἔθαλλον ὀπωροφόρα δένδρα,

.....
ροιαὶ ἀδαμαντόκοκκοι, φυλλοσχιδεῖς περσέαι,
μηλέαι ἀγλαόκαρποι, καὶ ὄχναι περιμήκεις,
καὶ γαλακτόχυμοι συκαῖ, καὶ θαλεραὶ ἐλαῖαι, (στίχ.
1.477).

Ἡ ἀντίστοιχος εἰκὼν ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῇ Ὁδύσσειᾳ:

ἔνθα δὲ δένδρεα μακρὰ πεφύκασι τηλεθώντα,
ὄχναι καὶ ροιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι
συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι τηλεθώσαι. (η 114, λ 588).

Εἰς ἐν σημεῖον τοῦ ἔπους του ὁ Σταυρίδης ὁρίζει μίαν ἀπόστασιν κατὰ περίεργον τρόπον. Εἶναι, λέγει, τόσον μακράν, ὅσον ἐκσφενδονισθεὶς ὑπὸ νέου δίσκος:

οὕτε ἐγγὺς οὕτε μακράν, ὅσον ἀνύει δίσκος

ὅν ἐν ἀγῶνι ἔρδιψεν ἀκμαῖος νεανίας (στίχ. 668).

Καὶ ἡ εἰκὼν αὗτη ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰλιάδα:

ὅσσα δὲ δίσκου οὖρα κατωμαδίοι πέλονται,
ὅν τ' αἰζηδὸς ἀφῆκεν ἀνήρ πειρώμενος ἥβης,
τόσσον ἐπιδραμέτην· . . . (Ψ 431· πρβλ. Γ 12, Ο 358, Φ
251).

Τὴν παρὰ Σταυρίδη εἰκόνα καὶ παρομοίωσιν συνάμα τῶν ἀπαστραπτόντων δόφθαλμῶν πρὸς φωτεινὸν σέλας:

Περὶ δὲ ἔλαμπον αὐτοῦ οἱ δόφθαλμοι ως σέλας, (στίχ.
3.570)

εὑρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα:

. . . ἐν δὲ οἵ δόσσε
δεινὸν ὑπὸ βλεφάρων ως εἰ σέλας ἐξεφάανθεν (Τ 16).
. . . τὼ δὲ οἵ δόσσε
λαμπέσθην ως εἴ τε πυρὸς σέλας, . . . (Τ 365· πρβλ. ἐπίσης Α 104, δ 662).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος, πιθανώτατα, ἔλαβεν δὲ Σταυρίδης καὶ τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα τοῦ ἀγαλλομένου ποιμένος:

ώς δὲ ἀγάλλεται ποιμήν, καὶ μειδιᾶ προσβλέπων
προβάτων ποίμνιον λευκὸν κατόπιν του βαδίζον, (στίχ.
225).

Πρβλ. καὶ:

. . . ως εἴ τε μετὰ κτίλον ἔσπετο μῆλα
πιόμεν' ἐκ βοτάνης· γάνυται δ' ἄρα τε φρένα ποιμήν· (Ν
492).

Ἡ σύζυγος τοῦ Σκεντέρμπεη, Δωρίκη, παρουσιάζεται συνοδευομένη ὑπὸ δύο ἀμφιπόλων:

δύω δὲ ἄμ' ἀμφίπολοι εἶποντο ἐνθεν κ' ἐνθεν. (στίχ.
1.634).

Τὴν αὐτὴν εἰκόναν ἀπαντῶμεν συχνάκις παρ' Ὁμήρῳ:

οὐκ οἴη, ἄμα τῇ γε καὶ ἀμφίπολοι δύ' ἔποντο, (Γ 143,
ἐπίσης δὲ α 331, ζ 18, σ 207, πρβλ. Σ 417, Χ 450, 461).

Οἱ Ἀμουράται καὶ δὲ Μπαλαμπάν παρώτρυνον τοὺς στρατιώτας των εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Κρόϊας ἐφόδους, ἀλλὰ δὲν ἔπαινον ταυτοχρόνως καὶ νὰ ἀπειλοῦν τοὺς ριψάσπιδας μὲ «πικρὸν θάνατον»:

δτρύνων τοὺς πολεμιστὰς καὶ κατὰ τῶν δκνούντων
ἡπείλει θάνατον πικρόν· . . . (στίχ. 103).

"Ον δὲ νοήσω στρέφοντα ἐπὶ φυγὴν τὰ νῶτα,
τὴν μάχαιραν τοῦ Μπαλαμπάν δὲν θέλει διαφύγει. (στίχ.
3.442).

Πρβλ. καὶ ὅσα λέγει ὁ Ἀγαμέμνων εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἢ ὁ Ἐκτωρ εἰς τοὺς Τρῶας:

ὅν δὲ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης ἐθέλοντα νοήσω
μιμνάζειν παρὰ νησὶ κορωνίσιν, οὐ οἱ ἔπειτα
ἄρκιν ἐσσεῖται φυγέειν κύνας ἥδ' οἰωνούς. (B 391).
ὅν δ' ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε νεῶν ἐτέρωθι νοήσω,
αὐτοῦ οἱ θάνατον μητίσομαι, . . . (O 348).

Ἡ εἰκὼν τοῦ παρατεθέντος γεύματος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σκεντέρμπεη, νομίζομεν, δτι θὰ πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς ἀντίστοιχον εἰκόνα τῆς Ὁδύσσειας καὶ δχι πρὸς εἰκόνα λαϊκῶν συμποσίων τῆς πατρίδος τοῦ Σταυρίδου, ώς ὑπερτήριξεν ἡ Jašar-Nasteva¹.

ἐπῆλθεν εἴτα ὁ Κοσμᾶς ἀκάματος θεράπων,
· · · · ·
καὶ ὕδωρ ἀκροχλίαρον ἐπέχεεν ἐν τάξει,
· · · · ·
‘Ως δὲ τὰς χεῖρας ἔνιψαν καθ' ἡλικίαν πάντες,
τράπεζαν εἴτα ἔστησαν ἐν μέσῳ καρυῖνην
ὅ Κώνστας ὁ βαρύφθοιγγος κ' ὁ λάσιος Ἀνέστης.
“Οψα παντοῖα ἔστεφον τὰ χείλη τῆς τραπέζης
· · · · ·
κ' ἐπὶ τὰ ὄψα ὠρεγον τὰς χεῖρας ἀρπαλέοι.
· · · · ·
‘Ἐν δὲ φιάλαις ἀργυραῖς δύω πρωθῆβαι νέοι,
Σπυρίδων ὁ ὑγρομελῆς καὶ Κλήμης ὁ χαρίεις,
ἀπὸ κρατήρων ἐρυθρὸν ἐφονοχόουν οἶνον.
‘Αλίας δὲ ὁ ἀοιδὸς Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου,
εὐπρόσωπος, ἡδύστομος, ταῖς Μούσαις πεφιλμένος,
κιθάραν ἔχων ἐν χειρὶ, ἐπτάχορδον, τελείαν,
καὶ πλῆκτρον ἄμα ἀργυροῦν, ἐκάθισ’ ἐπὶ δίφρου
· · · · ·
καὶ θούριον ἀνέκρουσεν οὐρανοβῆμον μέλος, (στίχ. 1.650-1.699).

Ίδοὺ τώρα καὶ ἡ εἰκὼν γεύματος τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Ὁδυσσέως:

‘Ες δ' ἡλθον μνηστῆρες ἀγήνορες. οἱ μὲν ἔπειτα
ἔξείης ἔζοντο κατὰ κλισμούς τε θρόνους τε.
τοῖσι δὲ κήρυκες μὲν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχεναν,

1. O. Jašar - Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prličev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», München 1967, Heft I, σ. 47.

σῖτον δὲ δμῳδὶ παρενήνεον ἐν κανέοισι,
κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστρέψαντο ποτοῖο.
οἱ δὲ ἐπ’ ὄνείαθ’ ἔτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἵαλλον.

κῆρυξ δὲ ἐν χερσὶν κίθαριν περικαλλέα θῆκε
Φημίφ, δις δὲ ἡειδε παρὰ μνηστῆρσιν ἀνάγκη.
ἢ τοι ὁ φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν ἀείδειν, (α 144-155).

Πρὶν ἀκόμη ἀποδυθῇ εἰς ἀγῶνα ὁ Μπαλαμπάν καὶ ὁ Σκεντέρμπεης, ὁ Σταυρίδης περιγράφει τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον ἐνεδύετο καὶ ἐφόρει τὰ ὅπλα ἑκάτερος τῶν ἀντιπάλων. Παρομοίαν περιγραφὴν εὑρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Σταυρίδης προσπαθεῖ βεβαίως νὰ προσαρμοσθῇ, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἡρώων του. Ἰδοὺ τί λέγει π.χ. διὰ τὸν Μπαλαμπάν ὁ ποιητής:

Πλουσίαν δὲ ἐνεδύετο ἐσθῆτα ὁ σατράπης·
πρῶτον μὲν κάνδυν πορφυροῦν κατάχρυσον καὶ μέγαν,
ἀναξυρίδα ἔπειτα μακρὰν περὶ τὰ σκέλη,
περὶ τοὺς πόδας πέδιλα κοκκοβαφῆ ἐκ σκύτους,
σκυτίνην περὶ τὴν δσφὺν χρυσῷ ποικίλην ζώνην
πολυπτυχῆ· ἐν δὲ αὐτῇ πυρπνών δπλων ζεῦγος. (στίχ. 2.301).

Καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν περίπου διαδικασίαν:

ἔζετο δὲ ὀρθωθείς, μαλακὸν δὲ ἔνδυνε χιτῶνα,
καλὸν νηγάτεον, περὶ δὲ μέγα βάλλετο φᾶρος·
ποσσὶ δὲ ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
ἀμφὶ δὲ ἄρα ὕμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον· (Β 42).

Πλησιέστερα ἀκόμη πρὸς τὸν Ὁμηρον εἶναι τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ὅπλα τοῦ Σκεντέρμπεη:

χιτῶνα μὲν χρυσόκομβον περὶ τὰ στήθη πρῶτον,

Ἄναξυρίδα ἔπειτα καλὴν περὶ τὰ σκέλη,
ἔγχρυσον, ἔνερθεν στενήν, ὑπερθεν δὲ εὐρεῖαν·
περὶ τοὺς πόδας πέδιλα ἐκ δέρματος βοείου,

Περὶ τοὺς ὕμους ἄλκιμον ρομφαίαν τουρκοφόνον,

Κόρυθα τέλος ἥρμοσε περὶ τὴν κεφαλήν του
σκυτίνην, σιδηρόφρακτον . . . (στίχ. 2.363-2.388).

Ἴδοὺ τώρα πῶς ἐτοιμάζεται ἀντιστοίχως ὁ Πάρις διὰ νὰ μονομαχήσῃ μετὰ τοῦ Μενελάου:

κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκε

καλάς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρύιας·
δεύτερον αὖθις περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν
οἷος κασιγνήτοι Λυκάονος· ἡρμοσε δ' αὐτῷ.
ἀμφὶ δ' ἄρ' ὥμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
χάλκεον, αὐτάρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε·
κρατὶ δ' ἐπ' ιφθίμῳ κυνέην εὔτυκτον ἔθηκεν
ἴππουριν. . . (Γ 330, ὡς καὶ Π 131, Τ 369).

4. "Ε τε ρα στοιχεῖα μορφῆς καὶ περιεχομένου

Ο Σταυρίδης δὲν περιωρίσθη βεβαίως εἰς τὸ νὰ μεταφέρῃ ἐκ τοῦ Ὁμήρου, ίδια δὲ ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἀπλᾶς μόνον εἰκόνας ἐκ τῆς ἀψύχου ἢ ἐμψύχου φύσεως. Προσεπάθησε νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ εἰκόνας συνθετέρας πως, ἀφορώσας δηλ. καὶ εἰς τὸν τρόπον κινήσεως τῶν ἡρώων του ἢ τῶν διαμειβομένων μεταξύ των διαλόγων. Ἀναφέρομεν χαρακτηριστικᾶς δύο παραδείγματα:

Εἰς ἓν κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης μεταξύ Μωαμεθανῶν καὶ Ἀλβανῶν ὁ Σκεντέρμπεης δοκιμάζει κρυφὴν χαράν, ἀντιληφθεὶς ὅτι ὁ «Τσερνοβίκ» μάχεται γενναίως ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν. Τὸν πλησιάζει λοιπὸν καὶ τοῦ λέγει «ρήματα μειλίχια», προσπαθῶν νὰ ὑποδαυλίσῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν μαχητικότητά του, ὑποσχόμενος «τὸ ἥμισυ τῆς λείας τοῦ πολέμου». Ἡ εἰκὼν καὶ διάλογος οὗτος, περίπου, ἐλήφθησαν ἀπὸ ἀντίστοιχον χωρίον τῆς Ἰλιάδος:

Μέγα δ' ἔχάρη ἡρωα νοήσας τουρκοφόνον
τὸν Στέφανον τὸν Τσερνοβίκ καρτερικᾶς πονοῦντα,
περιφανῆ ἐν μαχηταῖς ὡς δρῦν ἐν μέσῳ δάσει,
καὶ ρήματα μειλίχια θαρρύνων προσεφώνει·
«Κτεῖνε, ὃ φίλη κεφαλή, χεὶρ δεξιά μου, κτεῖνε,
ἐὰν δὲ νίκην εἰς ἡμᾶς ὁ ὑψιστος παράσχῃ,
ἀπώμοσα τὸ ἥμισυ τῆς λείας τοῦ πολέμου
νὰ διανείμω σήμερον ἐγώ εἰς τὸν λαόν σου
.....
Καὶ εἶπε μεταξὺ πονῶν ὁ Τσερνοβίκ ὁ ἡρως·
«Ἡμεῖς μὲν ὅση δύναμις μαχόμεθα, ὃ ἄναξ·
ἔξ ὅτου ὁ τῆς ἔριδος ἀνερήτιπίσθη πόνος, (στίχ. 3.087-
3.100).

Τὰ αὐτὰ περίπου συμβαίνουν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὰ αὐτὰ διαμείβονται μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Τεύκρου:

τὸν δὲ ίδων γήθησεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων,
τόξου ἄπο κρατεροῦ Τρώων δλέκοντα φάλαγγας·

στῇ δὲ παρ' αὐτὸν Ἰὼν καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπε·
 «Τεῦκρε, φίλη κεφαλή, Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν,
 βάλλ' οὔτως,

σοὶ δ' ἐγὼ ἔξερέω ώς καὶ τετελεσμένον ἔσται·
 αἱ κέν μοι δώῃ Ζεὺς τ' αἰγίοχος καὶ Ἀθήνη
 Ἰλίου ἔξαλαπάξαι ἔϋκτίμενον πτολίεθρον,
 πρώτῳ τοι μετ' ἐμὲ πρεσβήϊον ἐν χερὶ θήσω,

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσεφώνεε Τεῦκρος ἀμύνων·
 «Ἄτρεῖδη κύδιστε, τί με σπεύδοντα καὶ αὐτὸν
 δτρύνεις; οὐ μέν τοι δῆτα δύναμις γε πάρεστι
 παύομαι, . . . (Θ 278-295, πρβλ. καὶ Δ 255).

Ἐτέρα πολεμικὴ εἰκὼν τοῦ Σταυρίδου, εἰλημμένη ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι
 καὶ ἡ παρουσιάζουσα πολεμιστὴν βληθέντα εἰς τὸ ἄριστερὸν τοῦ στήθους
 διὰ ξίφους διαπεράσαντος τὴν ὠμοπλάτην:

. . . ἐπὶ δ' αὐτῷ Σεΐδην
 πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὥθήσας,
 διῆλθε δὲ ἡ ἀκωκὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην, (στίχ. 2.630).
 βαρὺς ἐτράπη κατ' αὐτοῦ καὶ ἤλασε τὴν σπάθην
 πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζόν, τοῦ βίου τὴν ἐστίαν,
 ἐνθ' ἀιδίως ὑπῶθεν δονεῖται ἡ καρδία,
 μεσοπαγὴ δὲ ἔθηκεν αὐτὴν κατὰ τὸ στῆθος,
 καὶ ἔξεφάνη ἡ αἰχμὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην, (στίχ. 3.285).

Ίδού καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος δύο εἰκόνες, τὰς ὁπίας, φαίνεται, ὁ Σταυρίδης
 συνθέτει εἰς μίαν. Τὸν πολεμιστὴν βληθέντα εἰς τὸν μαστόν:

δουρὶ βαλῶν κατὰ μαζὸν ἄριστερόν· . . . (Λ 321).
 πρῶτον γάρ μιν ιόντα βάλε στῆθος παρὰ μαζὸν
 δεξιόν· ἀντικρὺ δὲ δι' ὅμου χάλκεον ἔγχος
 ἤλθεν· . . . (Δ 480, πρβλ. καὶ Ο 577)

Πρβλ. τὸν βληθέντα διὰ σπάθης εἰς τὸ στόμα:

Ἐπὶ δ' αὐτῷ Θεόφιλον τὸν κρατερὸν, κεντήσας
 τὸ χεῖλος τὸ ἀνώτερον κατὰ τὸ ἄκρον φίλτρον,
 χωρίσασα δ' ἡ μάχαιρα τὴν ἄνω σιαγόνα,
 εἰσέδυν εἰς τὸν φάρυγγα· . . . (στίχ. 2.801).

Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Νουρῆν, ὥραῖον νεανίσκον,
 βαθέως ἐν τῷ λάρυγγι τὴν σπάθην διωθήσας, (στίχ.
 3.120).

Πρβλ. καὶ τὰ ἔξῆς τρία ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

βεβλήκει κεφαλῆς κατὰ ἵναν δέξει δουρῖ·
ἀντικρὺ δ' ἄν' ὀδόντας ὑπὸ γλῶσσαν τάμε χαλκός· (E 73).
. . . λευκοὺς δ' ἐπέρησεν ὀδόντας.
τοῦ δ' ἀπὸ μὲν γλῶσσαν πρυμνὴν τάμε χαλκός ἀτειρής,
(E 291).

Ίδομενεὺς δ' Ἐρύμαντα κατὰ στόμα νηλέῃ χαλκῷ
νύξε· τὸ δ' ἀντικρὺ δόρυ χάλκεον ἔξεπέρησε (Π 345).

Ἡ εἰκὼν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ βληθεὶς πολεμιστῆς πίπτει πρηνής κατὰ γῆς,
πλήττων τὴν γῆν διὰ τοῦ μετώπου του, ἐλήφθη ἐκ τῆς Ὁδυσσείας:

πρηνής ἐκεῖνος ἔπεσε, παντὶ δὲ τῷ μετώπῳ
τὴν χθόνα ἔπληξε πεσών . . . (στίχ. 2.634).

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πίπτει καὶ ὁ Ἀμφίνομος, πληγεὶς ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου:
δούπησεν δὲ πεσών, χθόνα δ' ἥλασε παντὶ μετώπῳ. (χ 94).
ἥριπε δὲ πρινής, χθόνα δ' ἥλασε παντὶ μετώπῳ. (χ 296).

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐκσπῶντος τὴν σπάθην νικητοῦ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ φονευθέντος ἀντιπάλου:

πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὡθήσας,
διῆλθε δὲ ἡ ἀκωκῇ ὑπὸ τὴν ώμοπλάτην,
ἄμα δ' ἔξεσπασεν αὐτὴν Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος, (στίχ. 2.631).

μεσοπαγῆ δὲ ἔθηκεν αὐτὴν κατὰ τὸ στῆθος,
καὶ ἔξεφάνη ἡ αἰχμὴ ὑπὸ τὴν ώμοπλάτην,
ἄμα δ' ἔξεσπασεν αὐτὴν ὁ ἥρως Δουκαζῖνος, (στίχ. 3.288).

ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλιάδος:
αὐτὰρ ὁ λάξ προσβὰς ἐκ νεκροῦ χάλκεον ἔγχος
ἔσπάσατ· . . . (Ε 620).

. . . Ἄτρεΐδης δὲ
λάξ ἐν στήθεσι βὰς ἔξεσπασε μείλινον ἔγχος. (Ζ 64).

Σημειώνομεν ἐπίσης τὴν εἰκόνα τοῦ θανατίσθέντος καὶ
δάκνοντος τὴν γῆν μαχητοῦ:

ο δ' ἔπεσεν ἀλλοφρονῶν, βαρυαλγῶς στενάζων,
· · · · ·
λυσσῶν δὲ ἔδακνε τὴν γῆν . . . (στίχ. 2.807-2.809).
ὕπτ' οἱ μέν, οἱ δὲ πρηνεῖς ὡς δάκνοντες τὴν χθόνα, (στίχ. 2.757).

Ἡ εἰκὼν αὗτη ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ὅδυσσειαν δὲν εἶναι
ἄγνωστος:

πρηνέες ἐν κονίησιν ὀδάξ λαζοίατο γαῖαν. (Β 418).
φῶτες ὀδάξ ἔλον οὖδας ἐμῷ ὑπὸ δουρὶ δαμέντες. (Λ 508,

ἐπίσης δὲ Τ 61, Χ 17, Ω 738, χ 269).

Μία εἰκών, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ὅμηρικὴ τεχνοτροπία, εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν εῖς ἔξοχος ἥρως, καὶ ἐκ τῶν δύο παρατάξεων, παρουσιάζεται νὰ φονεύῃ σειρὰν ἀντιπάλων, παρατιθεμένων τῶν ὀνομάτων των τοῦ ἑνὸς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἡ εἰκὼν αὕτη συχνὴ εἰς τὴν Ἰλιάδα, χρησιμοποιεῖται ύπὸ τοῦ Σταυρίδου κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον:

καὶ ἔκτεινε Χαῖριδίν, Σαδίκ τὸν Δερβεδέρην,
εἴτα Σεφέρ, Ἀβδῆν, ὘σμάν, Ταφίλ, Καραϊμέρην,
εἴτα Ἐτέμην, καὶ Ταχίπ, καὶ Σελαμέτην, γόνον
τοῦ μεγαθύμου Μουσταφᾶ, . . . (στίχ. 3.035).
Καὶ πρῶτον ἔκτεινεν Ἀκίτ, ἐπὶ δ' αὐτῷ Σερίφην,
καὶ Ἐλεάζ, καὶ Ἰσμαήλ, καὶ Ζελαδίνην, πάντας
ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν κατέβαλ' ἐπαλλήλους, (στίχ. 3.390).

. . . Ἐπὶ δὲ τούτῳ Λάμπην,
καὶ Δῆμον, καὶ Ἰωακείμ, καὶ Φίλιππον καὶ Πάνον,
καὶ ἔκραζε, . . . (στίχ. 2.809).

Ίδοὺ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἡ αὐτὴ σκηνή:

ἔνθ' ὅ γε Κοίρανον εἴλεν Ἀλάστορά τε Χρόμιόν τε
Ἀλκανδρόν θ' Ἀλιόν τε Νοήμονά τε Πρύτανίν τε. (Ε 677).

Ὀρσίλοχον μὲν πρῶτα καὶ Ὀρμενὸν ἡδ' Ὁφελέστην
Δαιτορά τε Χρομίον τε καὶ ἀντίθεον Λυκοφόντην
καὶ Πολυαιμονίδην Ἀμοπάονα καὶ Μελάνιππον (Θ 274,
ἐπίσης δὲ Π 415, 694, Φ 209).

Γνωσθέντος δτὶ ό Μπαλαμπάν ἐφόνευσε τὸν Δίνκον, ἀπεσταλμένον τοῦ Σκεντέρμπεη, ό Ἐμίν, ἀπεσταλμένος τοῦ Μπαλαμπάν, ἥρχισε νὰ φοβῆται καὶ σκέπτεται δτὶ ἔφθασε τὸ τέλος τοῦ βίου του. Ἀλλ' ό Σκεντέρμπεης ἀντιλαμβάνεται τὴν σκέψιν τοῦ Ἐμίν, καὶ τοῦ ὅμιλεῖ πρῶτος, καθησυχάζων αὐτόν:

Τοιαῦτα τρέμων ό Ἐμίν ἐν ταῖς φρεσὶν ἐκύκλου·
ἐνόησε δ' ό θούριος Σκενδέρμπεης, καὶ εἶπε·
«Μή μοι, ὡς ξένε, θορυβού· οὐδὲν κακὸν θὰ πάθης.»
(στίχ. 2.141).

Παρόμοιόν τι γίνεται καὶ ὅταν ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν Ἀχαιῶν πλησιάζῃ τὸν Ἀχιλλέα, διὰ νὰ μαλάξῃ τὸν χόλον του. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐφοβήθησαν (ταρβήσαντε), καὶ δὲν ώμιλουν. Ἀλλ' ό Ἀχιλλεὺς ἀντιληφθεὶς τὴν σκέψιν των, ὅμιλεῖ πρῶτος καὶ τοὺς καθησυχάζει:

τὼ μὲν ταρβήσαντε καὶ αἰδομένω βασιλῆα
στήτην, οὐδέ τί μιν προσεφώνεον οὐδέ ἐρέοντο·

αὐτάρ ὁ ἔγνω ἥσιν ἐνὶ φρεσὶ φώνησέν τε·
 «χαίρετε, κήρυκες, Διός ἄγγελοι ἡδὲ καὶ ἀνδρῶν,
 ἀσσον ἵτ· . . .» (A 331).

΄Αλλ’ ἐκτὸς τῶν λέξεων, τῶν φράσεων, τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, τὰ ὄποια εἰδομεν, ὁ Σταυρίδης λαμβάνει ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἔτερα ἀκόμη στοιχεῖα ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ὑπερανθρώπους δυνάμεις, αἱ ὄποιαι κινοῦν τοὺς ἥρωάς του.

΄Ο Σταυρίδης π.χ. μεταφέρει εἰς τὸ ἔπος του τὸ δωδεκάθεον τοῦ Ὁλύμπου, ὃς καὶ ὁ Ὁμηρος. Δὲν δύναται βεβαίως ὁ ποιητὴς νὰ παρουσιάσῃ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὁλύμπου ὡς ὑπαρκτοὺς εἰς τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Τὸν παρουσιάζει μόνον λεκτικῶς, φραστικῶς, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ὁμήρου, τὸν ὄποιον ἀντιγράφει καὶ ὡς πρὸς τοῦτο.

΄Ο Ὁμηρος π.χ. συχνάκις δὲν λέγει «πόλεμος», ἀλλὰ «Ἄρης». Χρησιμοποιεῖ δηλ. τὸ δόνομα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, διὰ νὰ δηλώσῃ τὸν πόλεμον. Όμοιως καὶ ὁ Σταυρίδης:

ἐδίδαξε τοὺς γεωργοὺς τοῦ Ἀρεως τὰ ἔργα, (στίχ. 55).
 ή τύχη εἶναι ἄστατος καὶ σφαλερὸς ὁ Ἀρης (στίχ. 314, γραφὴ δευτέρα).
 οἵτινες ἄθυρμα τερπνὸν τὸν Ἀρην ἔθεωρουν, (στίχ. 1.346, ἐπίσης δὲ στίχ. 1.183, 1.269, 1.364, 1.753, 2.194, 2.761, 3.745, 3.788).

΄Εκ τῆς Ἰλιάδος ἀναφέρομεν τὰ ἔξης παραδείγματα:
 νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν Ἀρηα.
 (B 381, 385, 440).
 οἱ πρὶν ἐπ' ἀλλήλοισι φέρον πολύδακρυν Ἀρηα
 (Γ 132, ἐπίσης δὲ Δ 352, Θ 516, 531, Λ 836, Ρ 721, Σ 209, 264, 304, Τ 189, 237, 275, 318).

΄Εκτὸς τούτου χρησιμοποιεῖ δ Σταυρίδης εἰς παρομοιώσεις τῶν ἡρώων του τὸν ὅμηρικὸν θεὸν Ἀρην:

ἔστη δ' ἐν μέσῃ τῇ σκηνῇ ὡς Ἀρης ἀνδροφόνος (στίχ. 962).
 Αὐτοὶ δ' ὡς Ἀρην φόνιον παρ' ἐαυτοὺς ἰδόντες (στίχ. 2.623, ἐπίσης δὲ 2.765, 2.811, 3.230).

Περὶ τοῦ ὅμηρικοῦ ἐπιθέτου ἀργίος εἰς τὸν Σταυρίδην ὡμιλήσαμεν ἦδη. Όμιλει ἐπίσης ὁ ποιητὴς διὰ τὴν Δήμητραν, θεάν, ὡς γνωστόν, τῆς γεωργίας:

περιεστύλιξε καλῶς τῆς Δήμητρος τὰ ὄπλα (στίχ. 494).
 τῆς Δήμητρος τὰ ὄργανα κατέχων ὑπὸ μάλης (στίχ. 501).
 βραδέως δὲ ἀπέθηκε τῆς Δήμητρος τὰ ὄπλα (στίχ. 546).

Διὰ τὰς Ἐριννύας:

κ' ἐκύκλωσε τὰς φρένας του τῶν Ἐριννύων οἰστρος· στίχ. 551).

καὶ Ἐριννύες φοβεραὶ τοῦ συνειδότος τύψεις (στίχ. 636).
καὶ Ἐριννύες μου φρικταὶ θολώσωσι τὸν βίον· (στίχ. 653).
ώς εἰ ἐδίωκον αὐτὸν τοῦ Ἀδου Ἐριννύες, (στίχ. 3.013).

Ομιλεῖ ἐπίσης περὶ Ἀδου ὁ δρθόδοξος Σταυρίδης:

καὶ δὴ προτέρα τῆς ἐμῆς ἡ μέλαινα ψυχή σου
εἰς Ἀδου θέλει καταβῆ· . . . (στίχ. 569).
τὸν δορικτήτορ' Ἀμουράτ παρέπεμψεν εἰς Ἀδον, (sic)
(στίχ. 830).

ώσει νεκρός τις ἀνελθὼν ὑπότροπος ἐξ Ἀδου. (στίχ. 980,
ἐπίσης δὲ στίχ. 1.070, 1.245, 2.386, 2.480, 2.536, 3.013).

Διὰ τὴν Δίκην:

ὅστις ὠργίσθη κατιδών τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
εἰς ἡδονὰς ἐκχαυνωθέν, τὴν Δίκην ἐξυβρίζον, (στίχ. 126).
παρ' οἷς ἡ Δίκη σεβαστὴ καὶ σεβαστὸν τὸ γῆρας· (στίχ.
603, ἐπίσης δὲ 905, 3.722.)

Διὰ τὴν Κλειώ:

Πολλὰ μὲν καὶ θεσπέσια τὰ ἄθλ' αὐτοῦ κηρύττει
ἡ δικαιόσταθμος Κλειώ· . . . (στίχ. 11).
Πῖος, δὲ δεύτερον καλεῖ Κλειώ ἡ εὐθυρρήμων, (στίχ.
2.370).

Διὰ τὴν Νέμεσιν:

συχνὰ τὴν Νέμεσιν τιμῶν, συχνὰ δὲ καὶ ὑβρίζων. (στίχ.
675).

Διὰ τὴν Τύχην:

ἄλλ' ἀφ' οὗ οὕτως ὥρισεν ἡ δυσμενής μου Τύχη (στίχ.
1.008).

Διὰ τὴν Ἀρτεμιν καὶ τὴν Ἀφροδίτην:

τὸ βῆμα Ἀρτεμις σεμνή, τὴν δψιν Ἀφροδίτη, (στίχ.
1.631).

Διὰ τὸν Ἐρωτα:

καλόν, ἀστέρι δμοιον, τοῦ Ἐρωτος εἰκόνα, (στίχ. 1.633).

Διὰ τὴν Ἄτην:

. . . Ἄτη δ' αὐτὸν κατέσχε (στίχ. 2.781)

Διὰ τὸν Φοῖβον:

πάλαι δ' ὁ Φοῖβος ἔδυσε, καὶ ἥδ' ἡ νὺξ προέβη· (στίχ.
2.191).

καθὼς ὁ Φοῖβος κεκμηκώς μετὰ μακρὰν πορείαν

έσπεριος ταχύτερον τὸ ἄρμα του ἐλαύνει. (στίχ. 3.581).

Διὰ τὸν Τάρταρον:

θέλεις περάσει σήμερον τὰς πύλας τοῦ Ταρτάρου. (στίχ. 2.832).

‘Ο Σταυρίδης χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ ἐπίθετον *ταρτάρειος*:

ἄμα δ’ ἀχλὺς ταρτάρειος ἐπηύξανε τὴν φρίκην, (στίχ. 1.069).

‘Ομιλεῖ ἐπίσης περὶ τῆς Ἡοῦς:

‘Ως δὲ Ἡώς διέλυσε τὴν νύκτιον σκοτίαν, (στίχ. 1.216).

Αὔριον ἄμα πάγχρυσος Ἡώς διαγελάσῃ, (στίχ. 1.325).

καὶ ἥδη φαίνει ή Ἡώς, καὶ ἄχθομαι βαρέως (στίχ. 2.354).

Περὶ τῆς ἀπαντωμένης εἰς τὸν “Ομηρον καὶ Σταυρίδην φράσεως ροδοδάκτυλος Ἡώς ὡμιλήσαμεν ἥδη.

Καὶ αἱ Μούσαι βεβαίως δὲν ἥδυναντο νὰ λείψουν ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου:

ὅπου ἀβρὸς οἰκεῖ λαὸς ταῖς Μούσαις πεφιλμένος. (στίχ. 356).

ἥδον εὐκέλαδα πτηνὰ ταῖς Μούσαις πεφιλμένα, (στίχ. 1.491).

εὐπρόσωπος, ἥδυστομος, ταῖς Μούσαις πεφιλμένος, (στίχ. 1.693).

“Οσον ἀφορᾷ εἰς τὰς Μούσας, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Σταυρίδης κατὰ ὅμηρικόν, γενικευθέντα κατόπιν κανόνα τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, χρησιμοποιεῖ τὰς ἐπικλήσεις πρὸς ταύτας:

Μοῦσα, ἡρώων ἀοιδέ, μελίφθογγε παρθένε,

σὺ ἔμπνευσόν μοι θεῖον πῦρ, καὶ πτέρωσον τὸν νοῦν μου, (στίχ. 14-48).

Μοῦσα, τοῦ ἔπους ἔφορε, τῆς λήθης πολεμίᾳ!
νπόμνησόν μοι εὐμενῆς τὰ ἔργα τὰ μεγάλα (στίχ. 2.609-2.614).

Εἰπέ μοι Μοῦσα λίγεια, τίς ἡρως θαρσαλέος
πρὸς τὸν μελάγχολον Σινὰν ἔστη ἀντίος τότε; (στίχ. 2.821-22).

Αἱ ἐπικλήσεις βεβαίως τοῦ Ὁμήρου πρὸς τὰς Μούσας ἀποτελοῦν θέμα γνωστότατον:

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδω Ἀχιλῆος (Α 1).

“Εσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι Ὄλύμπια δώματ’ ἔχουσαι (Β 484, 761, ἐπίσης δὲ Α 218, Ξ 508, Π 112, α 1 κ.ἔξ.).

“Ἐν ἄλλῳ στοιχείον τεχνοτροπίας, τὸ ὅποιον ἐλαβεν δ Σταυρίδης ἐκ

τοῦ Ὁμήρου εἶναι τὰ ἐπίθετα ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ πόλεων. Ὁ Ὁμηρος δηλ. προκειμένου νὰ ἀναφέρῃ ἔνα ἥρωα, χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομά του μετά τινος χαρακτηριστικοῦ ἐπιθέτου ἢ μιᾶς φράσεως, ἢ ὅποια ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τὸ αὐτὸν συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς θεοὺς ἢ τὰς θεὰς καὶ τὰς πόλεις:

‘Ο Ὅδυσσεὺς π.χ. εἶναι πολύμητις: (Α 311, 440, Γ 200, 216, Δ 329, 349, Κ 148, 382, 423, 488, 554, Ξ 82, Τ 154, Ψ 709, 755, β 173, δ 763, ε 214, η 207, 240, θ 152, 165, 412, λ 354, 377, σ. 14, υ 168, 226, φ 274, χ 60, 169, 430, ψ 247, 263, ω 302, 330).

‘Ο Ἄχιλλεὺς εἶναι πόδας ὠκύς: (Α 58, 84, 148, 215, 364, Ι 196, Π 48, Σ 78, 187, Τ 55, 145, 419, Φ 222, Χ 14, 260, Ψ 93, Ω 138).

‘Ο Μενέλαιος εἶναι ἀρητῆρος: (Γ 21, 69, 90, 136, 206, 232, 307, 430, Δ 13, 150, Ε 561, Ρ 1, 11, 237).

‘Ο Διομήδης εἶναι βοὴν ἀγαθός: (Β 563, 567, Ε 114, 432, 596, 855, Ζ 122, 212, Η 399, Θ 91, Κ 241, 283).

‘Ο Ἀγαμέμνων εἶναι ἄναξ ἀνδρῶν: (Α 7, 172, 442, Β 434, 441, Γ 267, 455, Δ, 148, Ε 38, Ζ 33, Η 162, 314, Ι 96, 114, 163, 672, 677, Κ 64, 86, Ξ 64, 103, 134, Σ 111, Τ 51, 76, 146, 172, 184, 199, Ψ 49, 161, 895, λ 397).

‘Ο Ἐκτωρ εἶναι κορυθαίολος: (Β 816, Γ 83, 324, Ε 680, 689, Ζ 116, 263, 342, 359, 369, 440, Η 158, 233, 287, Θ 160, 324, Ο 246, 504, Ρ 96, 122, 169, 188, Σ 21, 131, 284, Τ 134, Υ 430, Χ 232, 249, 337, 355, 471).

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ Ζεὺς εἶναι νεφεληγερέτης, ἢ Ἀθηνᾶ γλαυκῶπις, ἢ Ἡρα λευκώλενος. Καὶ ὡς πρὸς τὰς πόλεις πάλιν ἡ Τροία εἶναι εὐρυάγυιος, τὸ Ἀργος ἐπιπόβατον, ἢ Ἰλιος εἶναι ἵρη.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον παρουσιάζει καὶ ὁ Σταυρίδης τοὺς ἥρωάς του καὶ τὰς πόλεις καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ αὐτὸν ἐπίθετον, διὰ τοῦ ὅποιον ἔχαρακτήρισε ὁ μέγας ποιητὴς ἔνα ἥρωα ἢ μίαν ἥρωΐδα ἢ τέλος μίαν πόλιν.

Διὰ τὸν Σταυρίδην π.χ. ὁ Σκεντέρμπεης εἶναι πάντοτε θούριος ἢ θοῦρος, ἐπίθετον διὰ τοῦ ὅποιον ὁ Ὁμηρος χαρακτηρίζει μόνον τὸν Ἀρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Ἀντιστοίχως ὁ ἀντίπαλος τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου φέρεται πάντοτε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου μέγας:

ἡλθεν ἀνὴρ πελώριος ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας (στίχ. 194).

Ἐξῆλθε δὲ μετ’ οὐ πολὺ ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας (στίχ. 273, ἐπίσης δὲ στίχ. 742, 2.526, 2.790, 2.865, 2.942, 2.963, 3.427).

Μέγας εἶναι ἐπίσης ὁ Ἀζμπιούκ (στίχ. 1.984), ὁ Χουσίνμπεης (στίχ. 843), ὁ Σακίρ (στίχ. 2.635) καὶ ὁ Σουλεϊμάν (στίχ. 3.129).

Μέγας εἰς τὸν Ὁμηρον εἶναι ὁ Αἴας, ὁ Πρίαμος, ὁ Πελάγων, ὁ Νέστωρ: τῷ δὲ πεσόντ' ἐλέησε μέγας Τελαμώνιος Αἴας· (Ε 610).

αὐτάρ ἔπειτ' Αἴας τε μέγας καὶ δῖος Ὁδυσσεύς· (Ι 169, Λ 591, Ο 471, Π 358, Ρ 115, 628, 715, Ψ 708, 722, 811, 842).

Ἐπίσης καλὸς καὶ μέγας εἶναι ὁ Κιαμπί::

. . . ἦν δὲ καλὸς καὶ μέγας
πάσης τῆς ἵππου ἡγεμών, ὅσ' ἥλθεν ἐκ Περσίας,
Κιαμπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ . . . (στίχ. 2.719).

ὅπως ἐξ ἄλλου καλός τε μέγας τε εἶναι δὲ Ἀχιλλεύς καὶ δὲ Ὁδυσσεύς, ἢ ἥνδις τε μέγας τε ὁ Τληπόλεμος, ὁ Ἀκάμας, ὁ Ἀντηνορίδης, ὁ Φιλητορίδης, ὁ Τηλέμαχος:

οὐχ ὄράφις οἶος καὶ ἐγὼ καλός τε μέγας τε; (Φ 108, ζ 276).
Τληπόλεμον δὲ Ἡρακλεῖδην, ἥδιν τε μέγαν τε, (Ε 628).
νιὸν Ἐϋσσώρου, Ἀκάμαντ' ἥδιν τε μέγαν τε. (Ζ 8, ἐπίσης δὲ Λ 221, Υ 457, γ 199, ι 508).

Ἡ σύζυγος τοῦ Σκεντέρμπεη εἶναι ἴφθιμος:

ἔνθα κατώκει ἔπειτα ἡ ἴφθιμος Δωρίκη, (στίχ. 1.532),
ὅπως ἡ Ἀδρηστίνη, ἡ σύζυγος τοῦ Διομήδους, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλκινόου ἢ
ἡ Πηνελόπη:

ἴφθιμη ἄλοχος Διομήδεος ἱπποδάμοιο. (Ε 415)
ἴφθιμη βασίλεια τέρεν κατὰ δάκρυον εἴβοι. (π 332, ο 364
ψ 92).

Ἡ Κρόϊα εἶναι πετρώδης :

Μηδὲ πορεύου σὺ αὐτὸς εἰς Κρούην τὴν πετρώδη, (στίχ. 1.869).

Πετρόγεσσα παρ' Ὁμήρῳ εἶναι ἡ Αὔλις, ἡ Πυθών, ἡ Καλυδών:

οἱ θεοὶ Υρίην ἐνέμοντο καὶ Αὔλιδα πετρήγεσσαν (Β 496).
οἱ Κυπάρισσον ἔχον Πυθῶνά τε πετρήγεσσαν (Β 519,
640).

Αἱ τρεῖς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐδώρησεν δὲ Φερδινάνδος εἰς τὸν Σκεντέρμπεην εἶναι εὐρωγύνιαι :

καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγυίους πόλεις· (στίχ. 2.391).

ώς ἡ Τροία ἢ ἡ πόλις τῶν Μυκηνῶν:

οὐ γάρ ἔτι Τροίην αἱρήσομεν εὐρυάγυιαν. (Β 141, ἐπίσης δὲ Β 12, 66, 329, Ξ 88).

Ἀργος τε Σπάρτη τε καὶ εὐρυάγυια Μυκήνη· (Δ 52)

Τὸ Ἰλιον εἶναι εὐτύχεον, καὶ ἡ Κρόϊα εὖπυργος:

Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτύχεον ἀπονέεσθαι, (Β 113, 288).
μόνος δὲ σὺ μεγάθυμε ἐκ τῆς εὐπύργου Κρούης
ἄνδρας ἐζώγρησας . . . (στίχ. 836).

"Εν ἄλλῳ στοιχεῖον καθαρῶς ὅμηρικόν, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του, εἶναι ἡ ἐκ τῶν προτέρων ἀποκάλυψις τῶν ὕσων θὰ συμβοῦν ἀργότερον. Πολλάκις δηλ. ὁ ποιητὴς προλέγει τὴν ἔκβασιν ὥρισμένων γεγονότων ώς καὶ δὲ "Ομηρος. Λέγει δὲ Σταυρίδης περὶ τοῦ Δίνκου:

Ἄριστος! οὐδὲ ἔμελλες νὰ ἐπανέλθῃς σῶος,
ἀλλὰ φαιδρὸς ἀπέθνησκες ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. (στίχ. 485).
καὶ ἐμειδίασεν ὡμόν· οὐδὲ ἥλπιζεν δὲ τλήμων,
ὅτι δι' ὅπλον τοῦ αὐτοῦ Σκενδέρμπεης δὲ θοῦρος
τὴν ἐπιοῦσαν ἔμελλεν αὐτὸν νὰ ἀποκτείνῃ, (στίχ. 685).

"Η περὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Θεοῦ:

Ο ὕψιστος δὲ πανδερκῆς νοήσας οὐρανόθεν
τὸ φόνημα τὸ εὐσεβές, πάρα πολὺ εὐφράνθη,
καὶ μόνους ἔμελλεν αὐτοὺς νὰ σώσῃ ἐκ τοῦ φόνου
ἐν κραταιῷ βραχίονι τὴν ἐπιοῦσαν, . . . (στίχ. 725).
παννύχιος δὲ ἥστραπτε δεινὰ θεός δὲ μέγας,
ὅτι μυρίας εὐγενεῖς ψυχᾶς ἀνδρῶν ἥρώων
τὴν ἐπιοῦσαν ἔμελλεν εἰς "Ἄδου νὰ προπέμψῃ. (στίχ. 2.255).

'Ιδοὺ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ὥρισμένα μόνον σχετικὰ παραδείγματα:

τὰ φρονέοντ' ἀνὰ θυμὸν ἢ ὃ οὐ τελέεσθαι ἔμελλον. (Β 36).
ἀλλ' ἐδάμη ὑπὸ χερσὶ ποδώκεος Αἰακίδαο
ἐν ποταμῷ, δθι περ Τρῶας κεράϊζε καὶ ἄλλους. (Β 860,
873).

ἔσσεται ἡμαρ ὅτ' ἄν ποτ' ὀλώλη Ἰλιος ἱρὴ (Δ 164,
ἐπίσης δὲ Ο 64, 612, Π 460, 707, 852, Σ 96, 330, Τ 409,
417, Χ 359, Ω 85).

'Αλλ' ὑπάρχει μία ἀκόμη στενοτάτη σχέσις μεταξὺ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ τῆς Ἰλιάδος: 'Ο Σταυρίδης δηλ. ἐκ τοῦ πολυετοῦς πολέμου μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων ψάλλει ἐν μόνον γεγονός, τὴν ἔξουδετέρωσιν δηλ. τοῦ Μπαλαμπάν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη.

. . . ἐγὼ θὰ ψάλλω μόνον
πῶς ἥσχυνε τὸν Μπαλαμπάν σατράπην μιαιφόνον.
(στίχ. 12).

'Ομοίως καὶ δὲ "Ομηρος ἐκ τοῦ πολυετοῦς πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τρώων ψάλλει μόνον ἐν γεγονός, τὴν μῆνιν δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως:

Μῆνιν αἱειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος (Α 1)

'Αλλ' ὅπως εἰς τὸν "Ομηρον ψάλλονται ἐμμέσως καὶ ἀναφέρονται γεγονότα, τὰ δόποια συνέβησαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, κυρίως δὲ ἡ διὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου ἐκδίκησις τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ μονομαχία τούτου πρὸς τὸν Ἔκτορα, τὸν ὁποῖον καὶ φονεύει, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον

καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου ψάλλονται καὶ ἀναφέρονται γεγονότα, τὰ ὅποια ἔλαβον χώραν πρὶν ἀπὸ τὴν μονομαχίαν Σκεντέρμπεη καὶ Μπαλαμπάν, ἀλλὰ τὸ κυρίως θέμα εἶναι ἡ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Δίνκου ἐκδίκησις τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ μονομαχία τούτου πρὸς τὸν Μπαλαμπάν, τὸν ὁποῖον καὶ φονεύει. Πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν ἄριστον τῶν Ἀχαιῶν, ἀντιστοιχεῖ Σκεντέρμπεης ὁ θοῦρος. Πρὸς τὸν "Ἐκτόρα τὸν μέγα, ἀντιστοιχεῖ ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας, ὁ ἄριστος τῶν Τούρκων.

"Ετερον πρόσωπον τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου κατ' εἰκόνα τῆς Ὁμήρου Ἰλιάδος εἶναι ὁ Καραχασάν, ὁ ὁποῖος ἀντεγράφη κατὰ τὰ μέτρα καὶ τὸν τύπον τοῦ Νέστορος. Ὁ Νέστωρ, ὡς γνωστόν, εἶναι ὁ συνετός, ίδιᾳ δὲ ὁ ἥδυεπής Ἀχαιός, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὴν ἡλικίαν του, διαπρέπει καὶ εἰς τὰς μάχας:

. . . τοῖσι δὲ Νέστωρ
ἡδυεπής ἀνόρουσε, λιγὺς Πυλίων ἀγορητής,
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ρέεν αὐδή· (Α 247).

Μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν τύπον τοῦ Νέστορος παρουσιάζει ὁ Σταυρίδης τὸν Καραχασάν:

ἡγέρθη ὁ Καραχασάν πρεσβύτης λευκοπάγων,
ἴστωρ ἀρχαίων πράξεων, μελίρρυτος τὸ στόμα,
πολύτροπος μὲν ἐν βουλαῖς, δεινὸς δὲ κ' ἐν πολέμῳ,
(στίχ. 582).

"Ο Καραχασάν ἔχει προσέτι καὶ μαντικὰς τρόπον τινὰ ἰκανότητας:
ὅπως βουλεύωμαι νοῶν τὰ πρόσω καὶ δπίσω,
ἴνα ὡς ἄριστ' ἀποβῆ τὸ τέλος τοῦ πολέμου· (στίχ. 596).

"Η ἴδιότης αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως ἀγνωστος καὶ εἰς ἡρωας τῶν ὁμηρικῶν ἔπων:

οῖς δ' ὁ γέρων μετέησιν, ἄμα πρόσσω καὶ δπίσσω
λεύσσει, ὅπως δχ' ἄριστα μετ' ἀμφοτέροισι γένηται.
(Γ 109).
. . . ὁ γάρ οῖος ὅρα πρόσσω καὶ δπίσσω· (Σ 250, ω 452).

"Ο Ὅμηρος εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη τῆς Ἰλιάδος (Β) δίδει μίαν περιγραφὴν τῶν δύο ἀντιμαχομένων παρατάξεων, Ἐλλήνων δηλ. καὶ Τρώων. Παρομοίαν πρόθεσιν περιγραφῆς τῶν δύο στρατευμάτων του εἶχε καὶ ὁ Σταυρίδης, ὡς φαίνεται ἐκ τινος ὑποσημειώσεως του εἰς τὸ κείμενον (μεταξὺ τῶν στίχ. 2.315-2.316 καὶ 2.528-2.529). Τελικῶς δμως φαίνεται δὲν ἐπραγματοποίησε τὴν ἰδέαν του ταύτην. Εἶχεν ἐπίσης κατὰ νοῦν ὁ ποιητὴς νὰ παρουσιάσῃ μίαν ἀποχαιρετιστήριον συνομιλίαν μεταξὺ Σκεντέρμπεη καὶ Δωρίκης, κατὰ τὸ ὁμηρικὸν πρότυπον τοῦ "Ἐκτόρος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ὑπεδήλωσε χωρὶς νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ποτὲ (βλ. στίχ. 2.407-2.408).

"Ετερον στοιχεῖον τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Σταυρίδης ἐκ τοῦ Ὅμηρου, παρὰ

τὰς ιστορικὰς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ὁπωσδήποτε εἶχεν ὑπ’ ὄψιν του ὁ ποιητής, εἶναι καὶ ὁ δι’ ἐκσφενδονίσεως λίθου ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη θάνατος τοῦ Μπαλαμπάν. ‘Ο Βρετός, εἰς τὴν Ἰστορίαν Γεωργίου Καστριώτου, τὴν ὁποίαν ὁ Σταυρίδης εἶδεν ὁπωσδήποτε, ἀναφέρει ὅτι «ἐν φύσει ὁ Μπαλαμπάν ἥγωνίζετο μυριοτρόπως ἐγκαρδιῶν τοὺς στρατιώτας του...’ Άλβανός τις στρατιώτης σταθμήσας αὐτὸν μὲ τὸ πυροβόλον του, τὸν ἐκτύπησε θανατηφόρως εἰς τὸν λαιμόν, καὶ ὁ ἵππος του τὸν ἔφερεν ἔτι πνέοντα εἰς τὸ στρατόπεδον, ὃπου ἔπεσε νεκρός ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του»¹. Σημειώνει ἐπίσης ὁ Βρετός ὅτι ὁ Ἄλβανὸς οὗτος στρατιώτης ὠνομάζετο Γεώργιος Ἀλέξης².

Ἐν τούτοις ὁ Σταυρίδης λέγει ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης λαβὼν πελώριον λίθον ἔπληξε τὸν Μπαλαμπάν θανατηφόρως εἰς τὸ στῆθος:

. . . καὶ κύψας εἰς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀπορρήγα,
ἐγγύθεν κείμενον ἴδων ὀπίσω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδὲ ἥθελον κινήσει
τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἥβης,
οῖους ἐν ὅκνῳ καὶ τρυφῇ ὡς αἴών παράγει·
ἐκεῖνος δὲ ἔπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιῷ ἐδίνησε τὸν λίθον
εὖ διαβάζει, καὶ ἥλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
τοῦ μιαιφόνου Μπαλαμπάν, κ’ ἐπλάτυνε τὸ στῆθος,
(στίχ. 3.471).

Ο τρόπος οὗτος συμπλοκῆς ἐπανέρχεται πλειστάκις εἰς τὸν “Ομηρον, ὃπου παρουσιάζονται ὅχι μόνον ἥρωες νὰ μάχωνται διὰ λίθων, ἀλλ’ ἀκόμη καὶ θεοί: Συγκεκριμένως εὐρίσκομεν καὶ ἀντίστοιχον εἰκόνα τῆς ὡς ἄνω τοῦ Σταυρίδου εἰς τὴν Ἰλιάδα, σχετικὴν μὲ τὸν Ἀχιλλέα:

Τυδεῖδης, μέγα ἔργον, ὃ οὐ δύο γ’ ἄνδρε φέροιεν,
οἵοι νῦν βροτοὶ εἰσ· ὃ δέ μιν ρέα πάλλε καὶ οἶος.
τῷ βάλεν Αἰνείαο κατ’ ἰσχίον . . . (Ε 303).
ἀλλ’ οὐδὲ ὡς ἀπέληγε μάχης κορυθαίολος “Ἐκτωρ,
ἀλλ’ ἀναχασσάμενος λίθον εῖλετο χειρὶ παχείῃ
κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα, τρηχύν τε μέγαν τε·
τῷ βάλεν Αἰαντος δεινὸν σάκος ἐπταβόειον
μέσσον ἐπομφάλιον· περιήχησεν δὲ ἄρα χαλκός.
δεύτερος αὖτ’ Αἴας πολὺ μείζονα λᾶαν ἀείρας
ἥκει ἐπιδινήσας, ἐπέρεισε δὲ ἵν’ ἀπέλεθρον, (Η 264,
ἐπίσης δὲ Δ 518, Ε 580, Θ 321, 327, Λ 541, Μ 154, 380,

1. Ἰστορία Γεωργίου Καστριώτου..., Ἀθῆναι 1848, τόμ. Β’, σ. 126.

2. Αὐτόθι, σ. 163, σημ. 33.

445, 453, Ξ 410, Ο 250, 411, 578, 587, 735, 774, Υ 285,
Φ 403).

’Αλλ’ ἵσως ἡ σημαντικωτέρα ἔξάρτησις τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὁμήρου συνίσταται εἰς δύο δυνάμεις, τὰς ὅποιας παρουσιάζει ὁ ποιητής, καὶ αἱ ὅποιαι καθορίζουν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκβασιν πάσης ἐνεργείας του, εἶναι δηλ. ἡ Μοῖρα καὶ ἡ ἑκάστοτε ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ. Ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι περίεργος δητῶς, ἐντελῶς δὲ ἐκτὸς πραγματικότητος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Kodov ὁ ὅποιος λέγει ἐν προκειμένῳ: «Εἰς τὸ ποίημα τοῦτο οὐδὲν περὶ Θεῶν ἀναφέρεται, μηδὲ περὶ πεπρωμένου καὶ ἀπολύτου προορισμοῦ... Τὰ νῆματα τῆς κινήσεως εὑρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι τῶν Θεῶν. Οἱ ἥρωες εἶναι κοινοὶ θνητοί, δὲν εἶναι παίγνιον εἰς χεῖρας τῶν Θεῶν»¹.

Πάντα ταῦτα οὐδόλως ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα. Σημειώτεον δὲ ὅτι ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν ἔκθεσίν του, τὴν δημοσίευσιν τῆς ὅποιας, ὡς εἴπομεν ἡδη, ἀγνοεῖ ὁ Kodov, ἔψεξε τὸν Σταυρίδην κυρίως διὰ τὴν ἀνεπιτυχῆ προσπάθειαν ἀπομιήσεως τοῦ Ὁμήρου εἰς ὅ, τι ἀφορᾷ εἰς τὴν Μοῖραν καὶ τὸ πεπρωμένον, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἔξάρτησιν ἐκ τῆς εὐμενοῦς ἡ δυσμενοῦς διαθέσεως τοῦ Θεοῦ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου².

Σχετικῶς μὲν τὴν Μοῖραν ὁ Σταυρίδης παρουσιάζει ὅτι αὕτη «ὅρίζει», «χαλκεύει» ἢ «ἐπικιλώθει», ὅ, τι ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐπιτελέσῃ εἰς τὴν ζωὴν του. Οὐδεὶς θνητὸς δύναται νὰ ἀποφύγῃ ὅ, τι δρίσει ἡ Μοῖρα, διότι τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι «ἄφυκτον». Ἰδού ωρισμένα παραδείγματα ἐκ τοῦ ἔπους, τὰ ὅποια πιστοποιοῦν τὴν γνώμην μας:

οὐδέ τις δύναται θνητὸς τὴν Μοῖραν νὰ ἐκφύγῃ· (στίχ. 657).

κ’ ἔξεδεχόμην σταθερῶς ὅ, τι δρίσ’ ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.249).

’Αλλὰ τί λέγω; ἄφυκτον ὅ, τι ἡ Μοῖρα γράψῃ· (στίχ. 1.259).

ὦ τέκνον, οὕτε μόνον σὲ ἐμίσησεν ἡ Μοῖρα, (στίχ. 1.268).

ὅτι πολλοὺς ἀγριωπὴ κατέδραμεν ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.274).

. . . οὕτω γάρ ἐπέκλωσεν ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.299).

ἢ ἔκλωσε κακόδαιμον τὸ νῆμα τῆς ζωῆς μου

τῆς Μοίρας χεὶρ παμμέλαινα . . . (στίχ. 1.354)

’Αλλ’ ἄλλαι ἥσαν αἱ βουλαὶ τῆς Μοίρας· οὐδ’ ὁ πλάστης

νὰ παρατρέψῃ δύναται ὅ, τι αὐτὴ διέγνω, (στίχ. 1.782).

. . . εἴτα δ’ ἔξελθὼν τῆς Κρούης θέλεις πάθει

1. Βλ. «Δελτ. Σλαβ. Βιβλιογραφίας», τεῦχ. 25, ἔ.ἀ., σ. 33.

2. «Πανδώρα», 15 Ιουνίου 1862, φύλλ. 294, σ. 124-125.

ὅσα σ' ἡ Μοῖρα ἔκλωσεν ὅπότε ἐγεννήθης. (στίχ. 2.146).
 ὁ θούριος Σκενδέρμπετης διηνεκῶς φονεύων
 ὅσους ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ πεπρωμένον ἥγε, (στίχ. 2.653,
 ἐπίσης δὲ στίχ. 1.818, 1.821, 3.075, 3.136, 3.457, 3.774).

Ἐκ τοῦ Ὁμήρου σταχυολογοῦμεν τὰ ἑξῆς σχετικά μὲ τὴν Μοῖραν καὶ τὸ
 ἀνθρώπινον πεπρωμένον:

. . . οὐδέ τοι ἡμεῖς
 αἴτιοι, ἀλλὰ θεός τε μέγας καὶ Μοῖρα κραταιή. (Τ 409).
 μοῖραν δ'οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν, (Ζ
 488).

. . . τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλοσδε,
 σοί, Μενέλαε, δαμῆναι ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι. (Ν 602, ἐπίσης
 δὲ Δ 517, Ε 83, 613, 629, Η 52, Ο 117, Π 334, 434, 849,
 853, Ρ 421, 478, 672, Σ 119, 120, Υ 477, Φ 83, 110, Χ 5,
 303, 436, Ψ 80, Ω 49, 132, β 100, γ 238, 269, δ 475, ε 345,
 ι 532, λ 292, τ 145, 592, υ 76, χ 413, ω 29, 135).

‘Αλλ’ ἡ ζωὴ ἡ ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, ίδια δὲ ἡ καλὴ ἡ κακὴ ἔκβασις
 τῶν ἐνεργειῶν του, ἑξαρτᾶται ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς ὁργῆς ἡ τῆς
 ἀγάπης του. ‘Ο Θεὸς τοῦ Σταυρίδου δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστια-
 νισμοῦ, ἀλλ’ ὁ ὁμηρικός Θεός, ὁ ὄποιος εὐχαριστεῖται καὶ βοηθεῖ, ὅταν
 τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν σκέπτωνται, ὁργίζεται δὲ ὅταν τὸν παραμελοῦν ἡ τὸν
 ὑποβιβάζουν ώς πρὸς τὴν τάξιν! ‘Ο Θεὸς προσέτι χρησιμοποιεῖ πολλάκις
 ὡρισμένους ἀνθρώπους ἀπλῶς ώς «ὅργανα πιστὰ τῆς ἐκδικήσεώς του»,
 ὅπότε τοὺς ὀπλίζει μὲ δύναμιν ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. ‘Ο Θεὸς π.χ.
 ὁργισθεὶς διὰ τὴν ἡθικὴν πτῶσιν τῶν Βυζαντινῶν, ἐχρησιμοποίησε τὸν «Ἀ-
 μουράτ» ώς «ὅργανον πιστὸν τῶν ἐκδικήσεών του» ἐναντίον των. ‘Η δοξασία
 αὗτη βεβαίως ὑπῆρξε κοινὴ εἰς τοὺς “Ελληνας κατὰ τοὺς μετὰ τὴν πτῶσιν
 τῆς Πόλεως χρόνους.

καὶ ἐτελοῦντο αἱ βουλαὶ αἱ ἄφυκτοι τοῦ πλάστου,
 ὅστις ὠργίσθη κατιδών τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
 εἰς ἡδονὰς ἐκχαννωθέν, τὴν Δίκην ἐξυβρίζον,

 ταῦτα κατεΐδεν ἐπὶ γῆς βαρυθυμῶν ὁ πλάστης
 καὶ ἀφ' ἡμῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ὁργίλος
 καὶ Ἀμουράτ τὸν δούλον του ἐκάλεσε, . . . (στίχ. 125-
 133).

Λέγει λοιπὸν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀμουράτ:

Παραλαβών σου τὸν στρατὸν παρόρμησον εἰς μάχαις
 τοὺς ὑβριστάς μου πάταξον, ἐκφόβισον τὰ ἔθνη,

καὶ ἔσο ὅργανον πιστὸν τῶν ἐκδικήσεών μου·

.....
οὔτως ηὐδόκησα ἐγώ! . . .

Τοσαῦτα πρὸς τὸν Ἀμουράτ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ·
καὶ ἐνεφύσησεν αὐτῷ, κ' ἐνέπλησεν ἴσχυος
τὰ μέλη του τὰ θαλερά, καὶ θάρσους τὴν καρδίαν,
καὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ διέχει σπινθήρας
φλογάς, καὶ ἐκ τοῦ στέρνου του ἀφῆρεσε τὸν φόβον,
κ' ἐπὶ τῶν νώτων ἥρμοσε τὴν φοβερὰν παλάμην
καὶ εἰς τὰ πρόσω πόθησεν ἐν κραταιῷ δυνάμει
αὐτὸν καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ εἴτα ἀνεπαύθη. (στίχ.
141-161).

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον δὲ Θεὸς ἔπαινε νὰ εὔνοῇ τὸν Ἀμουράτ καὶ ἥρχισε νὰ εὔνοῇ τὸν Σκεντέρμπεην:

ὅτι ἀπῆρεν ἀπ' αὐτοῦ ὁ ὑψιστος τὴν χεῖρα,
διότι ἥδε νικητὴς σοφάς περιεφρόνει
ἀνδρῶν γερόντων συμβουλάς, . . . (στίχ. 185).
ὅ δὲ ὑψίθρονος θεὸς ἥγάπησεν ἐκεῖνον,
ἀπὸ θεοῦ γὰρ ἥρχετο πρὶν ἡ συνάψῃ μάχην
καὶ εἰς θεὸν ἀπέληγεν, οὐδὲ ἐμεγαλαύχει. (στίχ. 170).

Αὐτὸς δὲν σημαίνει ὅτι δὲ Θεὸς δὲν δύναται νὰ εὔνοῇ καὶ ώρισμένους Ὁθωμανοὺς γενναιοψύχους:

Τοιαῦται ἥσαν αἱ βουλαὶ Θεοῦ τοῦ ὑψιθρόνου.
Διὸ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς μένος καὶ σκέλη κοῦφα,
ἔως δὲ λάβρος ὑετὸς δργῶσαν ἀποσβέσῃ
τοῦ μαινομένου ἥρωος τὴν λύσσαν τὴν φλογίνην. (στίχ.
3.676).

Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικώτερον σημεῖον τοῦ ἔπους, τὴν θανάτωσιν δηλ. τοῦ Μπαλαμπάν ύπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη, δὲ Σταυρίδης ἀντιγράφει δόμηρικὴν εἰκόνα καὶ δόμηρικὴν τεχνοτροπίαν. Ὁ Σκεντέρμπεης δηλ. δὲν φονεύει τὸν ἀντίπαλόν του λόγῳ σωματικῆς ἢ στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς, ἀλλὰ μόνον διότι προσεβλήθη δὲ Θεὸς ύπὸ τοῦ Μπαλαμπάν, ἐπικαλεσθέντος πρῶτον τὸν προφήτην Μουχαμέτ καὶ ὅχι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν. Πρὸς ἐκδίκησιν λοιπὸν δὲ Θεὸς «ἄρισε κακὴν μοῖραν» διὰ τὸν Μπαλαμπάν, καὶ ἐπιθέσας τὴν χεῖρα του ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐνέπλησε τὰ μέλη του δυνάμεως, ἀφαιρέσας τὸν κάματον. Ἡ δηλ. δψις τοῦ ἥρωος ἔλαβε ἀγρίαν μορφήν, ἡ δὲ δρμή του ἦτο ἀκατάσχετος, «διότι ὕτρυνεν αὐτὸν βουλὴ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν ἐκ τοῦ ἔπους ἀπόσπασμα:

3.447 Δεινὸς δὲ ἐνεμέσησε Θεὸς δ μέγας, ὅτι

- πρῶτον τὸν πλάνον Μουχαμέτ ὠνόμαζεν ὁμνύων
οἱ μιαιφόνος Μπαλαμπάν· κ' ἐν τῷ ἀφθάρτῳ θρόνῳ
ἐσείσθη, καὶ ἐκλόνισε τὸν οὐρανὸν τὸν μέγαν,
3.451 βαρυθυμῶν δὲ ἐφθέγξατο, βροντὴ δὲ ἦν ὁ φθόγγος·
«Ἄ, δεῖλαιε! Δέν ἡρκεσεν δτὶ ἔξωμοσάς μου
τὸν μονογέννητον υἱὸν ἀντὶ ψευδοπροφήτου,
καὶ ἔνοπλος ἐπάταξας γενέτειραν πατρίδα,
3.455 καὶ ἄκακον ἀπέκτεινας ἀγγελιώτην ἄνδρα,
ἄλλὰ καὶ τῶν Δυνάμεων τὸν Κύριον ὑβρίζεις·
ἰδού σοι σήμερον ἐγὼ κακὴν ὁρίζω Μοῖραν,
καν σε μυρίαι φάλαγγες πολεμιστῶν φρουρῶσι».
- 3.460 Ταῦτα εἰπὼν ἐπέθηκε τὴν χεῖρα τὴν μεγάλην
ἐπὶ τὴν ἄκραν κόρυθα Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου,
κράτους δὲ ἐνέπλησεν αὐτοῦ τὰ μέλη, ἀφαιρέσας
τὸν κάματον τὸν ἀτερπῆ, καὶ εἰς τὰ ὅμματά του
3.464 σπινθῆρας μένους θεῖκου διέχεε φλογίνους·
ρῆγος δὲ ἄμα ιερὸν ἐδρίγησεν ὁ ἥρως,
καὶ ἀνωρθώθησαν αὐτοῦ αἱ τρίχες πανταχόθεν
περὶ τὸ σῶμα φρίσσουσαι· ἔξαλλος τότε ἔστη
3.468 ὡς οἰστρῳ ἐλαυνόμενος, καὶ ἐκθαμβίος συνεῖδε
τὸ μένος του διάπυρον, καὶ νεαρὰ τὰ μέλη
ώς πρὶν ἐπὶ νεότητος, κ' ἐνόησεν αὐτίκα
ὅτ' ἥψατο αὐτοῦ ἡ χεὶρ Κυρίου τοῦ ὑψίστου,
3.472 καὶ ηὐχαρίστησεν αὐτῷ, καὶ κύψας πρὸς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀπορρῶγα,
ἐγγύθεν κείμενον ίδων δόπισω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδὲ ἥθελον κινήσει
3.476 τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἥβης,
οἶους ἐν ὅκνῳ καὶ τρυφῇ ὃ νῦν αἰών παράγει·
ἐκεῖνος δὲ ἐπαλλεν αὐτὸν ἀνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιῷ ἐδίνησε τὸν λίθον
3.480 εὗ διαβάς, καὶ ἤλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
τοῦ μιαιφόνου Μπαλαμπάν, κ' ἐπλάτυνε τὸ στῆθος,
συνθλάσας πάσας τὰς πλευράς, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ ἵππου,
ώς δλμον ἐδρίψε χαμαί· . . .

Τὴν ἐνίσχυσιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐνὸς ἥρωος, τῇ παρεμβολῇ ἐνὸς θεοῦ, ἀπαντῶμεν πολλάκις εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος βεβαίως καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

(Ἡ Ἀθηνᾶ): . . . ἐν δὲ σθένος ὢρσεν ἐκάστῳ

- καρδίη ἄλληκτον πολεμίζειν ἡδὲ μάχεσθαι. (Β 451).
 Ὡς ἔφατ’ εὐχόμενος· τοῦ δ’ ἔκλυε Παλλὰς Ἀθήνη,
 γυῖα δ’ ἔθηκεν ἐλαφρά, πόδας καὶ χεῖρας ὑπερθεν· (Ε 121).
 (‘Ο Ἄρης): Ὡς εἰπὼν ὅτρυνε μένος καὶ θυμὸν ἐκάστου. (Ε 470).
 . . . καὶ ἐν στήθεσσι μένος βάλε ποιμένι λαῶν. (Ε 513).
 (‘Ο Ζεύς): . . . μάλα γάρ ἔθεν εὐρύοπα Ζεὺς
 χεῖρα ἐήν νπερέσχε, τεθαρσήκασι δὲ λαοί. (Ι 686, ἐπίσης
 δὲ Α 55, Γ 395, Ε 1, 290, 563, 675, 792, Κ 482, Λ 10, Ν 61,
 468, Ο 59, 232, 240, 262, 567, 594, Ρ 118, 176, 206, 456,
 582, 596, Σ 203, 311, Υ 110, Φ 145, 304, 547, Ψ 771, ζ
 139, θ 15, φ 1, ω 520, καὶ α 89).

Πάντα ταῦτα καταδεικνύουν, νομίζομεν, σαφῶς τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἔξήσκησαν τὰ δύμηρικὰ ἔπη ἐπὶ τὸν Σταυρίδην, τὴν ἔξάρτησιν δὲ τοῦ ποιήματός του ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἤντλησε λέξεις, φράσεις, εἰκόνας καὶ πολλὰ ἄλλα οὐσιαστικὰ στοιχεῖα μορφῆς καὶ περιεχομένου, προσαρμόσας, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀκόμη καὶ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔργου του πρὸς τὸ ἀθάνατον μνημεῖον τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος¹.

‘Αλλ’ ὑπάρχει καὶ ἐν ἄλλῳ θέμα, τὸ ὁποῖον διέψυγε τῆς προσοχῆς τῶν μελετητῶν τοῦ ἔπους τούτου: Τί ἀκριβῶς δηλ. ἀντιπροσωπεύει διὰ τὸν Σταυρίδην ὁ ἀγών τοῦ Σκεντέρμπεη ἐναντίον τῶν Τούρκων, ποίας δὲ ἐθνικότητος θεωρεῖ ὁ ποιητὴς τὸν ἥρωά του ἢ τὸν λαὸν αὐτοῦ; Ἐσημειώσαμεν ἡδη ὅτι εἰς τὸ πρῶτον ἔπος του ὁ ποιητὴς παρετήρησεν ὅτι οἱ Ἀλβανοί οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ “Ἐλληνες, ώς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς γλώσσης, τῶν ἥθων καὶ ἐθίμων καὶ τῆς ἴστορίας. Τὴν ίδιαν ἀντίληψιν ἔξηκολούθει νὰ ἔχῃ καὶ νὰ ἐκφράζῃ ὁ ποιητὴς καὶ καθ’ ὃν χρόνον συνέθετε τὸ δεύτερον ἔπος του, δηλ. τὸν «Σκενδέρμπεην». Τοῦτο ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης ἐμμέσως εἰς ἐν σημεῖον τοῦ ἔπους:

Λέγει δηλ. ὁ Σταυρίδης ὅτι ὁ Μπαλαμπάν εἰς τὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη εἶχε μαζί του καὶ ἐν τμῆμα Περσῶν στρατιωτῶν. Τὸ τμῆμα λοιπὸν τοῦτο τῶν Περσῶν «ἐκλονεῖτο», διότι ὁ Ἀριαμνῆς ὁ Κομνηνὸς ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας του λέγων ὅτι δὲν πρέπει νὰ τοὺς φοβίζῃ τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, καθ’ ὃσον κάποτε οἱ πρόγονοι των ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Πέρσας «εἰς πολυκρότους μάχας κατά τε πόντον καὶ ξηράν», ὑπενθυμίζων δηλ. τοὺς ἐλληνο-περσικοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρχαιότητος:

3.239 Ὁμοίως δὲ ἐτέρωθεν οἱ Πέρσαι ἐκλονοῦντο,
 ὅτι ἐβόα συνεχῶς θαρρύνων τοὺς ἵπποτας

1. Συνεπῶς δὲν εὑσταθεῖ πλέον ἡ γνώμη ὅτι τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου εἶναι «πρωτότυπον», ώς ὑπεστήριξεν ἡ J a s a r - N a s t e v a, Scanderbeg nella letteratura macedone, εἰς «V Convegno Internazionale di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1968, σ. 261.

- ΄Αριαμνῆς ὁ Κομνηνός· «Τί ἔτι κατοκνεῖτε
ῷ τέκνα, καὶ ἀνέχεσθε πολεμιστὰς ἀχρείους;
- 3.243 Δὲν βλέπετε ἀπάντοθεν νικῶντας τοὺς ἑταίρους;
΄Ω! εἴθε νὰ κατέπινεν ἡμᾶς ἡ γῆ χανοῦσα,
ἄν πάντων ἔσχατοι ἡμεῖς κερδάνωμεν τὴν νίκην.
Μὴ τῶν ἀνδρῶν τὸ μέγεθος, ὣ τέκνα, σᾶς ἐκπλήττῃ!
- 3.247 Τούτων ἡ δψις μὲν καλή, τὸ θάρσος δὲ δλίγον·
τούτους οἱ πρόγονοι ἡμῶν εἰς πολυκρότους μάχας
κατά τε πόντον καὶ ἔηράν κατήσχυναν πολλάκις,
εἰς ἐναντίον ἐκατὸν ταττόμενοι ἀόκνως.
- 3.251 Όρμᾶτε, τέκν’ ἀγαπητά, ἐπὶ σφαγὴν καὶ νίκην,
μηδὲ μοι καταισχύνητε τὸ γένος τῶν πατέρων».
-
- 3.257 Ἀκούοντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ γέροντος τοὺς λόγους,
ἐν τῇ καρδίᾳ ἔβαλλον καὶ ὕτρυνον ἀλλήλους,
ἵνα ἀνδρείως μάχωνται κ’ ἀξίως τῶν προγόνων,

΄Ωστε θὰ ἡδύνατο νὰ θεωρήσῃ κανεὶς ὅτι εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου Ἐλληνες μάχονται, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σκεντέρμπεην, ἐναντίον τῶν Ἀσιατῶν (Τούρκων-Περσῶν). Ό Σταυρίδης, δι’ ὅσων ἔχομεν εἰς τὸν οἰκεῖον χῶρον σημειώσει, εἶδε πιθανώτατα καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ Γ. Καστριώτου, τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα» (εἰκ. 8), εἰς τὴν ὅποιαν βιογραφίαν, ὡς ἔχομεν ἀναφέρει, ὁ Σκεντέρμπεης ἐθεωρεῖτο Ἐλλην τόσον ὄσον καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Πάντως ὁ Α. Ραγκαβῆς, ὁ ἀναγνώσας καὶ πιθανώτατα συντάξας τὸ κείμενον τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, ἀνέγνωσεν ὁπωσδήποτε τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη, ὅχι μόνον διότι ὡς εἰς τῶν τριῶν συντακτῶν τῆς «Πανδώρας» θὰ εἰδεν ὁπωσδήποτε τὸ κείμενον τοῦ συνεργάτου αὐτῆς Δραγούμη, ἀλλὰ καὶ ἐκ τινος φράσεως τοῦ κειμένου τῆς ἀποφάσεως, ἀναφερόμενης εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου, καὶ μάλιστα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σκεντέρμπεη, καταφαίνεται ὅτι ἐξελάμβανε καὶ ὁ Ραγκαβῆς τὸν ἥρωα ὡς Ἐλληνα. Λέγει ὁ Ραγκαβῆς: «΄Αλλὰ καίτοι δρθὴ καὶ γόνιμος ἡ πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐκλέξῃ ὡς ἥρωα τῶν ἐπῶν του ἔνα τῶν τελευταίων καὶ ἐνδοξοτέρων προμάχων τῆς ἑθνικῆς ἀνεξαρτησίας...»¹. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Ραγκαβῆ ἐνθυμίζουν τὸ ἔξῆς σχετικὸν τμῆμα ἐκ τῆς Ἰστορίας τοῦ Σκεντέρμπεη, τυπωθείσης ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη: «...ἐπιχειρῶ νὰ σχεδιαγραφήσω τὴν ἀρρενωπὸν εἰκόνα τοῦ τελευταίου μὲν ἀντιπροσώπου τῶν ἡμιθέων τῆς ἀρχαίας... Ἐλλάδος...»².

1. «Πανδώρα», ἔ.ἀ., σ. 124.

2. Ν. Δραγούμη, Ἰστορία Γεωργίου Καστριώτου..., ἐν Ἀθήναις 1861, σ. β'.

Εἰς τὴν ἐποχὴν λοιπὸν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἔλληνες συνέχιζον διὰ νὰ
δόλοκληρώσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ἑθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ μορφὴ τοῦ Σκεντέρ-

I S T O R I A

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΟΥ

ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΕΗ.

Ἐπεξεργασθεῖσα

ΚΑΤΑ

ΠΑΓΑΝΕΛ

ΤΠΟ

Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗ.

Μίλιο δὲ οὐνι καὶ λόγη καὶ μορφα
πετρίδες ἤρωτες θεοντάς ευεργετα

ΙΠΡΙΔΑΝΖ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΙΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ,

ΟΔΟΣ ΠΕΡΙΚΑΛΕΩΣ, ΑΡΙΘ. 216.

1861.

Εἰκ. 8. Προμετωπὶς τῆς τρίτης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιογραφίας
τοῦ Σκεντέρμπεη

μπεη προσεφέρετο εἰς τὸν Σταυρίδην διὰ νὰ προβληθῇ ὁ ἥρως οὗτος ώς
σύμβολον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, πολὺ περισσότερον
ἐπειδὴ ὁ Γ. Καστριώτης εἶχεν ἥδη ἀποτελέσει ἀντικείμενον καὶ ἔτερων ἑλ-

ληνικῶν ἔργων προηγουμένως, τῆς τραγωδίας δηλ. τοῦ Ι. Ζαμπελίου καὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ι. Καρασούτσα καὶ τοῦ Α. Δανδόλου. Ὁ Σταυρίδης ζῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ δού ή μικρὰ ἀκόμη Ἐλλάς παρηκολούθει ἐντόνως καὶ συνεχῶς τὸ θέμα τῆς πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἐλλήνων, ἐπὶ πλέον δὲ ζῶν εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐθνικὴ ὑπόθεσις ἐδέσποζεν ἐπὶ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν Ἐλλήνων ποιητῶν, ἔχων ἀναγνώσει προσφάτως τὴν ἐλληνικὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ, καταγόμενος δὲ ίδιος ἐκ περιοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ διετηρεῖτο μία ἐνθύμησις διὰ τὸν θρυλικὸν ἥρωα¹, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Σκεντέρμπεην, μορφὴν ἡ ὁποία ἀνταπεκρίνετο γενικώτερον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀγωνιζομένων κατὰ τῶν Τούρκων λαῶν τῶν Βαλκανίων², καὶ ὡς τὴν εἶχεν αἰσθανθῆ ὁ Σταυρίδης καὶ ὡς τὴν ἥσθιάνετο καὶ ὁ κύκλος τῶν Ἐλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ἐνηρμονίζετο καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν κριτῶν τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος³, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν προγενέστερον ποιητικὸν ἀγῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Σταυρίδης εἶχε λάβει τὸ πρῶτον βραβεῖον, ἀνεκοίνωνον ὅτι «ἐκ τῶν παρουσιασθέντων δεκατεσσάρων ποιημάτων, εὐχαρίστως παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἐπτὰ ὑπόθεσιν ἡ ἀφορμὴν ἔχουσι τὸν ἀγῶνα, ἡ καν κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται. Ποῖον τῷ ὅντι οἰκειότερον θέμα εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν, ἢν πανηγυρίζει τὸ Πανελλήνιον; Ἄλλα ποῖον συγχρόνως καὶ προσφορώτερον ὅπως ὑψώσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ»⁴.

Τὸ ἔπος συνεπῶς τοῦ Σταυρίδου γίνεται κατανοητόν καὶ ἐρμηνεύεται, μόνον ἂν τοποθετηθῇ καὶ θεωρηθῇ ἐντὸς τοῦ ἐλληνικοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπήδησεν, ἐκ τῶν ἐλληνικῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας τοῦ ποιητοῦ, δὲ ὁποῖος καὶ διὰ τοῦ δευτέρου ἔργου του ἐπεβεβαίωνε ὅσα εἶχεν αὐθορμήτως⁵ ἐκθέσει εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ πρώτου ποιητικοῦ του ἔργου καὶ εἰς τὴν ἀφιέρωσιν αὐτοῦ, ὅτι δηλ. εἰργάζετο καὶ ἐμόχθει χάριν τῆς Ἐλλάδος ἔχων κατὰ νοῦν τὸ μέγα ἔργον τῆς Ἐλληνικῆς Παλιγγενεσίας..

ΤΙΤΟΣ Π. ΓΙΟΧΑΛΑΣ

1. O. J a š a r - N a s t e v a, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prličev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 39-40.
2. V. G e o r g i e v, La figure de Scanderbeg dans la poésie de Grigor Perličev, εἰς: «Studia Albanica», 1968, τεύχ. 1, σ. 236. O. J a š a r - N a s t e v a, ξ.ά., σ. 38.
3. D. K a d a c h, Die Darstellung Skanderbegs und der Albaner in Prličevs «Skenderbeis» und «O Armatolos», εἰς «Studia Albanica Monacensis», München 1969, σ.130, σημ. 8.
4. «Πανδώρα», 15 Ἀπριλίου 1860, σ. 26.
5. ‘Ως ἐρμηνεία τῆς μετέπειτα ἐθνικῆς ἀσυνεπείας τοῦ Σταυρίδου δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅσα δ. Δ. Πετρόπουλος ἀναφέρει διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀσυνέπειαν τοῦ Κ. Φωτείνωφ ἡ Φωτειάδου, συγχρόνου τοῦ Σταυρίδου, γράψαντος ἐλληνιστὶ καὶ βουλγαριστὶ. Βλ. Δ. η μ. Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο ν, Πνευματικές σχέσεις Ἐλλήνων καὶ Βουλγάρων τοῦ ΙΘ' αιῶνα, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 11 κ.ε. (Ἡ παροῦσα σημείωσις κατεχωρίσθη ἐνταῦθα ἀντὶ εἰς τὴν σελίδα 184).

RÉSUMÉ

Titos P. Jochalas, Le poème épique «Scanderbeg» de Grégoire Stavridis (Prličev) d’Ohrid.

Dans cette étude l'auteur traite le problème des sources historiques et littéraires du poème épique «Scanderbeg», composé par Grégoire Stavridis (Prličev), poète originaire de la ville d’Ohrid. Ce poème, soumis en 1862 à un concours poétique à Athènes, restait inédit jusqu’au jour où, suivi d'une traduction bulgare en prose, fut publié par H. Kodov d'après un manuscrit trouvé dans une bibliothèque de Bulgarie (édition de l'Académie des Sciences de Sofia, 1962, 1969²). Les philologues bulgares ont considéré le poème en question comme appartenant à la littérature bulgare, tandis que pour les chercheurs de l'université de Skopje celui-ci doit faire partie de la production littéraire de la langue de leur république autonome. Cependant aucune recherche efficace n'a pas eu lieu jusqu'à présent dans le but de préciser de manière convaincante les sources et mettre en évidence la structure profonde de cet œuvre poétique. Le résultat d'un travail de ce genre aurait en plus déterminé croit-on, la valeur littéraire du poème.

L'auteur de cette étude croit avoir prouvé que Stavridis a puisé ses renseignements sur la vie et l'activité de Scanderbeg dans «l'Histoire de Georges Kastriotis» publiée à Athènes par A. Papadopoulos - Vretos en 1848, c'est - à-dire une année avant l'arrivée du poète en Grèce, tandis que, quant à la langue et le style de son poème il a imité l' Iliade de Homère. En effet, Stavridis, a emprunté aux épos homériques des formes grammaticales, des mots, des phrases entières et en a imité même le style de sorte que son «Scanderbeg» se présente comme une imitation du texte d'Homère.

L'épos «Scanderbeg», composé à une époque où son auteur soutenait dans ses écrits son origine grecque, porte l'empreinte du style grec et de la culture grecque de celui-ci. Il doit par conséquent être considéré comme faisant partie de la production littéraire grecque de son époque.